

Het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip naar Belgisch recht: over de noodzaak aan herdefiniëring en oplossingen uit het buitenland

Sylke Vankeerberghen

Onder wetenschappelijke begeleiding van Prof. Dr. Daniel De Wolf

1. WOORD VOORAF

De ontoerekeningsvatbaarheid, een omstreden begrip dat, zeker in tijden van ophefmakende assisenprocessen, de tongen losmaakt. Een geladen begrip ook, dat veel diepgaande emoties teweegbrengt.

Het is een van die weinige juridische termen die niet alleen goed gekend is bij juristen, maar die ook door leken te pas en te onpas wordt gebruikt. De ontoerekeningsvatbaarheid heeft de afgelopen jaren menig journaal gehaald en roept onvermijdelijk herinneringen op aan de meest weezinwekkende moorden. Maar begrijpt iedereen de ware toedracht van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip wel en gaat haar betekenis niet verloren in de context van de gruwelijke misdaden waarmee het begrip geassocieerd wordt?

Geen jaar van mijn rechtenstudies is voorbijgegaan zonder een rechtszaak waarbij uitgebreid aandacht werd besteed aan de geestestoestand van de beschuldigde. Ik denk dan onder meer aan de zaken Hans Van Themsche (2007), Geneviève Lhermitte (2008), Leopold Storme (2009-2010), Kim De Gelder (2009-2013), Robert M. (2010-2011), Anders Behring Breivik (2011-2012) en James Holmes, ‘de bioscoopschutter’ (2013).

Als rechtenstudente word je naar aanleiding van de media-aandacht die dergelijke rechtszaken met zich meebrengen, regelmatig geconfronteerd met kritische vragen en opmerkingen. Of het niet schandalig is dat een moordenaar vrijuit zou gaan? Of het dan niet duidelijk is dat de beschuldigde de feiten gepleegd heeft, schuldig is en bijgevolg – liefst levenslang – de gevangenis in moet?

Recent nog deed de zaak Kim De Gelder heel wat stof opwaaien met betrekking tot het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip. Advocaten, gerechtspsychiaters, politici en uiteindelijk zelfs de voorzitter van het Hof van Assisen grepen het mediatieke en maatschappelijk bewogen karakter van deze zaak aan om de heikele situatie van de ontoerekeningsvatbaarheid en de internering in België aan te kaarten. In het oog van de storm werd duidelijk welke discussies en onzekerheden de ontoerekeningsvatbaarheid met zich meebrengt. Maar ook na afloop van het assisenproces bleef de zaak voor beroering zorgen toen twee betrokken psychologen en een psychiater openlijk de onpartijdigheid van de gerechtspsychiaters en het Hof van Assisen in twijfel trokken. Met hun omstreden uithaal wierpen zij het licht op een bijkomend pijnpunt, met name de rol van de media en de publieke opinie.¹ De ontoerekeningsvatbaarheid blijkt niet tegemoet te komen aan de roep om wraak en vervolging die deze – en gelijksoortige – moordzaken teweegbrengen.

Wanneer de ontoerekeningsvatbaarheid ter sprake komt, wordt voornamelijk met onbegrip – en vermoedelijk ook angst – gereageerd, want een ontoerekeningsvatbare delinquent wordt niet naar de gevangenis gestuurd. Althans niet in theorie...

De feitelijke, maar ook de juridische realiteit is immers anders. De ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring betekent niet noodzakelijkerwijze dat de betrokkene in vrijheid gesteld wordt, wel integendeel. Slechts in uitzonderlijke gevallen wordt aangenomen dat de beklaagde of de beschuldigde op het ogenblik van de feiten dermate geestesziek was dat hij de ware toedracht van de feiten niet heeft kunnen beseffen, maar op het ogenblik van de berechting genezen is, waarna de vrijspraak volgt. In de overgrote meerderheid van de gevallen echter geeft de ontoerekeningsvatbaarheid van de beklaagde of de beschuldigde aanleiding tot de internering. En laat het nu net die internering zijn waarvoor België de laatste jaren al meermaals op de vingers werd getikt door internationale mensenrechtencommissies (CAT en CPT) en door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens².

Ik heb het onderzoek naar de toerekeningsvatbaarheid en het principe van de schuldontbekwaamheid van geestesgestoorde delinquenten altijd vurig verdedigd, maar toch stelde ook ik mij de vraag of het niet beter kon. De ontoerekeningsvatbaarheid is altijd al het voorwerp geweest van zowel maatschappelijke als academische discussies. Daarom besloot ik mij, naar aanleiding van mijn werk, een jaar te verdiepen in deze netelige materie.

---

¹ Zie onder meer S. VANDEKERCKHOVE, “Gerechtspsychiatrie zwaar onder vuur”, *De Morgen* 13 april 2013, www.demorgen.be; X., “Gerechtspsychiatrie zwaar onder vuur na proces Kim De Gelder”, *Knack* 13 april 2013, www.knack.be; X., “Psychiater De Gelder: Het hof was bevooroordeeld”, *De Morgen* 24 april 2013, www.demorgen.be.

² EHRM 2 oktober 2012, L.B. t. België; EHRM 10 januari 2013, Claes t. België; EHRM 10 januari 2013, Swennen T. België; EHRM 10 januari 2013, Dufoort t. België.

Daarbij zou ik mij voornamelijk richten op een aspect dat recent steeds vaker ter sprake komt, namelijk de vraag naar de definiëring van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip en daarmee verbonden het concept van de verminderde toerekeningsvatbaarheid.

2. INLEIDING

Dit werk beoogt allereerst, langsheen een literatuurstudie, een genuanceerd beeld te schetsen van de ontoerekeningsvatbaarheid naar Belgisch recht. Op deze manier kan vervolgens een analyse gemaakt worden van de juridische knelpunten in de huidige (en toekomstige) wetgeving. Twee essentieel juridische vragen staan hierbij centraal: is er nood aan een herdefiniëring of een herijking van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip naar Belgisch recht en zo ja, zou de invoering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid hieraan tegemoet kunnen komen?

De vraag hoe de wetgeving met betrekking tot geestesgestoorde delinquenten het beste ingericht kan worden, maakt gestadig het onderwerp uit van maatschappelijke discussie. Sinds het begin van de 19e eeuw werd deze vraag op gezette tijden gesteld en beantwoord. De antwoorden varieerden naargelang de tijdsgeest en de stand van de ontwikkelingen binnen de geestelijke gezondheidszorg.³ Eén kenmerk is echter steeds hetzelfde gebleven: het recht veronderstelt een eenduidig antwoord, terwijl de psychopathologie veeleer een grijze zone is, waarin het niet ondenkbaar is dat uiteenlopende inzichten met betrekking tot de geestestoestand van een delinquent bereikt worden. Teneinde rechtsonzekerheid en willekeur te vermijden, dringt een diepgaande reflectie rond de betekenis van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip naar Belgisch recht zich dan ook op.

2.1. EEN ALGEMENE INTRODUCTIE

Om de ontoerekeningsvatbaarheid goed te begrijpen is het vooreerst noodzakelijk terug te keren naar de basis van het strafrecht. Waar komt het principe van de schuldontbekwaamheid van geestesgestoorde delinquenten vandaan en hoe kan de ontoerekeningsvatbaarheid georiënteerd worden binnen de misdrijfstructuur? In een eerste inleidende beschouwing wordt aandacht besteed aan het historisch perspectief, de academische onenigheid omtrent de samenstelling van het misdrijf en de positie van de ontoerekeningsvatbaarheid binnen deze misdrijfstructuur.

---

³ L.H.W.M. KAISER en T.I. OEI (red.), *Forensische psychiatrie onderweg: in de spiegel kijken naar het verleden en koersen naar de toekomst*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers (WLP), 2008, 3.

2.2. DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID NAAR BELGISCH RECHT

Het tweede deel van dit werk staat uitsluitend in het teken van het Belgische ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip.

In een eerste hoofdstuk zal de Belgische wetgeving en rechtspraak doorgelicht worden. Wat zijn de voorwaarden opdat een beklaagde of een beschuldigde ontoerekeningsvatbaar verklaard kan worden volgens artikel 71 van het Strafwetboek? Hoe wordt het begrip geestesstoornis in deze context ingevuld? En wat zijn de gevolgen van de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring? Hierbij zal niet alleen rekening gehouden worden met de van kracht zijnde wetgeving, maar ook met de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis. Deze wet zal bij haar inwerkingtreding immers een aantal belangrijke wijzigingen aanbrengen, ook aan artikel 71 van het Strafwetboek.

Vervolgens zullen de juridische knelpunten die in het Belgische recht ontstaan bij de toepassing van de ontoerekeningsvatbaarheid aan bod komen in een tweede hoofdstuk. Daarbij zal de aandacht voornamelijk uitgaan naar de afwezigheid van een afdoende wettelijke definiëring van de ontoerekeningsvatbaarheid en de inherente dichotomie van het Belgische ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip.

De juridische zwart-witbenadering wordt als een grote beperking ervaren bij de beoordeling van de toerekeningsvatbaarheid: de delinquent is ofwel volledig toerekeningsvatbaar, ofwel volledig ontoerekeningsvatbaar. Maar bestaan er wel voldoende richtlijnen om deze beslissing eenduidig te kunnen maken? Komen met andere woorden de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid niet in het gedrang, gelet op de ruime appreciatiemarge van de rechter? En ligt de appreciatie eigenlijk wel bij de rechter, die zich genoodzaakt zal zien een beroep te doen op deskundigen? Hoewel de rechter juridisch gezien soeverein beslist over de toerekeningsvatbaarheid van de beklaagde of de beschuldigde, ligt het monopolie van de beoordeling van een geestesstoornis toch voornamelijk bij psychiaters en psychologen.

2.3. HORIZONTAAL, FUNCTIONEEL RECHTSVERGELIJKEND ONDERZOEK

In een derde deel van dit werk wordt aandacht besteed aan rechtsvergelijkend onderzoek. Omwille van pragmatische redenen werd geopteerd voor horizontale functionele rechtsvergelijking. De meest uitgebreide aandacht zal uiteraard gaan naar het Belgische recht, terwijl bij de vergelijkende studie naar het Franse recht enkel de thema's aangehaald zullen worden die nuttig geacht worden in het licht van de onderzoeksvragen van dit werk.

Allereerst kan een rechtsvergelijkend onderzoek ertoe bijdragen de inhoud van de eigen juridische begrippen beter te onderscheiden, af te bakenen en te

begrijpen door ze tegenover gelijkaardige begrippen uit andere rechtsstelsels te plaatsen.⁴

Doch dit rechtsvergelijkend onderzoek kadert voornamelijk in een zoektocht naar potentiële oplossingen voor de in het Belgische recht bestaande problemen bij de toepassing van de ontoerekeningsvatbaarheid en dan voornamelijk de verzuchtingen van verschillende bij de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring betrokken actoren, die pleiten voor de invoering van een verminderde toerekeningsvatbaarheid in het Belgische recht. Telkens wanneer de problematiek rond het dichotome ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip in België ter sprake komt, wordt met veel lof verwezen naar onze noorderburen. Er is echter geen reden om zich, wat dit betreft, blind te staren op het Nederlandse recht: ook andere buurlanden, zoals Duitsland en Frankrijk, erkennen immers een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid.

Uiteindelijk werd in dit werk gekozen voor een rechtsvergelijkende studie naar het Franse ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip. Los van de vaststelling dat al te vaak alle aandacht naar het Nederlandse recht gaat, heeft de keuze voor het Franse recht allereerst een rechtshistorische verklaring. Het Belgische recht is sterk verwant met het Franse recht en zo komt het dat ons huidige artikel 71 van het Strafwetboek haar oorsprong vindt in het oude artikel 64 van de Franse Code Pénal (1810). Ondanks de gelijkenissen die dit gedeelte verleden met zich meebrengt, kende het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip in Frankrijk een ander beloop, dat ertoe geleid heeft dat in het Franse recht sterk wordt vastgehouden aan de verminderde toerekeningsvatbaarheid die er in 1992, na een jarenlang bestaan *praeter legem*, wettelijk werd verankerd. Een opmerkelijke vaststelling is hier dat het Franse recht nog steeds vasthoudt aan een praktijk die vroeger ook in de België werd gehanteerd, namelijk het toekennen van verzachtende omstandigheden in functie van de mate van de geestesstoornis van de delinquent. Bij deze techniek rijzen echter een aantal vraagtekens. Gaat het bijvoorbeeld om een vorm van wettelijke strafindividualisering dan wel om een wettelijke strafverminderende grond? En hoe kan een lagere strafmaat verantwoord worden ten aanzien van een geestestoornis, los van diens sociale gevaarlijkheid?

De verwantschap tussen het Belgische en het Franse recht was echter ook anderszins mooi meegenomen. Om enige relevante conclusie te bekomen, is het immers noodzakelijk dat het land dat het voorwerp uitmaakt van het rechtsvergelijkend onderzoek een ongeveer gelijkwaardig ontwikkelingspeil vertoont en een vergelijkbare culturele achtergrond heeft met België.⁵ De materie van de ontoerekeningsvatbaarheid is ten slotte sterk afhankelijk van de

---

⁴ F. GORLÉ, G. BOURGEOIS, H. BOCKEN, F. REYNTJENS, W. DE BONDT en K. LEMMENS, *Rechtsvergelijking*, Mechelen, Kluwer, 2007, 86.

⁵ F. GORLÉ, G. BOURGEOIS, H. BOCKEN, F. REYNTJENS, W. DE BONDT en K. LEMMENS, *Rechtsvergelijking*, Mechelen, Kluwer, 2007, 34.

maatschappelijke opvattingen ten aanzien van personen met een geestesstoornis en de ontwikkelingen binnen de geestelijke gezondheidszorg.⁶

2.4. BESLUIT

In een algemeen besluit zullen alle antwoorden op de bovenstaande vragen verzameld worden en zal nagegaan worden hoe de Belgische wetgever eventueel tegemoet kan komen aan de problemen met betrekking tot de ontoerekeningsvatbaarheid. Is er in België nood aan een herdefiniëring of een herijking van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip? En moet, in deze context, ook in het Belgische recht een vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid ingevoerd worden?

3. INLEIDENDE BESCHOUWINGEN OMTRENT DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID VAN GEESTESGESTOORDE DELINQUENTEN

Alvorens over te gaan tot een juridische en rechtsvergelijkende analyse, zal het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip in dit inleidende hoofdstuk geïntroduceerd worden in een algemeen strafrechtelijk en historisch kader. In eerste instantie zal nagegaan worden wat de betekenis is van de ontoerekeningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten en waar deze haar oorsprong vindt. Vervolgens zal ook onderzocht worden wat de grondslag is van de ontoerekeningsvatbaarheid binnen het strafrechtelijke denken en hoe dit begrip zich oriënteert in de misdrijfstructuur.

3.1. BEGRIPSOMSCHRIJVING

De ontoerekeningsvatbaarheid is een begrip dat niet enkel door juristen gehanteerd wordt, maar bij gelegenheid ook eens over de tong gaat onder burgers in de straat of in de media naar aanleiding van een of andere spraakmakende zaak. Niettemin kan vastgesteld worden dat het begrip als dusdanig in geen enkele wettekst teruggevonden kan worden.

Naar Belgisch recht ligt het principe van de ontoerekeningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten vervat in artikel 71 van het Strafwetboek. Het artikel 71 Sw. voorziet echter niet in een sluitende wettelijke definitie van de ontoerekeningsvatbaarheid, zodat dit begrip vatbaar is voor verschillende interpretaties en het voorwerp uitmaakt van talrijke discussies over de precieze draagwijdte ervan.

---

⁶ L.H.W.M. KAISER en T.I. OEI (red.), *Forensische psychiatrie onderweg: in de spiegel kijken naar het verleden en koersen naar de toekomst*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers (WLP), 2008, 3.

Algemeen kan gesteld worden dat met de ontoerekeningsvatbaarheid wordt verwezen naar de situatie die zich voordoet wanneer een persoon wegens een geestesstoornis een misdrijf heeft gepleegd en hem geen straf opgelegd kan worden omwille van het ontbreken van een strafrechtelijke schuld. Deze opvatting bestaat niet enkel ten aanzien van personen met een geestesstoornis, maar ook ten aanzien van minderjarigen.⁷ Zij behoren beiden tot wat juridisch omschreven wordt als ‘schuldombekwamen’.^{8 9} De schuldombekwaamheid van minderjarigen wordt echter vermoed, in tegenstelling tot de schuldombekwaamheid van personen met een geestesstoornis, die telkens in concreto geapprecieerd moet worden door de rechter.¹⁰

3.1.1. Twee cruciale begrippen: schuld en strafrechtelijke verantwoordelijkheid

Schuld en strafrechtelijke verantwoordelijkheid zijn in deze context zeer belangrijke begrippen. Omdat de wetgever in 1867 echter nagelaten heeft deze begrippen te definiëren, werd hun invulling hoofdzakelijk overgelaten aan de doctrine en de rechtspraak, waar uiteenlopende standpunten geleid hebben tot ampele discussies.¹¹ Het strafrechtelijk schuldbegrip wordt nog steeds aangeduid als een van de meest omstreden strafrechtelijke leerstukken.¹²

De onderliggende ideologische, politieke en filosofische ideeën van penalisten zijn medebepalend voor de invulling van het schuldbegrip en de strafrechtelijke verantwoordelijkheid.¹³ Zo gaat de klassieke leer uit van het postulaat van de wilsvrijheid die de strafrechtelijke verantwoordelijkheid

---

⁷ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 112, 117-118; H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht*, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1896, 176.

⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 255-256.

⁹ De schuld wordt hier bedoeld in de zin van strafrechtelijke verantwoordelijkheid. (zie infra hoofdstuk 1, titel 1.1.1.) De schuldombekwaamheid wordt bijvoorbeeld door L. DUPONT en R. VERSTRAETEN als volgt gedefinieerd: «Onder schuldombekwaamheid kan worden verstaan, het geheel van de door het strafrecht vereiste eigenschappen van een fysieke persoon, waardoor hij rechtens geacht wordt het voorwerp te kunnen uitmaken van een strafrechtelijk schuldverwijt met betrekking tot een hem ten laste gelegde wederrechtelijke gedraging, omdat van hem rechmatig gedrag verwacht mocht worden». (L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 242.)

¹⁰ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 244; . HANOULE en F. VERBRUGGEN, “Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 329.

¹¹ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 90; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 254.

¹² C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 254; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 239.

¹³ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 254.

aanschouwt in de mogelijkheid om anders te kunnen handelen. Het sociaal verweer daarentegen heeft het schuldbegrip verlaten en de klemtoon bij de sociale gevaarlijkheid van de delinquent gelegd.¹⁴ Zowel de denkbeelden van de klassieke leer, als deze van het sociaal verweer beïnvloeden ook vandaag nog de juridische discussies.^{15 16}

Bovendien kunnen aan het begrip schuld verschillende betekenissen toegedicht worden, wat veel verwarring met zich meebrengt. In de enge betekenis duidt het schuldbegrip de psychologische relatie tussen de dader en het misdrijf aan. De schuld verwijst met andere woorden naar het moreel bestanddeel, zijnde het opzet of de onachtzaamheid. Doch in bepaalde gevallen kan het schuldbegrip ook beperkt worden tot de loutere onachtzaamheid of onoplettendheid.¹⁷

In een bredere betekenis kan het schuldbegrip verwijzen naar de verwijtbaarheid. Opdat een misdrijf strafbaar is, moet de dader immers niet enkel de in de delictomschrijving bepaalde schuldvorm verwezenlijkt hebben. De gedraging moet ook in concreto aan de dader verweten kunnen worden.¹⁸

Schuld is aldus een veelzijdig begrip. De interpretatie die auteurs geven aan het schuldbegrip en de strafrechtelijke verantwoordelijkheid zal verder nog een rol spelen bij de bepaling van de positie van de ontorekeningsvatbaarheid binnen de misdrijfstructuur. Sommige auteurs plaatsen de ontorekeningsvatbaarheid namelijk bij het moreel bestanddeel van het misdrijf en dus bij het schuldbegrip in de enge betekenis.¹⁹ Andere auteurs beschouwen de ontorekeningsvatbaarheid als een schulduitsluitingsgrond die de verwijtbaarheid van het misdrijf wegneemt.²⁰

---

¹⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 254.

¹⁵ M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 5-6.

¹⁶ Zie infra hoofdstuk 1 (titel 1.3.).

¹⁷ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 44; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 151 en 254-255; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 68; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 239-242.

¹⁸ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 44; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 151 en 254-255; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 68; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 239-242.

¹⁹ F. TULKENS en M. VAN DE KERCHOVE, *Introduction au droit pénal, aspects juridiques et criminologiques*, Brussel, Kluwer Story-Scientia, 1993, 236-239; F. KUTY, *Principes généraux du droit pénal belge – Tome II: l'infraction pénale*, Brussel, Larcier, 2007, 329 en 352.

²⁰ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 69; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 266 en 270.

Nog andere auteurs maken uiteindelijk een bijkomend onderscheid tussen de schulduitsluitingsgronden en de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid om de specifieke schuldontbekwaamheid van minderjarigen en geestesgestoorden te benadrukken.²¹

Deze uiteenlopende interpretaties zullen bij de behandeling van de oriëntatie van de ontoerekeningsvatbaarheid binnen de misdrijfstructuur verder uitgediept worden.²²

3.2. HISTORISCH KADER

Het principe van de schuldontbekwaamheid van geestesgestoorde delinquenten is zeker geen recente juridische revelatie. Een eerste notie van de ontoerekeningsvatbaarheid kan reeds teruggevonden worden in het Oude Testament wanneer David, de latere koning van Israël, krankzinnigheid veinst om te ontsnappen aan vervolging.²³

De meest betekenisvolle illustraties van de ontoerekeningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten uit het verleden zijn terug te vinden in de Klassieke Oudheid.

De Klassieke Oudheid staat niet alleen synoniem voor de ontwikkeling van het Romeinse recht, maar ook voor de ontwikkeling van de geneeskunde. Onder invloed van de Griekse arts Hippocrates werd de biologische oorsprong van geestesstoornissen erkend en werd gewezen op de centrale rol van de hersenen.²⁴ Deze ideeën werden vervolgens getransponeerd naar het Romeinse recht.²⁵ Personen met een geestesstoornis werden beschouwd als onbekwaam tot het stellen van rechtshandelingen. Zij konden tevens niet aansprakelijk gehouden worden voor de door hen gepleegde misdrijven.²⁶ Men was ervan overtuigd dat het onrechtvaardig zou zijn om personen met een geestesstoornis te straffen voor hun misdrijven. Immers, hun geestesstoornis impliceerde *an sich* reeds

---

²¹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 112.

²² Zie infra hoofdstuk 1 (titel 1.4.).

²³ J. CASSELMAN, "Wat is gerechtelijke psychiatrie?" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 11. (Oude Testament, eerste boek van Samuël, hoofdstuk 21, verzen 11-16)

²⁴ M.F. MEURISSE, "Fermer les portes pour soigner? Perspective historique sur l'enfermement des malades mentaux", *Rev.dr.pén.* 2009, 840.

²⁵ Hippocrates trad overigens zelf op als deskundige in een rechtszaak tegen een persoon met een geestesstoornis, wat toch kan duiden op een zeker belang dat gehecht werd aan de geestestoestand van de delinquent. (M.F. MEURISSE, "Fermer les portes pour soigner? Perspective historique sur l'enfermement des malades mentaux", *Rev.dr.pén.* 2009, 840; J. CASSELMAN, "Wat is gerechtelijke psychiatrie?" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 11; B.C.M. RAES en F.A.M. BAKKER (red.), *De psychiatrie in het Nederlandse recht*, Kluwer, 2007, 11.)

²⁶ M. KASER, *Romeins privaatrecht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1971, 457 p.

een voldoende straf.^{27 28} De geestesgestoorde delinquent werd meestal wel veroordeeld tot een vorm van huisarrest, waarbij de voorkeur werd gegeven aan een bewaking door de ouders.²⁹

Ook in de Middeleeuwen bleven geestesgestoorden juridisch goed beschermd. In het middeleeuwse canonieke recht werd een theorie van strafrechtelijke verantwoordelijkheid ontwikkeld, waarbij de klemtoon op de vrije wil werd gelegd. Op basis van deze theorie konden geestesgestoorden in het burgerlijk recht beschouwd worden als handelingsonbekwaam en in het strafrecht als ontoerekeningsvatbaar.³⁰

Toch bleef de juridische bescherming van personen met een geestesstoornis niet altijd even prominent aanwezig in het recht. De wijze waarop een samenleving personen met een geestesstoornis behandelt, is immers afhankelijk van de heersende opvattingen met betrekking tot de oorsprong van geestesstoornissen.^{31 32}

Desalniettemin blijkt uit dit kort historisch overzicht dat de idee van de schuldonbekwaamheid van geestesgestoorde delinquenten een sterk

---

²⁷ De visie van het Romeinse recht ten aanzien van geestesgestoorde delinquenten werd zeer uitvoerig tot uitdrukking gebracht in een rescript van Marcus Aurelius, waarin bepaald werd dat een rechter geen straf diende op te leggen aan een krankzinnige, die door een voortdurende zinsverbijstering elk begrip van de realiteit ontbrak en in zijn waanzin een moord pleegde. Deze persoon werd immers reeds voldoende gestraft door zijn krankzinnigheid. Alvorens de rechter tot dit besluit kon komen, moest hij er zich echter van vergewissen dat de krankzinnigheid voortdurend was. Wanneer daarentegen zou blijken dat er sprake was van heldere tussenpozen die de krankzinnigheid doorbraken, zou vooreerst onderzocht moeten worden of de moord niet gepleegd werd in een van deze heldere momenten. (J. CASSELMAN, "Wat is gerechtelijke psychiatrie?" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 11-12; C. KELK (red.), *Recht, macht en manipulatie*, Antwerpen, Spectrum, 1976, 480-510.)

²⁸ J. CASSELMAN, "Wat is gerechtelijke psychiatrie?" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 11-12; C. KELK (red.), *Recht, macht en manipulatie*, Antwerpen, Spectrum, 1976, 480-510; B.C.M. RAES en F.A.M. BAKKER (red.), *De psychiatrie in het Nederlandse recht*, Kluwer, 2007, 12; E. MATHIAS, *La responsabilité pénale*, Parijs, Gualino, 2005, 223; M.F. MEURISSE, "Fermer les portes pour soigner? Perspective historique sur l'enfermement des malades mentaux", *Rev.dr.pén.* 2009, 840.

²⁹ M.F. MEURISSE, "Fermer les portes pour soigner? Perspective historique sur l'enfermement des malades mentaux", *Rev.dr.pén.* 2009, 840.

³⁰ J. CASSELMAN, "Wat is gerechtelijke psychiatrie?" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 12-13; B.C.M. RAES en F.A.M. BAKKER (red.), *De psychiatrie in het Nederlandse recht*, Kluwer, 2007, 11-13.

³¹ Men kan hierbij bijvoorbeeld denken aan de heksenvervolgingen in de zestiende en zeventiende eeuw, die ertoe geleid hebben dat vele geesteszieke personen op de brandstapel zijn beland. (J. CASSELMAN, "Wat is gerechtelijke psychiatrie?" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 13; B.C.M. RAES en F.A.M. BAKKER (red.), *De psychiatrie in het Nederlandse recht*, Kluwer, 2007, 11-13; M.F. MEURISSE, "Fermer les portes pour soigner? Perspective historique sur l'enfermement des malades mentaux", *Rev.dr.pén.* 2009, 840.)

³² M. F. MEURISSE, "Fermer les portes pour soigner? Perspective historique sur l'enfermement des malades mentaux", *Rev.dr.pén.* 2009, 839-840.

gefundeerde basis heeft die kan rekenen op een eeuwenoude consensus. Hoewel de wetgeving met betrekking tot geestesgestoorde delinquenten varieerde naar gelang de tijdsgeest en de evolutie van de medische wetenschap, is de basisgedachte van de ontoerekeningsvatbaarheid steeds in meer of mindere mate aanwezig gebleven in het recht: nullum crimen sine culpa.

3.3. GRONDSLAG: DE EVOLUTIE VAN HET STRAFRECHTELIJKE DENKEN

Zoals eerder vermeld hebben de verschillende stromingen in het strafrechtelijk denken een invloed gehad op de manier waarop men rekening houdt met een geestesstoornis in het strafrecht.³³

In het strafrechtelijke denken kunnen verschillende strekkingen onderscheiden worden, die elk op hun manier het recht hebben beïnvloed. De belangrijkste ideeën met betrekking tot de ontoerekeningsvatbaarheid vinden hun oorsprong in de klassieke leer, die gebaseerd is op de wilsautonomie en het strafrechtelijke schuldbegrip. Daarnaast heeft echter ook het (nieuw) sociaal verweer een aanzienlijke invloed gehad op de materie.

3.3.1. *Het basisbeginsel van de klassieke leer: de strafrechtelijke schuld*

De klassieke leer die beïnvloed werd door de ideeën van de Verlichting ging uit van een rationalistisch mensbeeld. Deze leer kende haar hoogtepunt in de eerste helft van de negentiende eeuw.³⁴ Volgens deze denkrichting moet de mens beschouwd worden als een rationeel en vrij wezen, dat beschikt over een eigen keuze tussen goed en kwaad.³⁵ Deze wilsvrijheid is een essentieel element van de strafrechtelijke schuld en de strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Wanneer de mens ervoor kiest een misdrijf te plegen, wordt immers bewust gekozen voor het kwaad.³⁶ De (strafrechtelijke) verantwoordelijkheid die voortvloeit uit de wilsvrijheid geeft tevens aanleiding tot een (strafrechtelijke) schuld, waardoor een bestraffing mogelijk wordt.³⁷

---

³³ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.1.1.).

³⁴ A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 14.

³⁵ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 122; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 8; J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 53.

³⁶ M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 8; A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 14.

³⁷ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 53; A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 14.

Onder invloed van de klassieke leer die een groot belang hecht aan het schuldbegrip, werd ook het Belgische strafrecht geconcipieerd als een schuldstrafrecht.³⁸ Dit betekent dat het recht om te straffen, alsook de begrenzing van dit recht, haar oorsprong vindt in de individuele strafrechtelijke schuld van de dader.³⁹ *Nullum crimen sine culpa*: wanneer de dader van het misdrijf geen schuld treft, kan hij voor dit misdrijf niet gestraft worden.

De ontoerekeningsvatbaarheid moet gesitueerd worden in het hart van dit strafrechtelijke denken dat de schuld en verantwoordelijkheid van de delinquent beschouwt als een essentiële voorwaarde van het strafrecht. Minderjarigen en personen met een geestesstoornis worden geweerd uit het strafproces, omdat ze niet beschikken over het centrale element van de verantwoordelijkheid, i.e. de vrije wil.⁴⁰

3.3.2. De invloed van het positivisme en het (nieuw) sociaal verweer

De klassieke leer was echter niet feilloos en werd fel bekritiseerd omwille van de abstracte benadering van het mensbeeld, waarbij geen rekening werd gehouden met de individuele en sociale factoren die het gedrag kunnen beïnvloeden.⁴¹

Het positivisme en de theorie van het sociaal verweer ontstonden uit een aantal reacties op de klassieke leer. De vergeldingsgedachte, gebaseerd op het misdrijf en de schuld van de delinquent, moest plaatsmaken voor begrippen als genezing, individualisering, persoonlijkheid en bescherming van de maatschappij.⁴² Niet het misdrijf en de schade veroorzaakt aan het slachtoffer, maar wel de persoon van de dader en het gevaar voor de maatschappij stonden centraal. De aandacht van het strafrecht werd verlegd van het misdrijf naar de dader van het misdrijf, die gedetermineerd is tot delinquentie ten gevolge van interne en externe factoren zoals gezin, milieu, ras en leeftijd.⁴³

³⁸ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 90.

³⁹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 254.

⁴⁰ L. GUIGNARD, "Aliénation mentale, irresponsabilité pénale et dangerosité sociale face à la justice du XIXe siècle. Étude d'un cas de fureur", *Crime, Histoire & Sociétés* 2006, 83-84 en <http://chs.revues.org/219>; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 10; A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 14-15.

⁴¹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 15.

⁴² A. JEURISSEN, "Het morele element in hoofde van de geestesgestoorde delinquent", *NC* 2011, 151.

⁴³ M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 11 en 13; J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 53-54; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 25-26; A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 15-19.

Gelet op het belang dat gehecht werd aan de genezing en resocialisering van de dader en de verminderde aandacht voor het schuldconcept, werd het ook mogelijk om beschermingsmaatregelen op te leggen.⁴⁴

De principes van het sociaal verweer vonden ingang in het Belgische recht en hebben aanleiding gegeven tot het ontstaan van enkele belangrijke wetten, waaronder ook de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers.⁴⁵ De internering van geestesgestoorde delinquenten is aldus een rechtstreeks product van het sociaal verweer.

In het verlengde van de ontwikkeling van het nieuw sociaal verweer, dat de standpunten van de klassieke leer en het sociaal verweer bundelde, werd de interneringswetgeving nog gewijzigd in de jaren '60.⁴⁶

3.3.3. De neurowetenschappelijke aanval op de basisprincipes van het klassieke strafrecht

Terwijl we in de vorige titel nog konden besluiten dat de idee van de schuldontkenningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten zelden in twijfel werd getrokken⁴⁷, moet dit standpunt toch enigszins genuanceerd worden. Hier en daar duiken recente uiteenzettingen op waarin de wilsvrijheid, waarop de strafrechtelijke verantwoordelijkheid en dus ook de ontoerekeningsvatbaarheid geënt zijn, in vraag gesteld wordt.⁴⁸ Ter staving worden voornamelijk argumenten afkomstig uit neurowetenschappelijke bevindingen voorgedragen. Uit een aantal actuele neurowetenschappelijke onderzoeken is immers gebleken dat de vrije wil niet bestaat. Het gedrag van mensen zou niet gecontroleerd kunnen worden door het bewustzijn, maar een reactie zijn op

---

⁴⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 27; A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 5.

⁴⁵ Wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, BS 11 mei 1930. (J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 54; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 30; A. DE NAUW, *Inleiding tot het strafrecht en het strafprocesrecht*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2008, 20.)

⁴⁶ Wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, BS 17 juli 1964. (C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 27-28.)

⁴⁷ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.2.).

⁴⁸ J. VERPLAETSE, "Welk recht als de vrije wil niet bestaat?", *Juristenkrant* 2010, afl. 206, 13; H. MAASSEN, "Stoornis en delict, een complexe relatie", *Medisch contact* 15 april 2011, nr. 15, 906 en <http://medischcontact.artsennet.nl/archief-6/tijdschriftartikel/94419/stoornis-en-delict-een-complexe-relatie.htm>. Zie ook D. SWAAB, *Wij zijn ons brein. Van baarmoeder tot alzheimer*, Amsterdam, Contact, 2010, 219; V. LAMME, *De vrije wil bestaat niet. Over wie er echt baas is in het brein*, Amsterdam, Bert Bakker, 2010; V. LAMME, "Controle, vrije wil en andere kletsboek, *Justitiële verkenningen* 2008, 76-88.

bepaalde prikkels. Het bewustzijn van deze gedragingen zou pas later optreden.⁴⁹ Om deze reden zijn bepaalde auteurs, neuropsychiaters en filosofen, van oordeel dat het einde van het schuldstrafrecht nabij is.⁵⁰

In het liber amicorum van A. DE NAUW stelde D. ROEF zich daarom de vraag of de strafrechtelijke verantwoordelijkheid effectief bedreigd wordt door de neurowetenschappelijke claims die de vrije wil ontkennen.⁵¹ Hij kwam tot de conclusie dat het wellicht zo'n vaart niet zou lopen, aangezien de meeste juristen een compatibilistische positie aannemen.⁵² Volgens D. ROEF zijn de neurowetenschappen grotendeels irrelevant voor de legitimering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, die immers gebaseerd is op de rechtsethiek, de normen en waarden die een bepaalde samenleving beheersen.⁵³ «We zijn verantwoordelijk voor wat we doen omdat we leven in een samenleving die de praktijk van verantwoordelijkheid kent.»⁵⁴

Ook K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN hebben zich over deze kwestie gebogen en kwamen tot een gelijkaardige conclusie: «Hier wringt nu echter het schoentje, of kan het strafrecht minstens een opening vinden om het kind niet met het badwater weg te gooien. Het (straf)recht pretendeert immers noch een exacte wetenschap te zijn, noch te steunen op natuurwetenschappelijke concepten, noch een wetenschappelijk wereldbeeld aan te hangen».⁵⁵ Deze auteurs verwijzen verder naar de functie van het strafrecht (het menselijke

---

⁴⁹ K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, "Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 327; J. VERPLAETSE, "Welk recht als de vrije wil niet bestaat?" *Juristenkrant* 2010, afl. 206, 13. (Gebaseerd op verschillende neurowetenschappelijke onderzoeken, zie onder meer B. LIBET, C.A. GLEASON, E.W. WRIGHT en D.K. PEARL, "Time of conscious intention to act in relation to onset of cerebral activity (Readiness-potential): the unconscious initiation of a freely voluntary act", *Brain* 1983, 623-642; B. LIBET, *Mind time: the temporal factor in consciousness*, Cambridge, Harvard, University Press, 2004; D. WEGNER, *The illusion of conscious will*, Cambridge, Mit Press, 2002.)

⁵⁰ J. VERPLAETSE, "Welk recht als de vrije wil niet bestaat?" *Juristenkrant* 2010, afl. 206, 13. Zie ook V. LAMME, *De vrije wil bestaat niet. Over wie er echt baas is in het brein*, Amsterdam, Bert Bakker, 2010; V. LAMME, "Controle, vrije wil en andere kletsboek, *Justitiële verkenningen* 2008, 76-88.

⁵¹ D. ROEF, "Hoeveel wilsvrijheid heeft het strafrecht nodig? Over de (on)verenigbaarheid van strafrechtelijke verantwoordelijkheid en neurowetenschap" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 713-730.

⁵² D. ROEF, "Hoeveel wilsvrijheid heeft het strafrecht nodig? Over de (on)verenigbaarheid van strafrechtelijke verantwoordelijkheid en neurowetenschap" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 714 en 729-730.

⁵³ D. ROEF, "Hoeveel wilsvrijheid heeft het strafrecht nodig? Over de (on)verenigbaarheid van strafrechtelijke verantwoordelijkheid en neurowetenschap" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 714 en 730.

⁵⁴ D. ROEF, "Hoeveel wilsvrijheid heeft het strafrecht nodig? Over de (on)verenigbaarheid van strafrechtelijke verantwoordelijkheid en neurowetenschap" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 715.

⁵⁵ K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, "Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 327-328.

samenleven stroomlijnen, conflicten voorkomen en beslechten) en stellen vast dat het recht op een rechtmatige wijze beroep kan doen op bepaalde ficties, die een breed maatschappelijk draagvlak kennen, om deze functie te bewerkstelligen. De wilsvrijheid mag volgens wetenschappers dan wel een fictie zijn, het is wel een maatschappelijk nuttige en aanvaardbare fictie.⁵⁶

3.4. ORIËNTATIE VAN DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID BINNEN DE MISDRIJFSTRUCTUUR

Het strafrecht treedt in werking wanneer iemand een gedraging stelt die beantwoordt aan een delictsomschrijving. Toch betekent dit niet dat deze persoon noodzakelijkerwijze strafbaar is. Naast de vereniging van de constitutieve bestanddelen van het misdrijf, is ook de aanwezigheid van een aantal andere factoren vereist alvorens er effectief sprake kan zijn van een misdrijf dat strafrechtelijk gesanctioneerd kan worden. Tegenindicaties van bestraffing kunnen immers de wederrechtelijkheid, de verwijtbaarheid, de toerekeningsvatbaarheid of de strafwaardigheid van de gedraging of van de dader wegnemen.⁵⁷

Aangezien de wetgever van 1867 nagelaten heeft het misdrijf of haar constitutieve bestanddelen te definiëren of te omschrijven, is het identificeren van de misdrijfstructuur voornamelijk het werk geweest van rechtsgeleerden.⁵⁸ Dit heeft ertoe geleid dat momenteel uiteenlopende standpunten ingenomen worden en dat gelijknamige begrippen niet bij elke auteur dezelfde lading dekken. Ook de afbakening tussen de verschillende constitutieve bestanddelen is niet overal dezelfde.⁵⁹

Zoals eerder werd aangehaald, bestaat over de positie van de ontoerekeningsvatbaarheid binnen de misdrijfstructuur eveneens veel onenigheid. Afhankelijk van de invulling van het misdrijf en haar constitutieve bestanddelen, alsook van de begrippen schuld en strafrechtelijke verantwoordelijkheid, wordt de ontoerekeningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten in de doctrine ondergebracht bij het moreel bestanddeel van het misdrijf, de schulduitsluitingsgronden of de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid.⁶⁰

---

⁵⁶ K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, “Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 328-329; H. MAASSEN, “Stoornis en delict, een complexe relatie”, *Medisch contact* 15 april 2011, nr. 15, 906-907 en <http://medischcontact.artsennet.nl/archief-6/tijdschriftartikel/94419/stoornis-en-delict-een-complexe-relatie.htm>.

⁵⁷ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 38; J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 114.

⁵⁸ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 163-164.

⁵⁹ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 163-164.

⁶⁰ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.1.1.).

In deze uiteenzetting werd geopteerd voor een afzonderlijke behandeling van de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid, naast de rechtvaardigingsgronden, de schulduitsluitingsgronden en de strafuitsluitende verschoningsgronden. Op deze manier kan namelijk een duidelijker overzicht gegeven worden van de positie van de ontoerekeningsvatbaarheid binnen de structuur van het misdrijf.

3.4.1. De constitutieve bestanddelen van het misdrijf: de klassieke tweeledigheid

a. Het materieel en het moreel bestanddeel

In navolging van J.J. HAUS, wordt traditioneel aangenomen dat elk misdrijf bestaat uit (minstens) twee constitutieve bestanddelen, met name een materieel bestanddeel en een moreel bestanddeel.⁶¹ Deze bestanddelen moeten cumulatief aanwezig zijn.

De traditionele tweeledigheid van het misdrijf is een weerspiegeling van het klassieke mensbeeld, waarin de dualiteit tussen lichaam (materieel bestanddeel) en geest (moreel bestanddeel) centraal stond.⁶²

De precieze invulling van het materieel en het moreel bestanddeel moet voor elk misdrijf impliciet of expliciet blijken uit de delictsomschrijving.⁶³

Het materieel bestanddeel kan omschreven worden als de uiterlijke verschijningsvorm van het misdrijf. Het gaat om de uitwendig waarneembare gedraging (een handeling of een verzuim) waardoor de strafwet in concreto overtreden wordt.⁶⁴

Het moreel bestanddeel verwijst naar de schuld, de subjectieve ingesteldheid waarmee de persoon de onrechtmatige gedraging heeft gesteld.⁶⁵ In de doctrine bestaan twee uiteenlopende opvattingen met betrekking tot de invulling van dit moreel bestanddeel. In de algemeen geldende klassieke

---

⁶¹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 37; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 148; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 165.

⁶² C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 148.

⁶³ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 42.

⁶⁴ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 41; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 148 en 150; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 165 en 185.

⁶⁵ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 148.

opvatting worden twee schuldvormen onderscheiden: het opzet (in verschillende gradaties) en de onachtzaamheid.⁶⁶ Deze opvatting wordt echter weerlegd door R. LEGROS die meent dat wanneer de wetgever in de delictsomschrijving geen concrete omschrijving heeft gegeven van het moreel bestanddeel, dit moreel bestanddeel bestaat in de loutere overtreding van de strafwet ('schuld door wetsinbreuk').⁶⁷ Doch dergelijke materiële misdrijven, die bestaan in de enkele verwezenlijking van een materieel bestanddeel, worden in de meerderheidsopvatting niet aanvaard.⁶⁸

In de klassieke leer werd weleens verwarring gezaaid tussen het moreel bestanddeel van het misdrijf en de ontoerekeningsvatbaarheid.⁶⁹ Men zou zich inderdaad de vraag kunnen stellen naar de aanwezigheid van een moreel bestanddeel in hoofde van een geestesgestoorde delinquent. Kan een persoon met een geestesstoornis een gedraging wetens en willens stellen? Uit de Belgische wetgeving⁷⁰, rechtspraak⁷¹ en rechtsleer⁷² kan voldoende

---

⁶⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 44; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 148 en 273; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 165.

⁶⁷ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 48-49.

⁶⁸ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 47-48; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 151.

⁶⁹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 38 en 117.

⁷⁰ A. DE NAUW wijst er terecht op dat de wet van 21 april 2007 (betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, BS 13 juli 2007) niet handelt over de internering van een persoon die het materieel bestanddeel van een misdrijf heeft gepleegd, maar van een verdachte die een als misdaad of wanbedrijf omschreven feit heeft gepleegd, i.e. een feit dat beantwoordt aan een wettelijke delictsomschrijving en bijgevolg zowel het materiële als het morele bestanddeel van het misdrijf omhelst. (A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 117.)

⁷¹ Reeds in 1941 heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat een ernstige paranoia geen afbreuk doet aan het opzet om te doden. (Cass. 10 december 1941, *Arr.Cass.* 1941, 252.) In 1983 bevestigde het Hof van Cassatie deze visie door te stellen dat het onderzoeksgerecht dat uitspraak heeft te doen over de regeling van de procedure, in de eerste plaats moet onderzoeken of het feit als een misdaad of een wanbedrijf omschreven wordt en of uit het onderzoek blijkt dat tegen de verdachte aanwijzingen van schuld bestaan. Pas na deze vaststellingen mag het onderzoeksgerecht eventueel uitspraak doen over de internering van de verdachte. (Cass. 14 september 1983, *Arr.Cass.* 1983-84, 35.) Ook de Kamer van Inbesluidigingstelling van Bergen besliste later nog dat een geestesgestoorde toestand niet uitsluit dat de betrokkene opzettelijk een verkeersongeval veroorzaakte. (KI Bergen 15 juni 1999, *Rev.dr.pén.* 2000, 742.) Tot slot bevestigde het Hof van Cassatie in 2002 nogmaals haar standpunt door in het kader van een verzekeringsgeschil aan te nemen dat de geestesstoornis het bedrieglijk opzet in hoofde van de dader niet wegneemt. (Cass. 21 maart 2002, *T.Verz.* 2002, afl. 4, 878.)

⁷² Onder meer H. BEKAERT, A. DE NAUW en J. ROZIE zijn van mening dat het moreel bestanddeel wel degelijk aanwezig is in hoofde van de niet-toerekeningsvatbare dader, die bijgevolg het misdrijf in al zijn bestanddelen heeft gepleegd. Zie H. BEKAERT, *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*, Antwerpen, Uitgeverij Ontwikkeling, 1965, 282; A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 38 en 117; A. DE NAUW, "Nieuwe nuttige gegevens voor de strafrechtsdogmatiek?", *Panopticon* 1985, 204 en 208; J. ROZIE, "De strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de geestesgestoorde delinquent" in M. ADAMS, R.

eensgezindheid afgeleid worden om deze vraag positief te beantwoorden. Wanneer geestesgestoorde delinquenten een gedraging stellen die beantwoordt aan een delictsomschrijving, dan plegen zij weldegelijk een misdrijf in al haar bestanddelen. De geestestoestand van de delinquent zal er echter voor zorgen dat, wanneer voldaan is aan de voorwaarden van artikel 71 Sw., het misdrijf niet toegerekend kan worden aan de betrokkene.

Toch zijn er ook vandaag nog auteurs die de aantasting van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid door de geestesstoornis of de jeugdige leeftijd van de delinquent onderbrengen bij het moreel bestanddeel van het misdrijf.⁷³

b. Een derde constitutief bestanddeel?

Hoewel klassieke auteurs zich houden aan de tweeledigheid van het misdrijf, wordt in de doctrine vaak nog gewag gemaakt van een derde constitutief bestanddeel van het misdrijf, naast het materieel en het moreel bestanddeel. De benaming en de invulling van dit bestanddeel verschilt echter van auteur tot auteur.

Volgens een bepaalde strekking in de doctrine bestaat dit derde constitutief bestanddeel van het misdrijf in de wederrechtelijkheid. Deze auteurs stellen dat de verwezenlijking van het misdrijf naast de vereniging van het materieel en het moreel bestanddeel tevens vereist dat de gestelde gedraging onrechtmatig was.⁷⁴ Zo verwijzen L. DUPONT en R. VERSTRAETEN naar een aantal gedragingen die, hoewel ze formeel voldoen aan een delictsomschrijving, niet wederrechtelijk zijn, zoals chirurgische ingrepen of hongerdiefstal.⁷⁵

De wederrechtelijkheid bestaat met andere woorden in de afwezigheid van rechtvaardigingsgronden, die volgens een andere strekking dan weer beschouwd wordt als een tegenindicatie van bestraffing.⁷⁶

Ook de strafwaardigheid wordt door bepaalde auteurs, naast de wederrechtelijkheid aangeduid als een constitutief bestanddeel van het misdrijf.⁷⁷

BARBAIX en H. BRAECKMANS et al., *Verantwoordelijkheid en recht*, Mechelen, Kluwer, 2008, 223-226.

⁷³ F. TULKENS en M. VAN DE KERCHOVE, *Introduction au droit pénal, aspects juridiques et criminologiques*, Brussel, Kluwer Story-Scientia, 1993, 236-239 ; F. KUTY, *Principes généraux du droit pénal belge – Tome II: l'infraction pénale*, Brussel, Larcier, 2007, 329 en 352.

⁷⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 148 en 152; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 165 en 207.

⁷⁵ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 165.

⁷⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 38-39.

⁷⁷ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 165 en 287.

Tot slot wordt, naar het voorbeeld van het Franse recht, soms een wettelijk element ontwaard als derde constitutief bestanddeel van het misdrijf. Volgens F. TULKENS en M. VAN DE KERCHOVE is dit wettelijk element tweeledig. Enerzijds wordt verwezen naar de strijdigheid van de delictstypische gedraging met de wet, en dus naar de wederrechtelijkheid. Anderzijds heeft het wettelijk element ook betrekking op het bestaan van een wettelijke strafdreiging.⁷⁸

3.4.2. De tegenindicaties van bestraffing

Zoals hogerop vermeld, volstaat de vereniging van de constitutieve bestanddelen van een misdrijf niet om een gedraging strafrechtelijk te sanctioneren. Tegenindicaties van bestraffing kunnen de wederrechtelijkheid, de verwijtbaarheid, de toerekeningsvatbaarheid of de strafwaardigheid van de gedraging of van de dader aantasten, waardoor deze niet langer strafbaar is.

Het onderscheid tussen de in de voorgaande titel behandelde bestanddelen van het misdrijf en de tegenindicaties van bestraffing heeft een processueel belang. De bewijslast van het Openbaar Ministerie beperkt zich immers tot het bewijs van de vereniging van de constitutieve bestanddelen van het misdrijf in hoofde van de beklaagde of de beschuldigde. Enkel wanneer de beklaagde of de beschuldigde het bestaan van een tegenindicatie van bestraffing opwerpt en zijn bewering geloofwaardig kan maken, moet het Openbaar Ministerie het tegendeel bewijzen.⁷⁹

In de doctrine worden uiteenlopende standpunten verdedigd met betrekking tot zowel de indeling van de tegenindicaties van bestraffing, als de volgorde waarin deze tegenindicaties aan bod moeten komen. Zoals verder zal blijken, heeft ook de volgorde waarin de tegenindicaties van bestraffing behandeld worden binnen de misdrijfstructuur een belang.

In deze uiteenzetting wordt een onderscheid gemaakt tussen de rechtvaardigingsgronden, de schulduitsluitingsgronden, de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid en de strafuitsluitende verschoningsgronden.

a. De rechtsvaardigingsgronden

Rechtvaardigingsgronden zijn volgens de ene door de wet of het recht erkende omstandigheden die ervoor zorgen dat het wederrechtelijk karakter van het misdrijf verdwijnt.⁸⁰ Volgens de andere wordt met de wederrechtelijkheid verwezen naar de onrechtmatigheid: een gedraging moet ook werkelijk in

---

⁷⁸ F. TULKENS en M. VAN DE KERCHOVE, *Introduction au droit pénal, aspects juridiques et criminologiques*, Brussel, Kluwer Story-Scientia, 1993, 203.

⁷⁹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 39.

⁸⁰ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 85; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 198.

strijd geweest zijn met het recht, ongeacht de verwezenlijking van het materieel en het moreel bestanddeel.⁸¹ Een delictstypische gedraging, waarin het materieel en het moreel bestanddeel van een specifiek misdrijf verenigd worden, wordt aldus gerechtvaardigd door de aanwezigheid van specifieke omstandigheden.⁸² Beide opvattingen verschillen echter niet zoveel van elkaar.

De Belgische wetgever maakt uitdrukkelijk melding van drie rechtvaardigingsgronden, namelijk het wettelijk voorschrift (artikel 70 Sw.), het bevel van de overheid (artikel 70 Sw.) en de wettige zelfverdediging (artikel 416-417 Sw.).

De rechtspraak en de rechtsleer hebben hier uiteindelijk, na een uitgebreide analoge interpretatie van het rechtvaardigingsbegrip, de noodtoestand aan toegevoegd als vierde rechtvaardigingsgrond.⁸³

Zoals eerder in deze titel vermeld, beschouwen bepaalde auteurs de wederrechtelijkheid als een derde constitutief bestanddeel van het misdrijf en niet als een tegenindicatie van bestraffing.

b. De schulduitsluitingsgronden

Na de rechtvaardigingsgronden komen de schulduitsluitingsgronden aan bod. Dit zijn omstandigheden, door de wet of het recht bepaald, die ervoor zorgen dat de verwijtbaarheid van de dader opgeheven wordt.⁸⁴ In een andere strekking wordt dit op gelijkaardige wijze geformuleerd: de dader van het misdrijf treft geen verwijt, omwille van de specifieke omstandigheden waarin hij het misdrijf heeft gepleegd.⁸⁵

In het Belgische strafrecht bestaan twee schulduitsluitingsgronden, met name de dwang en de dwaling.⁸⁶ Dit zijn zonder enige twijfel twee bijzondere situaties die ervoor kunnen zorgen dat een misdrijf niet verweten kan worden aan de dader. Bepaalde strekkingen in de rechtsleer voegen aan de schulduitsluitingsgronden ook de geestesstoornis en de minderjarigheid van de

---

⁸¹ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 212.

⁸² A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 84.

⁸³ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 86; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 214.

⁸⁴ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 111; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 292.

⁸⁵ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 266.

⁸⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 111; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 292.

dader toe.⁸⁷ Andere auteurs daarentegen zijn van oordeel dat er een fundamenteel onderscheid bestaat tussen de verwijtbaarheid en de toerekeningsvatbaarheid van de dader. Zij behandelen de geestesstoornis en de jeugdige leeftijd van de delinquent dan ook als een afzonderlijke tegenindicatie van bestraffing.⁸⁸

De overgrote meerderheid van de doctrine is het er echter wel over eens dat de ontoerekeningsvatbaarheid zich afspeelt op het niveau van de schuld van de dader, en dus niet op het niveau van de verwezenlijking van het misdrijf.⁸⁹

c. De gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid

De afzonderlijke behandeling van de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid, waartoe de geestesstoornis en de jeugdige leeftijd van de delinquent behoren, is gesteund op een aantal overwegingen die verband houden met het onderscheid tussen de toerekenbaarheid en de toerekeningsvatbaarheid.⁹⁰

De toerekenbaarheid of verwijtbaarheid speelt zich af op het niveau van de concrete situatie waarin een dader zich bevond op het ogenblik van het plegen van de delictstypische gedraging. Het betreft incidentele situaties, die ertoe leiden dat een bepaalde gedraging in de concrete omstandigheden niet strafbaar is. Dit zijn de schulditsluitingsgronden: de dwang en de dwaling.⁹¹

De ontoerekeningsvatbaarheid daarentegen speelt zich af op het niveau van de persoon van de dader, en meer specifiek, diens geestelijke vermogens op het ogenblik van het plegen van de delictstypische gedraging.⁹²

Een bijkomend onderscheid tussen de schulditsluitingsgronden en de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid relateert aan de mogelijkheid tot het opleggen van beveiligingsmaatregelen. Ten aanzien van een niet-toerekeningsvatbare delinquent kan educatief of curatief opgetreden worden door middel van een dergelijke beveiligingsmaatregel. De

---

⁸⁷ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 292.

⁸⁸ Zie supra punt C: de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid.

⁸⁹ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.4.1.): de verwarring tussen het moreel bestanddeel van het misdrijf en de ontoerekeningsvatbaarheid.

⁹⁰ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 86 en 112; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 243. (Hoewel L. DUPONT en R. VERSTRAETEN de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid niet onderscheiden van de schulditsluitingsgronden, wijzen ze wel op het verschil tussen de verwijtbaarheid en de toerekeningsvatbaarheid.)

⁹¹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 86 en 112.

⁹² A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 86 en 112.

schulduitsluitingsgronden daarentegen kunnen enkel aanleiding geven tot de vrijspraak van de betrokkene.⁹³

De afzonderlijke behandeling van de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid houdt tevens in dat jeugdige en geestesgestoorde delinquenten zich in de eerste plaats kunnen beroepen op de rechtvaardigingsgronden en de schulduitsluitingsgronden. Dit betekent dat, wanneer de aanwezigheid van een schulduitsluitingsgrond in hoofde van een geestesgestoorde delinquent bewezen is, dit enkel aanleiding kan geven tot de vrijspraak. Een onderzoek naar de geestestoestand van de betrokkene zal in een dergelijk geval zelfs niet aan de orde zijn. De vrijspraak op grond van een schulduitsluitingsgrond zal bovendien het opleggen van een beveiligingsmaatregel zoals de internering uitsluiten.⁹⁴

d. De strafuitsluitende verschoningsgronden

In bepaalde gevallen is de Belgische strafwetgever, omwille van opportuïteitsoverwegingen of redenen van criminele politiek, van oordeel geweest dat geen straf opgelegd moet worden, niettegenstaande het feit dat een wederrechtelijk misdrijf gepleegd werd in al haar bestanddelen en dat dit misdrijf verwijtbaar is aan een toerekeningsvatbare dader.⁹⁵

De strafuitsluitende verschoningsgronden werden op bijzondere wijze vastgelegd in de wet en sluiten de strafwaardigheid van de dader uit.^{96 97} Artikel 78 van het Strafwetboek bepaalt immers dat geen misdaad of wanbedrijf verschoonbaar is dan in de gevallen bij de wet bepaald. Wanneer de rechter de aanwezigheid van een strafuitsluitende verschoningsgrond vaststelt, dan kan geen straf opgelegd worden ten aanzien van het nochtans gepleegde misdrijf.⁹⁸ De strafuitsluitende verschoningsgronden hebben met andere woorden enkel uitwerking ten aanzien van de straftoemeting. Het misdrijf blijft onverkort bestaan, wat een aantal bijzondere implicaties met zich meebrengt.

---

⁹³ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 117.

⁹⁴ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 117-118.

⁹⁵ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 128; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 238.

⁹⁶ De Belgische strafwet erkent onder meer de bloed- of aanverwantschap bij diefstal en, in bepaalde gevallen, de aangifte aan de overheid met betrekking tot de feiten opgesomd in de Drugswet.

⁹⁷ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 128-129; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 288.

⁹⁸ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 129; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 237; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 289.

Zo kunnen wel beveiligingsmaatregelen opgelegd worden en blijft de burgerlijke vordering onderworpen aan artikel 26 V.T. Sv.⁹⁹

Rekening houdende met de positie van de strafuitsluitende verschoningsgronden, die volgen ná de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid, kan een geestesgestoorde delinquent hier geen beroep op doen. Bovendien hebben de strafuitsluitende verschoningsgronden enkel gevolg ten aanzien van de straf, en dus niet ten aanzien van mogelijke beveiligingsmaatregelen zoals de internering.¹⁰⁰

Men kan zich mijns inziens echter de vraag stellen of een dergelijke stellingname naar de toekomst toe wel houdbaar zal blijven, gelet op de autonome interpretatie van het begrip straf door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.¹⁰¹ Een verschuiving binnen de misdrijfstructuur naar een volgorde waarin de strafuitsluitende verschoningsgronden voor de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid behandeld worden, staat dan open.

Naast de strafuitsluitende verschoningsgronden bestaan er ook een aantal strafverminderende verschoningsgronden, die de strafwaardigheid van de dader reduceren, zodat een lagere straf opgelegd wordt.^{102 103} Het verschil tussen de strafverminderende verschoningsgronden en de verzachtende omstandigheden bestaat erin dat de verschoningsgronden een wettelijk en verplicht karakter hebben.¹⁰⁴

3.5. CONCLUSIE

Hoewel artikel 71 van het Strafwetboek controversieel en veelbesproken is, kon in dit hoofdstuk – zowel naar het verleden als naar het heden en de toekomst toe – een vrij ruime consensus vastgesteld worden nopens het juridische principe van de schuldontbekwaamheid van geestesgestoorde delinquenten. De ontoerekeningsvatbaarheid is geen recente juridische revelatie, maar een grondbeginsel dat reeds tijdens de Klassieke Oudheid

---

⁹⁹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 129; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 200 en 236-237; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 289.

¹⁰⁰ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 129.

¹⁰¹ Betreffende de autonome interpretatie van het begrip straf, zie onder meer: EHRM 23 november 1976, Engel t. Nederland; EHRM 21 februari 1984, Öztürk t. Duitsland; EHRM 24 februari 1994, Bendenoun t. Frankrijk; EHRM 9 februari 1995, Welch t. Verenigd Koninkrijk; EHRM 27 november 2007, Hamer t. België.

¹⁰² Bijvoorbeeld de uitlokking of, in bepaalde gevallen, de aangifte aan de overheid.

¹⁰³ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 157; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 238-239.

¹⁰⁴ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 158; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 201.

prominent aanwezig was. Heden ten dage wordt de ontoerekeningsvatbaarheid zelfs gesitueerd in het hart van het strafrechtelijke denken dat de schuld en de verantwoordelijkheid van de delinquent beschouwt als een essentiële voorwaarde van het strafrecht. Ook recente bevindingen in neurowetenschappelijke onderzoeken die twijfel zaaien bij het bestaan van de wilsvrijheid en de verantwoordelijkheid, kunnen geen roet in het eten gooien. Penalisten volharden – niet onterecht – in de beginselen van het schuldstrafrecht: *nullum crimen sine culpa*. De strafrechtelijke verantwoordelijkheid kan immers rekenen op een breed maatschappelijk draagvlak en vergt om deze reden geen neurowetenschappelijke legitimering.

Toch moet ook opgemerkt worden dat de beginselen van het schuldstrafrecht gehuld worden in nevelige omschrijvingen. De invulling van de meest cruciale begrippen – schuld en strafrechtelijke verantwoordelijkheid – werd hoofdzakelijk overgelaten aan de doctrine en de rechtspraak, waar uiteenlopende standpunten onvermijdelijk geleid hebben tot ampele discussies die ook een belangrijke rol spelen bij de oriëntatie van de ontoerekeningsvatbaarheid binnen de misdrijfstructuur. In weerwil van alle academische discussies, moet vastgesteld worden dat een meerderheid binnen de doctrine de ontoerekeningsvatbaarheid behandelt na de rechtvaardigingsgronden en voor de strafuitsluitende verschoningsgronden. De idee dat de geestesstoornis daarentegen afbreuk zou doen aan de totstandkoming van het misdrijf omwille van een aantasting van het moreel bestanddeel van het misdrijf, kent alsmaar minder aanhang.

4. DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID VAN PERSONEN MET EEN GEESTESSTOORNIS NAAR BELGISCH RECHT

Voor het Belgische recht wordt het juridische concept van de schuldontbekwaamheid van geestesgestoorde delinquenten vertolkt door artikel 71 van het Strafwetboek. De inhoud van dit artikel zal echter enigermate gewijzigd worden bij de inwerkingtreding van de wet van 21 april 2007 betreffende personen met een geestesstoornis¹⁰⁵, zodat in dit hoofdstuk niet voorbijgegaan kan worden aan de strekking van deze ‘nieuwe’ interneringswet.

Dat de interneringswetgeving niet alleen nu, maar ook in het verleden een belangrijke factor vormde voor de ontoerekeningsvatbaarheid zal vooreerst blijken uit een wetshistorisch overzicht van artikel 71 van het Strafwetboek, haar vroegere toepassingsvormen en de kritieken die hiertegen gerezen zijn.

---

¹⁰⁵ Wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

Het zijn namelijk deze kritieken die de huidige praktijk van de ontoerekeningsvatbaarheid naar Belgisch recht gemodelleerd hebben.

Verder zal voornamelijk aandacht besteed worden aan de huidige juridische context van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip, haar bestaansvoorwaarden en de gevolgen die voortvloeien uit de beslissing tot ontoerekeningsvatbaarheid.

4.1. HISTORISCH KADER

Zoals in het vorige hoofdstuk reeds gebleken is, kan de idee van de ontoerekeningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten steunen op een eeuwenoude consensus die teruggaat tot de Klassieke Oudheid. Maar hoe is dit principe in onze wetboeken verzeild geraakt?

Tussen de onafhankelijkheid van België en de totstandkoming van een eerste eigen Strafwetboek in 1867, bleef de Franse Code Pénal (1810) zo goed als onverminderd van toepassing op het grondgebied van het nieuwe onafhankelijke België.¹⁰⁶ Het is in dit wetboek dat het huidige ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip haar oorsprong vindt. Artikel 64 van de Code Pénal (1810) bepaalde dat « *il n'y a ni crime ni délit, lorsque le prévenu était en état de démence au temps de l'action* » (*er is geen misdaad of overtreding, wanneer de verdachte zich op het ogenblik van de feiten in een staat van krankzinnigheid bevond*).¹⁰⁷ Met het begrip krankzinnigheid (*démence*) werd verwezen naar « *elke verstoring van de intellectuele vermogens, die de mens het bewustzijn van de moraliteit van zijn handelen ontnemt* ». ¹⁰⁸

Dit artikel werd bij de totstandkoming van het Belgische Strafwetboek overgeschreven in het artikel 71, tot vandaag nog de juridische basis van de schuldontkenningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten. Mits enkele kleine wijzigingen, die onduidelijkheden dienden weg te werken, bleef de bewoording van artikel 64 van de Code Pénal (1810) behouden.¹⁰⁹ Ook het huidige artikel 71 van het Strafwetboek stelt nog steeds dat er *geen misdrijf is wanneer de beschuldigde of de beklaagde zich op het ogenblik van het feit in een staat van krankzinnigheid bevond*.

---

¹⁰⁶ J. MONBALLYU, *Zes eeuwen strafrecht: de geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Leuven, Acco, 2006, 50.

¹⁰⁷ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 11; J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété*, Bruxelles, Bruylant, 1896, 225.

¹⁰⁸ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 11.

¹⁰⁹ J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique (vol. 1)*, Bruxelles, Bruylant, 1896, 225.

Ten gevolge van de toepassing van het artikel 64 van de Code Pénal (1810) en later het artikel 71 van het Strafwetboek, werd de geestesgestoorde delinquent van elke strafrechtelijke vervolging ontslagen en weer vrijgelaten in de maatschappij.¹¹⁰ De collocatie creëerde desalniettemin een nuttig en noodzakelijk achterpoortje: de gemeentelijke overheden, en later het Openbaar Ministerie, konden overgaan tot de gedwongen opname van de geestesgestoorde delinquent in een psychiatrische instelling.¹¹¹ Deze regeling had echter tot gevolg dat geestesgestoorde delinquenten in eenzelfde regime terecht kwamen en aan dezelfde (rechts)regels onderworpen werden als personen met een geestesstoornis, die geen misdrijf gepleegd hadden.¹¹² De strafrechter had verder geen enkele controle over het verloop van de collocatie.^{113 114}

Daarnaast ontwikkelde zich in de rechtspraak een tendens tot extensieve interpretatie van het begrip krankzinnigheid, waarbij rechters onder dit begrip ook andere vormen van geestesstoornissen gingen aanvaarden, die konden leiden tot een belangrijke aantasting van de controlevermogens.¹¹⁵ De techniek van de verminderde toerekeningsvatbaarheid als verzachtende omstandigheid ontstond *praeter legem*: de delinquenten die door de rechter als verminderd toerekeningsvatbaar beschouwd werden, werden slechts gestraft in verhouding tot de mate waarin zij verantwoordelijk geacht konden worden voor het door hen gepleegde misdrijf.¹¹⁶

¹¹⁰ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 118; J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 11; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 549; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271.

¹¹¹ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 118; J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 11; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 549.

¹¹² J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 11; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 549; F. TULKENS en M. FOUCAULT, *Généalogie de la défense sociale en Belgique (1880-1914)*, Brussel, Story-Scientia, 1988, 119-120; M. VAN DE KERCHOVE, *Le droit sans peines: aspects de la dépenalisation en Belgique et aux Etats-Unis*, Brussel, Facultés universitaires Saint-Louis, 1987, 67; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 7.

¹¹³ In een volgende hoofdstuk zal blijken dat deze praktijk erg nauw aansluit bij het huidige Franse recht, hoewel de interneringswetgeving ook daar recent ingrijpend gewijzigd werd. Zie infra hoofdstuk 4 (punt 4.4.).

¹¹⁴ M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 550; F. TULKENS en M. FOUCAULT, *Généalogie de la défense sociale en Belgique (1880-1914)*, Brussel, Story-Scientia, 1988, 117-118; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 7.

¹¹⁵ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 12; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 549; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 13-14.

¹¹⁶ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 118; J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J.

Vanuit verscheidene, zowel juridische als medische, perspectieven werd deze regeling onderworpen aan zware kritiek. Als resultaat van de doorbraak van het sociaal verweer werd de klemtoon van het strafrecht meer gelegd bij de gevaarlijkheid van de delinquent en de bescherming van de maatschappij, wat uiteraard haaks stond op de vrijlating van geestesgestoorde delinquenten. Ongeacht het ontbreken van een schuld, betekenden zij toch een gevaar waartegen de maatschappij beschermd diende te worden. Een rol die uitsluitend aan het strafrecht toekwam. De collocatie kon om meerdere redenen niet de nodige waarborg tot beveiliging bieden: omwille van de tijdsperiode die kon verstrijken tussen de vrijspraak van de geestesgestoorde delinquent en diens collocatie, omwille van de afwezigheid van de nodige veiligheidsmaatregelen in gewone psychiatrische instellingen en omwille van het feit dat de geestesgestoorde delinquent in vrijheid gesteld kon worden op het enkele advies van een geneesheer.¹¹⁷ Bovendien gaf de administratieve collocatie van ontoerekeningsvatbare delinquenten aanleiding tot een zekere mate van rechtsonzekerheid: sommige geestesgestoorde delinquenten werden gecollocieerd, terwijl anderen in gelijkaardige omstandigheden vrijuit gingen.¹¹⁸ L. CORNIL, de toenmalige Procureur-Generaal bij het Hof van Beroep te Brussel, noemde de collocatie van geestesgestoorde delinquenten om deze reden 'le système de l'arbitraire'.¹¹⁹

Ook de medische sector was uiteraard niet opgezet met de situatie waarin geestesgestoorde delinquenten opgenomen werden naast psychiatrische patiënten. Zij vreesden voor morele besmetting en veiligheidsrisico's.¹²⁰

CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 12; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 549; F. PASSELECQ, "De la position pratique du problème de la responsabilité atténuée dans le droit pénal belge actuel", *Rev.dr.pén.* 1913, 355.

¹¹⁷ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 14; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 550; M. VAN DE KERCHOVE, *Le droit sans peines: aspects de la dépenalisation en Belgique et aux Etats-Unis*, Brussel, Facultés universitaires Saint-Louis, 1987, 67-68; J. CONSTANT, *Précis de droit pénal: principes généraux du droit pénal positif belge*, Luik, Imprimeries Nationales, 1967, 211; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 7; L. VERVAECK, "Le traitement de tous les délinquants dans le cadre pénitentiaire", *Rev.dr.pén.* 1924, 769.

¹¹⁸ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 14; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 551; L. VERVAECK, "Le traitement de tous les délinquants dans le cadre pénitentiaire", *Rev.dr.pén.* 1924, 770.

¹¹⁹ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 14; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 14.

¹²⁰ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 13-14; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 550-551; F. TULKENS en M. FOUCAULT, *Généalogie de la défense sociale en Belgique (1880-1914)*,

Evenzo werd de toegepaste techniek ten aanzien van verminderd toerekeningsvatbare delinquenten afgekeurd. Omdat geestesgestoorde delinquenten, ongeacht de mate waarin de geestestoestand hun oordeelsvermogen beïnvloedt, een gevaar kunnen betekenen, werd ook hier geoordeeld dat de maatschappij onvoldoende werd beschermd door het opleggen van kortere straffen.¹²¹ Vanuit medisch inzicht werd erop gewezen dat deze verminderd toerekeningsvatbare delinquenten evenzeer behandeld dienden te worden.¹²² Juristen vreesden dan weer dat het opleggen van kortere straffen het recidivisme in de hand zou werken.¹²³

Om tegemoet te komen aan deze bezwaren, werd enerzijds gezocht naar oplossingen binnen de grenzen van de bestaande wetgeving, waarbij voorgesteld werd om onder meer gevangenisasielen en psychiatrische annexen binnen de bestaande gevangenissen op te richten waar geestesgestoorde delinquenten afzonderlijk opgevangen en behandeld konden worden naar aanleiding van hun collocatie.¹²⁴

Anderzijds werden ook steeds frequenter voorstellen geformuleerd tot een fundamentele hervorming van de strafwet met betrekking tot de behandeling van de geestesgestoorde delinquenten.¹²⁵ Het positivisme en de invloed van het opkomende sociaal verweer hebben hier een belangrijke rol gespeeld. Door de nadruk te gaan leggen bij de gevaarsnotie, eerder dan bij de schuldnotie, werd steeds vaker gepleit voor het opleggen van juridische beschermingsmaatregelen die de maatschappij zouden beschermen en de dader

---

Brussel, Story-Scientia, 1988, 120; N. METTIOU, *Tussen Vrouwe Justitia en Vrouwe Holle*, Herentals, VU Boskat, 2011, 26 en www.boskat.be.

¹²¹ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 13; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 550; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271; F. PASSELEQ, "De la position pratique du problème de la responsabilité atténuée dans le droit pénal belge actuel", *Rev.dr.pén.* 1913, 355-357; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 9.

¹²² J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 13; F. PASSELEQ, "De la position pratique du problème de la responsabilité atténuée dans le droit pénal belge actuel", *Rev.dr.pén.* 1913, 356.

¹²³ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 13; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 9.

¹²⁴ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 14-15; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 551; M. VAN DE KERCHOVE, *Le droit sans peines: aspects de la dépenalisation en Belgique et aux Etats-Unis*, Brussel, Facultés universitaires Saint-Louis, 1987, 68-69; L. VERVAECK, "Le traitement de tous les délinquants dans le cadre pénitentiaire", *Rev.dr.pén.* 1924, 766.

¹²⁵ J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Internering*, Leuven, Garant, 1997, 14; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 552.

van het misdrijf zouden genezen en resocialiseren.¹²⁶ Ten aanzien van de ontoerekeningsvatbare geestesgestoorde delinquenten hebben deze ideeën uiteindelijk geleid tot de totstandkoming van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten¹²⁷. De eerste interneringswet bood meteen een aantal belangrijke waarborgen, zoals de tussenkomst van de strafrechter bij de interneringsbeslissing en de beslissing tot invrijheidstelling.¹²⁸ Bovendien kwam deze wet tegemoet aan de kritiek die bestond tegen het ‘perverse’ effect van de ontoerekeningsvatbaarheid, met name de vrijlating van een geestesgestoorde delinquent zonder rekening te houden met diens gevaarlijkheid voor de maatschappij.

De wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij werd later gewijzigd door de wet van 1 juli 1964¹²⁹, die de essentie van de eerste interneringswet ongewijzigd liet, maar die van de interneringsmaatregel, gelet op haar doelstelling, wel een maatregel van onbepaalde duur maakte.¹³⁰

Het is echter de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis die bij haar inwerkingtreding een aantal drastische wijzigingen zal aanbrengen, zowel aan de internering als aan het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip en haar praktische toepassing voor de hoven en rechtbanken.

Alvorens over te gaan tot de bespreking van deze wijzigingen, kijken we eerst naar de huidige bestaansvoorwaarden van de ontoerekeningsvatbaarheid, zoals vermeld in artikel 71 van het Strafwetboek.

4.2. ARTIKEL 71 SW. EN HAAR TOEPASSINGSVOORWAARDEN

Artikel 71 van het Strafwetboek luidt nog steeds als volgt: «*Er is geen misdrijf wanneer de beschuldigde of de beklagde op het ogenblik van het feit in staat van krankzinnigheid was of wanneer hij gedwongen werd door een macht die hij niet heeft kunnen weerstaan.*»

---

¹²⁶ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.3.2.).

¹²⁷ Wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, *BS* 11 mei 1930. (A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 118-119; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 552.)

¹²⁸ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 119.

¹²⁹ Wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, *BS* 17 juli 1964.

¹³⁰ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2006, 422.

Met betrekking tot de ontoerekeningsvatbaarheid van geestesgestoorde delinquenten is enkel het eerste lid van dit artikel relevant. Het tweede lid verwijst immers naar de dwang als schulduitsluitingsgrond.

Uit deze eerder beknopte omschrijving van de ontoerekeningsvatbaarheid kunnen toch een aantal bestaansvoorwaarden afgeleid worden, die verder uitgewerkt werden door de rechtspraak en de rechtsleer.

4.2.1. Een misdrijf

Niettegenstaande de misleidende aanhef van artikel 71 van het Strafwetboek bestaat er weinig twijfel over de noodzakelijke verwezenlijking van een misdrijf in al haar bestanddelen. Slechts enkele auteurs behandelen de ontoerekeningsvatbaarheid in het kader van het moreel bestanddeel van het misdrijf en gaan er dus van uit dat de ontoerekeningsvatbaarheid de totstandkoming van het misdrijf uitsluit.¹³¹

Zoals voortvloeit uit de in het vorige hoofdstuk besproken misdrijfstructuur en de aangehaalde argumenten, zal de toerekeningsvatbaarheid van een delinquent pas onderzocht worden wanneer vaststaat dat een misdrijf gepleegd werd in al haar bestanddelen, dat bovendien wederrechtelijk is en verweten kan worden aan de dader bij gebrek aan rechtvaardigingsgronden of schulduitsluitingsgronden.¹³²

Er wordt door artikel 71 van het Strafwetboek geen onderscheid gemaakt naargelang het soort misdrijf dat werd gepleegd, waardoor de ontoerekeningsvatbaarheid zowel in het geval van een overtreding als in het geval van een wanbedrijf of een misdaad erkend kan worden.¹³³ Dit geldt niet enkel voor de misdrijven omschreven in het Strafwetboek, maar eveneens voor alle misdrijven uit bijzondere strafwetten.¹³⁴

4.2.2. De staat van krankzinnigheid

De wetgever heeft er destijds bewust voor gekozen de staat van krankzinnigheid niet verder te definiëren.¹³⁵ Het begrip krankzinnigheid kan dus begrepen worden in haar gangbare betekenis: niet enkel de

¹³¹ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.4.1.).

¹³² Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.4.2.).

¹³³ J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique* (vol. 1), Bruxelles, Bruylant, 1896, 225.

¹³⁴ J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique* (vol. 1), Bruxelles, Bruylant, 1896, 225.

¹³⁵ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271; J. CONSTANT, *Précis de droit pénal: principes généraux du droit pénal positif belge*, Luik, Imprimeries Nationales, 1967, 210.

krankzinnigheid volgens de enge medisch-wetenschappelijke opvatting, maar ook alle andere vormen van geestesziekten worden erdoor omvat.¹³⁶

J.S.G. NYPELS omschreef de krankzinnigheid (*démence*) als «*tous les cas de perturbation des facultés intellectuelles, qui ne laissent à l'homme qu'une volonté quasi animale aux actes de laquelle aucune responsabilité ne peut être attachée*». ¹³⁷

Tegenwoordig wordt de geestesstoornis zoals bedoeld in artikel 71 van het Strafwetboek vrij algemeen omschreven als «*elke geestesstoornis waardoor men de controle over zijn daden verliest, ongeacht de oorsprong en de aard van deze geestestoestand, hetzij deze aangeboren is of het gevolg is van een ziekte of psychose*». ¹³⁸

De aard en de oorsprong van de krankzinnigheid zijn dus niet van belang: de krankzinnigheid kan zowel aangeboren zijn als ontstaan zijn ten gevolge van een ziekte of een psychose, zij kan zowel tijdelijk als permanent zijn. ¹³⁹

Volgens sommige auteurs zouden ook heldere tussenpozen, naar analogie met artikel 489 van het Burgerlijk Wetboek, geen afbreuk kunnen doen aan de staat van krankzinnigheid van de beschuldigde of de beklaagde. ¹⁴⁰ Anderen menen daarentegen dat wanneer het strafbaar feit gepleegd werd tijdens een helder moment, de toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek uitgesloten moet worden. ¹⁴¹ Deze laatste zienswijze sluit aan bij een strikte interpretatie van de wetsbepaling, maar bemoeilijkt de beoordeling van de strafrechter nog meer. Een tijdelijk verlies van het geestesvermogen (bijvoorbeeld veroorzaakt door drugsgebruik, dronkenschap of slaapwandelen) wordt daarentegen niet aanvaard als een staat van krankzinnigheid omdat deze toestand vermeden zou kunnen worden door eerder de nodige voorzorgsmaatregelen te treffen. ¹⁴²

---

¹³⁶ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 77; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271; J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique (vol. 1)*, Bruxelles, Bruylant, 1896, 225; J. CONSTANT, *Précis de droit pénal : principes généraux du droit pénal positif belge*, Luik, Imprimeries Nationales, 1967, 209-210.

¹³⁷ Cit. in J. CONSTANT, *Précis de droit pénal : principes généraux du droit pénal positif belge*, Luik, Imprimeries Nationales, 1967, 210.

¹³⁸ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271.

¹³⁹ J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique (vol. 1)*, Bruxelles, Bruylant, 1896, 227; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271; J. CONSTANT, *Précis de droit pénal : principes généraux du droit pénal positif belge*, Luik, Imprimeries Nationales, 1967, 210.

¹⁴⁰ J.J. HAUS, *Principes généraux du droit pénal belge*, Gent, Librairie Générale de Ad Hoste, 1879, 520-521; J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique (vol. 1)*, Bruxelles, Bruylant, 1896, 227.

¹⁴¹ L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271.

¹⁴² J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique (vol. 1)*, Bruxelles, Bruylant, 1896, 226; H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch*

a. Verwoede doctrinale pogingen tot de invulling van het begrip krankzinnigheid

De afwezigheid van een afdoende juridische definiëring en de vaagheid waarmee het begrip krankzinnigheid gepaard gaat, heeft ertoe geleid dat in de doctrine aanvankelijk verscheidene pogingen ondernomen werden tot de invulling van deze term.¹⁴³

J. J. HAUS maakte het onderscheid tussen drie verschillende vormen van krankzinnigheid: het idiotisme (*l'idiotisme*), de krankzinnigheid (*la démence proprement dite*) en de waanzin (*la manie avec délire*).¹⁴⁴

- Met het idiotisme werd verwezen naar een aangeboren onderontwikkeling van de hersenen, die resulteert in een afwezigheid van elk moreel besef. Bij een gedeeltelijke onderontwikkeling van de hersenen zou de toerekeningsvatbaarheid van de delinquent afhankelijk zijn van de concrete omstandigheden en de aard van het misdrijf.
- In geval van krankzinnigheid was de beschadiging van het geestesvermogen niet aangeboren, maar het gevolg van een ziekte of een ongeval.
- De waanzin tot slot werd aanzien als een 'morbide geestesverbijstering' ("*exaltation morbide des facultés mentales*") waardoor de betrokkene zijn fantasie voor werkelijkheid aanneemt. Volgens J.J. HAUS kon zowel de volledige waanzin als de gedeeltelijk waanzin aanleiding geven tot de ontoerekeningsvatbaarheid.

Ook A. PRINS erkende, naast de krankzinnigheid (*l'aliénation mentale proprement dite*), het bestaan van een veelvoud aan andere geestesstoornissen die tevens beoogd zouden kunnen worden door artikel 71 van het Strafwetboek.¹⁴⁵

- De idiotie (*l'idiotie, la simplicité d'esprit*) die zich manifesteert als een volledige afwezigheid van intellectuele ontwikkeling.
- De "*folie morale*", een aangeboren perversiteit die het voor de betrokkene onmogelijk maakt om juist te handelen. A. PRINS meent dat personen met een dergelijke geestesstoornis weldegelijk strafrechtelijk

---

strafrecht, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1896, 178-180; J. CONSTANT, *Précis de droit pénal : principes généraux du droit pénal positif belge*, Luik, Imprimeries Nationales, 1967, 209.

¹⁴³ In het burgerlijk recht bestaat een gelijkaardig probleem: ook daar heeft de wetgever het begrip 'geesteszieke', zoals bedoeld door de wetgeving betreffende de collocatie, niet gedefinieerd om ruimte te laten voor een adequate materiële en temporele toepassing van de wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke. Dit idee vloeit overigens voort uit het arrest *Winterwerp*. (F. SWENNEN, *Geestesgestoorden in het Burgerlijk Recht*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 47-64.)

¹⁴⁴ J.J. HAUS, *Principes généraux du droit pénal belge*, Gent, Librairie Générale de Ad Hoste, 1879, 517-518.

¹⁴⁵ A. PRINS, *Science pénale et droit positif*, Brussel, Bruylant, 1899, 239-244.

verantwoordelijk kunnen zijn, maar dat de straf in dit geval aangepast moet worden.

- De epilepsie en de hysterie.¹⁴⁶
- De morbide criminele obsessie die ervoor zorgt dat de betrokkene als het ware ten prooi valt aan een onweerstaanbare drang tot het plegen van een misdrijf, zoals een diefstal of exhibitionisme.
- De tijdelijke en onregelmatig wederkerende waanzin (*les folies périodiques ou circulaires*).

Bovendien verdedigde A. PRINS een onderscheid tussen drie verschillende categorieën delinquenten in functie van hun geestestoestand¹⁴⁷:

1. De normale en relatief normale delinquenten die veroordeeld moeten worden tot een straf.
2. De volledig geestesgestoorde delinquenten bij wie de geestesstoornis leidt tot waanzin. Bij deze geestesgestoorde delinquenten is de veroordeling tot een straf zinloos: de collocatie is de enige en beste oplossing.
3. De gedeeltelijk geestesgestoorde delinquenten bij wie de geestesstoornis niet leidt tot waanzin: zij bevinden zich in de schemerzone tussen gezond van geest en geestesziek. De geestestoestand van deze delinquenten vereist een bijzonder optreden, met name het opleggen van bijzondere beschermingsmaatregelen die uitgevoerd kunnen worden binnen de hiertoe bestemde instellingen.

A. PRINS stelde dan ook vast dat «*la mission la plus délicate de l'autorité judiciaire est celle qui consiste à voir quand l'état psychique est normal, quand il révèle l'absence totale de conscience et exige la collocation, quand il révèle une déféctuosité ou une anormalité qui exige des mesures de préservation*».¹⁴⁸

De moderne doctrine lijkt de zoektocht naar een invulling van de staat van krankzinnigheid achter zich te laten. Hoewel tegenwoordig steeds meer stemmen opgaan om over te gaan tot een betere definiëring van de ontoerekeningsvatbaarheid¹⁴⁹, waagt geen enkele auteur zich nog aan een classificatie van verschillende ziektebeelden die onder de toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek zouden kunnen vallen.

Dit heeft vermoedelijk te maken met de ontwikkeling van de psychopathologie en de eenvoudige inzetbaarheid van psychiaters in de loop van de strafprocedure. Hoewel de wet dit (vooralsnog) niet verplicht, doen rechters

---

¹⁴⁶ A. PRINS week hiermee af van de gevestigde stelling dat deze ziektebeelden beschouwd dienden te worden als een vorm van fysieke overmacht en niet als een geestesstoornis. (A. JEURISSEN, "Het morele element in hoofde van de geestesgestoorde delinquent", *NC* 2011, 153.)

¹⁴⁷ A. PRINS, *Science pénale et droit positif*, Brussel, Bruylant, 1899, 234-238.

¹⁴⁸ A. PRINS, *Science pénale et droit positif*, Brussel, Bruylant, 1899, 239-238.

¹⁴⁹ Zie infra hoofdstuk 3.

meestal beroep op een gerechtspsychiater die hen advies zal verlenen omtrent de geestestoestand van de beklaagde of de beschuldigde.¹⁵⁰

Desalniettemin mag niet vergeten worden dat de ontoerekeningsvatbaarheid in de eerste plaats een juridisch concept blijft dat, verbonden aan het strafrechtelijke schuldbegrip, beoordeeld moet worden door een rechter en niet door een psychiater. De belangrijkste vraag is mijns inziens dan ook niet welke geestesstoornissen onderscheiden kunnen worden, maar wel welke geestesstoornissen een dermate grote invloed op het oordeelsvermogen of het controlevermogen kunnen hebben dat zij de strafrechtelijke verantwoordelijkheid met betrekking tot een welbepaald misdrijf teniet doen. Het antwoord op deze vraag vergt een beoordeling in concreto, die zich niet ontleent tot een algemene definitie.

b. Het begrip krankzinnigheid in andere wetsbepalingen: interpretatie naar analogie?

Het begrip krankzinnigheid wordt ook in andere wetsbepalingen gehanteerd. Deze hebben echter niet steeds dezelfde betekenis.

In de doctrine heerst bijvoorbeeld onenigheid omtrent de vraag of de ernstige staat van geestesstoornis of zwakzinnigheid, die naast de krankzinnigheid vermeld worden in de huidige interneringswet, overeenstemmen met de staat van krankzinnigheid bedoeld in artikel 71 van het Strafwetboek.¹⁵¹

Bepaalde auteurs menen inderdaad dat de staat van krankzinnigheid in artikel 71 van het Strafwetboek dermate ruim geïnterpreteerd kan worden dat zij zowel de krankzinnigheid als de ernstige geestesstoornis en zwakzinnigheid omsluit.¹⁵² In een door L. DUPONT geannoteerd en bekritiseerd arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen wordt alvast eenzelfde standpunt gehuldigd.¹⁵³

Deze visie heeft voor gevolg dat alle geestesgestoorde delinquenten die ontoerekeningsvatbaar verklaard worden tevens in aanmerking komen voor de internering, mits ook de andere interneringsvoorwaarden vervuld zijn. Of omgekeerd, zou dit betekenen dat alle geestesgestoorde delinquenten die geïnterneerd worden en die zich op het ogenblik van de feiten in dezelfde

---

¹⁵⁰ N. METTIOUI, *Tussen Vrouwe Justitia en Vrouwe Holle*, Herentals, VU Boskat, 2011, 30 en www.boskat.be; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 77; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 271.

¹⁵¹ L. DUPONT, “Wisselwerking tussen artikel 71 Sw. en de wet van 9 april 1930” (noot onder Antwerpen 20 januari 1978), *RW 1977-1978*, 2071.

¹⁵² L. DUPONT, “Wisselwerking tussen artikel 71 Sw. en de wet van 9 april 1930” (noot onder Antwerpen 20 januari 1978), *RW 1977-1978*, 2071; L. CORNIL, “La loi de défense sociale, à l’égard des anormaux”, *Rev.dr.pén.* 1930, 837.

¹⁵³ Antwerpen 20 januari 1978, *RW 1977-78*, 2068-2070.

geestestoestand bevonden, per definitie ontoerekeningsvatbaar verklaard moeten worden.¹⁵⁴

Andere auteurs zijn het met deze stelling niet eens: zij menen dat geestesgestoorden en zwakzinnigen wel toerekeningsvatbaar kunnen zijn of toch alleszins dat de ernstige staat van geestesstoornis of de zwakzinnigheid niet zonder meer gelijkgesteld kunnen worden aan de krankzinnigheid.¹⁵⁵

L. DUPONT pleit daarom voor een in concreto beoordeling van de geestestoestand en concludeert zijn noot bij het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen als volgt: «*Gelijkstelling van ernstige geestesstoornis of zwakzinnigheid met krankzinnigheid kan in een bepaald geval verantwoord zijn, op voorwaarde dat het onderzoeksgerecht of het vonnisgerecht bepaalt dat 'in casu' de toestand equivalent is met die van krankzinnigheid. Maar rekening houdend met de traditionele interpretatie van art. 71 Sw. mag men niet zonder meer en in het algemeen poneren dat ernstige geestesstoornis krankzinnigheid is in de zin van art. 71 Sw.*». ¹⁵⁶ Een vonnis van de Correctionele Rechtbank te Nijvel, waarin gesteld wordt dat de krankzinnigheid bedoeld in artikel 71 van het Strafwetboek ook de geestesstoornis kan omvatten op voorwaarde dat deze geestesstoornis voldoende ernstig is om ertoe aanleiding te geven dat de betrokkene het controlevermogen volledig verliest, lijkt deze stelling te bevestigen.¹⁵⁷

Bij de inwerkingtreding van de nieuwe interneringswet zal dit probleem hoe dan ook verdwijnen.¹⁵⁸

De geestestoestand van het rechtssubject wordt ook in het burgerlijk recht meermaals behandeld.

Zo bepaalt artikel 489 van het Burgerlijk Wetboek dat een meerderjarige die zich in een aanhoudende staat van onnozelheid of krankzinnigheid bevindt, onbekwaam verklaard moet worden. Van enige analogie tussen artikel 489 van het Burgerlijk Wetboek en artikel 71 van het Strafwetboek is echter geen sprake: de interpretatie die in het burgerlijk recht aan het begrip

---

¹⁵⁴ L. DUPONT, "Wisselwerking tussen artikel 71 Sw. en de wet van 9 april 1930" (noot onder Antwerpen 20 januari 1978), *RW* 1977-1978, 2071.

¹⁵⁵ L. DUPONT, "Wisselwerking tussen artikel 71 Sw. en de wet van 9 april 1930" (noot onder Antwerpen 20 januari 1978), *RW* 1977-1978, 2071; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 77; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 272; K. HANOULLE, "Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderd toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht", in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS et al. (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, Antwerpen, Maklu, 2009, 371.

¹⁵⁶ L. DUPONT, "Wisselwerking tussen artikel 71 Sw. en de wet van 9 april 1930" (noot onder Antwerpen 20 januari 1978), *RW* 1977-1978, 2072.

¹⁵⁷ Corr. Nijvel 18 maart 2009, *JLMB* 2009, afl. 30, 1403.

¹⁵⁸ Zie infra hoofdstuk 2 (titel 2.2.6.).

krankzinnigheid wordt toegekend, is, althans volgens J.S.G. NYPELS, te beperkt.¹⁵⁹ ¹⁶⁰ Het Hof van Cassatie heeft dan ook geoordeeld dat de omstandigheid dat een beklagde of beschuldigde reeds door een burgerlijke rechter onbekwaam werd verklaard, geen afbreuk doet aan de vrije beoordeling van zijn geestestoestand door de strafrechter.¹⁶¹

Het staat eveneens vast dat het begrip ‘geesteszieke’ zoals bedoeld bij de wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke niet noodzakelijkerwijze overeenstemt met ‘de staat van krankzinnigheid’ in artikel 71 van het Strafwetboek.¹⁶²

Volgens J.S.G. NYPELS kon de ontoerekeningsvatbaarheid het best vergeleken worden met artikel 901 van het Burgerlijk Wetboek: men moet gezond van geest zijn om een testament te kunnen opstellen. Naar analogie met deze bepaling uit het burgerlijk recht, moet men dus gezond van geest zijn om een strafrechtelijk vervolgbaar misdrijf te kunnen plegen.¹⁶³ Deze vergelijking tussen ‘de staat van krankzinnigheid’ en ‘de gezondheid van geest’ duidt nogmaals op de erg ruime interpretatie die in het strafrecht wordt toegekend aan het begrip krankzinnigheid.

4.2.3. *Op het ogenblik van de feiten*

Voor de beoordeling van de geestestoestand van de beschuldigde of de beklagde moet teruggekeerd worden in de tijd, meer bepaald naar het tijdstip

---

¹⁵⁹ Het moet vermeld worden dat J.S.G. NYPELS uiteraard verwijst naar de interpretatie van artikel 489 van het Burgerlijk Wetboek zoals die vele jaren terug bestond. Zoals eerder gesteld wordt in het burgerlijk recht ondertussen eenzelfde houding aangenomen als in het strafrecht ten aanzien van de geestestoestand van het rechtssubject, met name dat niet strikt vastgehouden mag worden aan een of andere definitie van de geestesziekte of de geestesstoornis. (Zie supra voetnoot 143. F. SWENNEN, *Geestesgestoorden in het Burgerlijk Recht*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 47-64.) Zo stelt E. GULDIX dat snel aanvaard werd dat « *het enkel de bedoeling van de wetgever was geweest alle geesteszieken te omvatten die ten gevolge van diepe en veelal onherstelbare beschadiging van hun intellectuele capaciteiten in de absolute onmogelijkheid verkeerden hun persoon te leiden en hun goederen te besturen* ». Het is daarentegen natuurlijk wel zo dat de geestestoestand zoals bedoeld in artikel 489 van het Burgerlijk Wetboek aanhoudend moet zijn, in tegenstelling tot de staat van krankzinnigheid in artikel 71 van het Strafwetboek die ook tijdelijk van aard kan zijn. (E. GULDIX, “Artikel 489 B.W.”, in P. SENAËVE, F. SWENNEN en G. VERSCHULDEN (red.), *Personen- en familiericht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, losbl. en www.jura.be.) Dit alles verandert echter niets aan de draagwijdte van het veel recentere cassatiearrest van 17 oktober 1995 (zie infra voetnoot 161).

¹⁶⁰ J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique* (vol. 1), Bruxelles, Bruylant, 1896, 225.

¹⁶¹ Cass. 17 oktober 1995, *Arr.Cass.* 1995, 890.

¹⁶² Vred. Menen 10 september 1999, *RW* 2000-01, 1069 ; Cass. 25 maart 2003, AR P.02.0658.N, D.R., *Arr.Cass.* 2003, afl. 3, 746.

¹⁶³ J.S.G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique* (vol. 1), Bruxelles, Bruylant, 1896, 225.

waarop het misdrijf werd gepleegd.¹⁶⁴ Het lijkt weinig twijfel dat een dergelijke retroactiviteit noodzakelijkerwijze aanleiding zal geven tot moeilijkheden voor de strafrechter: het is immers niet zo eenvoudig om op het ogenblik van de berechting nog terug te keren naar de geestestoestand van de delinquent op het ogenblik van de feiten. Men kan hierbij bijvoorbeeld verwijzen naar de eerder vermelde discussie omtrent het al dan niet aanvaarden van heldere tussenpozen.¹⁶⁵ Wanneer men ervan uitgaat dat de toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek uitgesloten moet worden indien de beschuldigde of de beklagde zich op het ogenblik van de feiten in een helder moment bevond, dan moet men dit helder moment uiteraard nog kunnen aantonen. Een taak die vermoedelijk weggelegd is voor de gerechtspsychiater, maar die ook voor een expert niet eenvoudig blijkt te zijn.¹⁶⁶

4.2.4. Causaliteit?

De ontoerekeningsvatbaarheid is relatief in die zin dat de krankzinnigheid enkel in aanmerking genomen kan worden wanneer deze tot gevolg heeft dat de beschuldigde of de beklagde niet in staat was de ware toedracht van de concrete strafbare feiten te begrijpen.¹⁶⁷ Nochtans wordt deze causaliteit niet uitdrukkelijk vermeld in artikel 71 van het Strafwetboek.¹⁶⁸ Vermoedelijk moet het causaal verband, net zoals in het Franse recht, impliciet blijken uit de voorwaarde dat de geestesstoornis zich voordeed op het ogenblik van de feiten.¹⁶⁹

Ondanks haar afwezigheid, is het net de causaliteitsvoorwaarde die een aanzienlijke rem plaatst op de toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek.

4.2.5. Een feitenkwesie

In een arrest van 18 maart 1992 heeft het Hof van Cassatie uitdrukkelijk bevestigd dat de beoordeling van de bovenstaande voorwaarden behoort tot de onaantastbare bevoegdheid van de feitenrechter.¹⁷⁰ Het is dus de strafrechter die zal beslissen of de beschuldigde of de beklagde zich, overeenkomstig

---

¹⁶⁴ Zie artikel 71 Sw. (Zie ook F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 77; H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht*, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1896, 178.)

¹⁶⁵ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.2.).

¹⁶⁶ P. COSYNS, “Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 50; H. MAASSEN, “Stoornis en delict, een complexe relatie”, *Medisch contact* 15 april 2011, nr. 15, 906 en <http://medischcontact.artsennet.nl/archief-6/tijdschriftartikel/94419/stoornis-en-delict-een-complexe-relatie.htm>.

¹⁶⁷ H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht*, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1896, 177.

¹⁶⁸ H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht*, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1896, 177.

¹⁶⁹ Zie infra hoofdstuk 4 (titel 4.3.3.).

¹⁷⁰ Cass. 18 maart 1992, AR 9723, Fortezza, *Arr.Cass.* 1991-92, 699.

artikel 71 van het Strafwetboek, op het ogenblik van de feiten in een staat van krankzinnigheid bevond.

Eenzelfde rechtspraak bestond reeds eerder ten aanzien van de interneringsvoorwaarden voor geestesgestoorde delinquenten. Ook daar gaf het Hof van Cassatie veelvuldig aan dat de feitenrechter op onaantastbare wijze oordeelt of de dader op het ogenblik van de beoordeling al dan niet in een staat van krankzinnigheid, in een ernstige staat van geestesstoornis of van zwakzinnigheid verkeert die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden.¹⁷¹

In het kader van hetgeen volgt, is deze rechtspraak belangrijk. Vaak ontstaat immers ongewild de indruk dat gerechtsspsychiaters over de ontorekeningsvatbaarheid van de beklagde of de beschuldigde beslissen.¹⁷² Hoewel de feitelijke macht van het psychiatrisch deskundigenverslag uiteraard niet ontkend kan worden, blijkt hier alsnog zeer duidelijk dat het ontorekeningsvatbaarheidsbegrip een feitelijk en juridisch begrip is en dat de strafrechter de teugels nog steeds – maar misschien iets minder strak – in handen heeft. Het is immers de strafrechter die de bewijswaarde van het psychiatrisch deskundigenverslag beoordeelt. Op voorwaarde dat de bewijskracht van dit verslag niet miskend wordt, staat het de rechter vrij om anderszins te beslissen dan het advies aangeeft.¹⁷³

4.2.6. *Het nieuwe juridische regime na de inwerkingtreding van de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis*

a. Een actualisering en aanvulling van het ontorekeningsvatbaarheidsbegrip

Wanneer de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis in werking treedt, zal artikel 71 van het Strafwetboek gewijzigd worden in die zin dat de verouderde terminologie aangepast zal worden aan de huidige maatschappelijke beleving en de medische ontwikkelingen.¹⁷⁴ De ontorekeningsvatbaarheid zal dan inhouden dat *de beschuldigde of de beklagde op het tijdstip van de feiten leed aan een*

¹⁷¹ Cass. 31 maart 1969, *Arr.Cass.* 1969, 723; Cass. 8 november 1983, AR 8332, *Arr.Cass.* 1983-84, 282; Cass. 8 februari 1984, AR 3437, Sontrop, *Arr.Cass.* 1983-84, 698; Cass. 11 maart 1987, AR 5690, Debunne, *Arr.Cass.*, 1986-87, 912; Cass. 15 september 2010, AR P.10.0565.F, *T.Strafr.* 2011, afl. 1, 64, noot MEGANCK, B.

¹⁷² Zie infra hoofdstuk 3 (titel 3.1.1.).

¹⁷³ Cass. 31 maart 1969, *Arr.Cass.* 1969, 723; Cass. 8 november 1983, AR 8332, *Arr.Cass.* 1983-84, 282; Cass. 8 februari 1984, AR 3437, Sontrop, *Arr.Cass.* 1983-84, 698; Cass. 11 maart 1987, AR 5690, Debunne, *Arr.Cass.*, 1986-87, 912; Cass. 15 september 2010, AR P.10.0565.F, *T.Strafr.* 2011, afl. 1, 64, noot MEGANCK, B.

¹⁷⁴ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St.* Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 7.

*geestesstoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden heeft tenietgedaan of ernstig heeft aangetast.*¹⁷⁵

Het doel van deze wijziging bestaat erin een brug te slaan tussen de ontoerekeningsvatbaarheid en de internering van personen met een geestesstoornis, waartoe de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring mogelijkwijze aanleiding kan geven.¹⁷⁶ Bij de inwerkingtreding van de wet betreffende de internering van personen met een geestesstoornis zal de in de bovenstaande titel uiteengezette discussie van tafel geveegd kunnen worden en zal er, gelet op de overname van exact dezelfde bewoordingen in beide wetteksten, geen twijfel meer over kunnen bestaan dat artikel 71 van het Strafwetboek en de interneringswet betrekking hebben op dezelfde categorieën van geestesgestoorde delinquenten.

In de parlementaire voorbereiding van de nieuwe interneringswet werd uitgebreid aandacht besteed aan de verklaring van de terminologische wijziging van het begrip krankzinnigheid. Om verschillende redenen werd gekozen voor een allesomvattend begrip: de geestesstoornis. *«Deze term is immers veel meer gelijkwaardig met de huidige opvattingen van de psychiatrie en omvat zowel de handicaps als de geestesziekten. De term geestesstoornis heeft ook het voordeel dat hij voldoende omvattend is om verder te kunnen worden gebruikt in functie van de toekomstige evoluties van de wetenschappelijke kennis ter zake. Deze term is bovendien internationaal erkend, met name door de WGO (Wereldgezondheidsorganisatie) en door de American Psychiatric Association. Hij is eveneens conform aan de aanbeveling van de Interneringscommissie.»*¹⁷⁷

Toch brengt deze ‘terminologische update’ ook een opvallende inhoudelijke wijziging aan: artikel 71 van het Strafwetboek zal melding maken van een causaal verband dat vereist is tussen de geestesstoornis en het oordeelsvermogen of het controlevermogen. De geestesstoornis kan enkel in aanmerking genomen worden wanneer deze voor gevolg heeft dat het oordeelsvermogen of het controlevermogen van de persoon in kwestie tenietgedaan wordt of ernstig wordt aangetast. Dit impliceert dat ook beoordeeld moet worden of de beschuldigde of de beklagde zich al dan niet een redelijke voorstelling kon maken van de strafbare situatie.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ Art. 123 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, BS 13 juli 2007.

¹⁷⁶ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, Parl.St. Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 69.

¹⁷⁷ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, Parl.St. Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 7.

¹⁷⁸ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, Parl.St. Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 7.

Het moet echter opgemerkt worden dat dit causaal verband nog steeds niet uitdrukkelijk verwijst naar het gepleegde misdrijf in kwestie. Vereist de ontorekeningsvatbaarheid een algemene aantasting van het oordeelsvermogen of het controlevermogen of betreft het hier een causaal verband dat moet bestaan tussen de geestesstoornis en het oordeelsvermogen of het controlevermogen met betrekking tot het in concreto gepleegde misdrijf? Het staat vast dat sinds het vroege begin kritiek werd geuit op het ontbreken van de expliciete vermelding van de vereiste van een causaal verband tussen de geestestoestand van de beschuldigde of de beklagde en het gepleegde misdrijf.¹⁷⁹ In de praktijk zal deze wijziging waarschijnlijk geen invloed hebben, maar of zij een afdoende antwoord kan bieden op deze kritiek, is maar de vraag.

Deze wijziging is in het kader van deze uiteenzetting echter ook anderszins relevant, aangezien een – weliswaar uiterst beperkte – vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid aanvaard wordt, die desalniettemin gelijkgesteld wordt met de volledige ontorekeningsvatbaarheid.¹⁸⁰ Het volstaat immers dat het oordeelsvermogen of het controlevermogen ernstig is aangetast.

Toch beantwoordt deze wijziging mijns inziens niet aan de verzuchtingen van vele gerechtspychiaters, die pleiten voor de invoering van een graduele (on)toerekeningsvatbaarheid, die beter aansluit bij de psychopathologische realiteit en waaraan verschillende juridische gevolgen gehecht kunnen worden.¹⁸¹

b. Een positief onthaal

Bovenstaande wijzigingen die de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis zal aanbrengen en die zorgen voor een actualisering en aanvulling van het bestaande ontorekeningsvatbaarheidsbegrip, worden vrij positief benaderd, zowel in juridische als in psychiatrische middens. Zo stelde C. DILLEN dat deze wijzigingen ervoor zouden kunnen zorgen dat *«de gerechtspychiater duidelijker zijn denkkader kan overbrengen in bewoordingen die nu in de wet zullen vervat zijn, hetgeen alleen maar een pluspunt kan zijn»*.^{182 183}

¹⁷⁹ H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht*, Aalst, De Scyn-Verhougstraete, 1896, 177.

¹⁸⁰ K. HANOULLE, “Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderd toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht”, in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS et al. (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, Antwerpen, Maklu, 2009, 372.

¹⁸¹ Zie infra hoofdstuk 3 (titel 3.2.)

¹⁸² C. DILLEN nam deze stelling reeds aan ten aanzien van het voorstel tot wijziging van het ontorekeningsvatbaarheidsbegrip door de commissie Internering, een voorstel dat later door de wetgever ongewijzigd werd overgenomen in de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis.

¹⁸³ C. DILLEN, “Het kalf is bijna verdrongen!”, *Panopticon* 2001, 533.

O. VANDEMEULENBROECK omschreef de nieuwe interneringswet als «*une loi complétée, une loi de continuité, une loi plus précise, une loi perfectible et une loi à la recherche de moyens*». ¹⁸⁴ Een stelling die ook lijkt op te gaan voor de nieuwe omschrijving van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip. Hoewel de basisgedachte dezelfde blijft, wordt de ontoerekeningsvatbaarheid in artikel 71 van het Strafwetboek immers aangevuld en gepreciseerd. Toch sloeg deze auteur voornamelijk de nagel op de kop wanneer hij aanvoerde dat de nieuwe interneringswet ook «*une loi à la recherche de moyens*» is. ¹⁸⁵ Dit is immers de reden waarom in artikel 71 van het Strafwetboek heden ten dage nog steeds sprake is van de staat van krankzinnigheid van de beklagde of de beschuldigde op het ogenblik van de feiten.

Uiteraard worden niet alle bepalingen van de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis met eenzelfde enthousiasme onthaald. Al snel na de publicatie van de nieuwe interneringswet bleek dat tegelijk warm en koud geblazen werd ten aanzien van bepaalde wijzigingen. ¹⁸⁶ Zo besloten J. GOETHALS en L. ROBERT dat «*men de wet kan kwalificeren als een wet die eerder geconcipeerd is vanuit de sfeer van de strafuitvoering en te weinig vanuit de principes van persoonsgerichte behandeling met de centrale ideeën van zorgcircuit en netwerkvorming*». ¹⁸⁷ A. DE CLERCK en W. VAN STEENBRUGGE daarentegen meenden dat «*de aandacht die de wetgever eindelijk schenkt aan de geïnterneerde een warm onthaal krijgt van de praktijk die op vandaag al te vaak tegen muren botst in de ijver om de geïnterneerde een menswaardig bestaan te bieden*». ¹⁸⁸

4.3. DE GEVOLGEN VAN DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID

Uit de bovenstaande titel blijkt reeds dat de ontoerekeningsvatbaarheid vaak geassocieerd wordt met de internering, gelet op het feit dat zelfs de wet betreffende de internering van personen met een geestesstoornis de terminologie van artikel 71 van het Strafwetboek zal wijzigen om deze in overeenstemming te brengen met de terminologie die gehanteerd wordt in het kader van de internering. ¹⁸⁹

---

¹⁸⁴ O. VANDEMEULENBROECKE, "Un autre régime d'internement des délinquants atteints d'un trouble mental. La loi du 21 avril 2007", *Rev.dr.pén.* 2008, afl. 4, 361-362.

¹⁸⁵ «*Le problème des moyens humains et matériels nécessaires à l'application d'une loi est en Belgique – et ailleurs – récurrent. Le législateur en est conscient, des promesses ont été faites, des engagements ont été pris et des dispositions budgétaires ont été prévues, mais la question qui se pose est de savoir quand ils deviendront réalité sur le terrain.*» (O. VANDEMEULENBROECKE, "Un autre régime d'internement des délinquants atteints d'un trouble mental. La loi du 21 avril 2007", *Rev.dr.pén.* 2008, afl. 4, 362.)

¹⁸⁶ Zie onder meer P. COSYNS, S. KOECK, en R. VERELLEN, "De justitiabele met een psychische stoornis in Vlaanderen", *Tijdschrift voor psychiatrie* 2008, 65; E. MICHIELS, "De gespannen relatie tussen Justitie en Psychiatrie: een beschrijvend onderzoek", *Fatik* 2007, nr. 115, 6.

¹⁸⁷ J. GOETHALS en L. ROBERT, "Een nieuwe interneringswet", *Fatik* 2007, nr. 114, 9.

¹⁸⁸ A. DE CLERCK en W. VAN STEENBRUGGE, "Het wetsontwerp internering: het lijden eindelijk verlicht?", *Fatik* 2007, nr. 114, 20.

¹⁸⁹ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.6.).

Toch is het belangrijk een duidelijk onderscheid te bewaren tussen de ontoerekeningsvatbaarheid vervat in artikel 71 van het Strafwetboek enerzijds en de interneringswetgeving anderzijds. De ontoerekeningsvatbaarheid zal aanleiding geven tot een buitenvervolginstelling door de onderzoeksgerechten of tot een vrijspraak¹⁹⁰ door de vonnisgerechten. De interneringswetgeving daarentegen biedt de mogelijkheid om een beschermingsmaatregel op te leggen ten aanzien van bepaalde personen met een geestesstoornis die een misdrijf gepleegd hebben.¹⁹¹

Daarnaast kan de toepassing van de ontoerekeningsvatbaarheid nog andere gevolgen hebben, zowel voor de geestesgestoorde delinquent als voor de burgerlijke partij.

4.3.1. De internering als voornaamste beschermingsmaatregel

Hoewel de klassieke leer en de daaruit voortvloeiende opvattingen met betrekking tot het schuldstrafrecht het opleggen van straffen aan geestesgestoorde delinquenten uitsluiten, is het daarentegen wel mogelijk om hen, overeenkomstig het gedachtegoed van het positivisme en het sociaal verweer, te onderwerpen aan een beschermingsmaatregel: de internering.

a. Een beschermingsmaatregel, geen straf?

De internering van personen met een geestesstoornis wordt omschreven als een veiligheidsmaatregel die er enerzijds toe strekt de maatschappij te beschermen en er anderzijds voor moet zorgen dat aan de geesteszieke persoon de nodige zorgen verstrekt worden met het oog op een re-integratie in de maatschappij.¹⁹² Ten gevolge van deze aard en doelstellingen wordt de internering, naar Belgische normen, niet beschouwd als een straf, maar als een beschermingsmaatregel.¹⁹³ Het valt echter niet uit te sluiten dat het Europees

---

¹⁹⁰ Hoewel de meeste auteurs spreken van een vrijspraak op grond van artikel 71 van het Strafwetboek, moet deze term toch met de nodige voorzichtigheid gehanteerd worden, aangezien deze de indruk zou kunnen wekken dat er geen misdrijf is of dat de beklaagde of de beschuldigde vrijuit gaat, wat – gelet op de impact van de beschermingsmaatregelen die uitgesproken kunnen worden ten aanzien van geestesgestoorde delinquenten – niet altijd het geval is. Het lijkt naar mijn mening beter te spreken van een ontslag van rechtsvervolging.

¹⁹¹ A. JEURISSEN, “Het morele element in hoofd van de geestesgestoorde delinquent”, *NC* 2011, 150.

¹⁹² Art. 2 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

¹⁹³ A. DE NAUW, *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Brugge, Die Keure, 2008, 119-120; F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 78; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 272; L. DECLERCQ, “Internering: beveiligingsmaatregel, geen straf” (noot onder Antwerpen 24 april 1986), *RW* 1986-87, 1835. (Zie ook Gent 6 december 2007, *T.Strafr.* 2008, afl.5, 392, noot Y. VAN DEN BERGE; Cass. 8 september 2010, P.10.1058.F, *T.Strafr.* 2012, afl. 4, 206, noot K. HANOUILLE en T. MERCKX; GwH 10 februari 2011, nr. 37/2011, *T.Strafr.* 2011, afl. 4, 258.)

Hof voor de Rechten van de Mens, op basis van een autonome interpretatie van de ware aard van de sanctie¹⁹⁴, hier anderszins over zou beslissen.¹⁹⁵

b. De voorwaarden tot internering van geestesgestoorde delinquenten

Het juridische kader van de internering wordt momenteel nog steeds beheerst door de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij¹⁹⁶, zoals gewijzigd door de wet van 1 juli 1964¹⁹⁷. De inwerkingtreding van de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis¹⁹⁸ werd reeds meermaals uitgesteld.^{199 200}

Opdat overgegaan zou kunnen worden tot de internering van een geestesgestoorde delinquent, worden – zowel volgens de huidige als volgens de toekomstige wet – drie voorwaarden vooropgesteld.^{201 202}

1. In de eerste plaats moet er sprake zijn van een misdaad of een wanbedrijf. Overtredingen en gecontraventionaliseerde wanbedrijven kunnen, net als politieke en persmisdrijven, geen aanleiding geven tot een internering, ongeacht de geestestoestand van de delinquent.

---

¹⁹⁴ Betreffende de autonome interpretatie van het begrip straf, zie onder meer: EHRM 23 november 1976, Engel t. Nederland; EHRM 21 februari 1984, Öztürk t. Duitsland; EHRM 24 februari 1994, Bendenoun t. Frankrijk; EHRM 9 februari 1995, Welch t. Verenigd Koninkrijk; EHRM 27 november 2007, Hamer t. België.

¹⁹⁵ Dit gevoel wordt nog versterkt door een arrest van het Hof van Cassatie waarin geoordeeld werd dat «de internering in de eerste plaats een veiligheidsmaatregel is, zodat de therapie die een dergelijke toestand vereist geen wettelijke voorwaarde is voor de regelmatigheid van de vrijheidsberoving, ook al heeft die, naast de bescherming van de maatschappij, tot doel om de geïnterneerde de nodige verzorging te verstrekken». (Cass. 8 september 2010, P.10.1058.F, T.Strafr. 2012, afl. 4, 206, noot K. HANOULLE en T. MERCKX.)

¹⁹⁶ Wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele strafbare feiten, BS 11 mei 1930.

¹⁹⁷ Wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, BS 17 juli 1964.

¹⁹⁸ Wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, BS 13 juli 2007.

¹⁹⁹ Art. 7 wet van 24 juli 2008 houdende diverse bepalingen (II), BS 7 augustus 2008; Art. 16-17 wet van 28 december 2011 houdende diverse bepalingen inzake justitie (I), BS 30 december 2011; Art. 31 wet van 31 december 2012 houdende diverse bepalingen inzake justitie, BS 31 december 2012.

²⁰⁰ De kans dat deze nieuwe interneringswet ooit in werking zal treden lijkt steeds kleiner te worden. Niet alleen werden een aantal bepalingen reeds vernietigd door een arrest van het Grondwettelijk Hof in 2008, daarenboven werd recent een nieuw wetsvoorstel betreffende de internering van personen ingediend door senator B. ANCIAUX. (GwH 6 november 2008, nr. 154/2008, BS 10 december 2008, 65675; Wetsvoorstel betreffende de internering van personen, Parl. St. Senaat 2012-2013, nr. 5-2001/1.)

²⁰¹ Art. 7 wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, BS 17 juli 1964; Art. 8 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, BS 13 juli 2007.

²⁰² Voor een toepassing, zie bijvoorbeeld Corr. Kortrijk 26 mei 1999, RW 2000-01, 1069.

2. Vervolgens is vereist dat de verdachte of de beklaagde verkeert in een staat van krankzinnigheid of in een ernstige staat van geestesstoornis of zwakzinnigheid die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden. Zoals in de voorgaande titel werd uiteengezet, zal deze bepaling gewijzigd worden: bij de inwerkingtreding van de nieuwe interneringswet zal voor een internering vereist zijn dat de persoon op het ogenblik van de beoordeling lijdt aan een geestesstoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden tenietdoet of ernstig aantast.²⁰³

Het bestaan van een geestesstoornis volstaat aldus niet. Deze geestesstoornis moet ook een invloed hebben op het controlevermogen of – bij uitbreiding door de nieuwe interneringswet – op het oordeelsvermogen.²⁰⁴

In het kader van hetgeen volgt, is het ook belangrijk hier op te merken dat de geestesstoornis (zowel volgens de huidige als volgens de toekomstige wetgeving) beoordeeld moet worden op het ogenblik van de berechting en niet op het ogenblik van het plegen van de feiten, in tegenstelling tot de ontoerekeningsvatbaarheid.²⁰⁵

3. Het Hof van Cassatie vestigde tot slot nog de aandacht op de sociale gevaarlijkheid van de delinquent. De rechter die vaststelt dat de beklaagde of de beschuldigde een misdaad of wanbedrijf gepleegd heeft en zich op het ogenblik van de berechting bevindt in een staat van krankzinnigheid of in een ernstige staat van geestesstoornis of zwakzinnigheid die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden moet dus, in verband met de sociale gevaarlijkheid van de delinquent, beoordelen of een internering vereist is.²⁰⁶ Pas in de nieuwe interneringswet zal deze voorwaarde uitdrukkelijk opgenomen en omschreven worden. Met de sociale gevaarlijkheid wordt verwezen naar het gevaar dat bestaat dat de delinquent ten gevolge van zijn geestesstoornis opnieuw misdrijven zal plegen.²⁰⁷

c. Het fundamenteel onderscheid tussen de ontoerekeningsvatbaarheid en de internering

De bovenstaande interneringsvoorwaarden (zowel de huidige als de toekomstige) maken duidelijk dat de internering niet systematisch opgelegd kan worden aan elke geestesgestoorde delinquent die op basis van artikel 71 van het Strafwetboek ontoerekeningsvatbaar werd verklaard.

---

²⁰³ Zie art. Art. 8 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

²⁰⁴ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St.* Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 5-6.

²⁰⁵ Zie *infra* hoofdstuk 2 (titel 2.3.1., punt C.).

²⁰⁶ Cass. 19 februari 1974, *Arr.Cass.* 1974, 689.

²⁰⁷ Art. 8 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

Eenzijds is de ontoerekeningsvatbaarheid in artikel 71 van het Strafwetboek ruimer, aangezien geen onderscheid gemaakt wordt naar gelang de aard van het gepleegde misdrijf: ook overtredingen, gecontraventionaliseerde wanbedrijven, politieke misdrijven en drukpersmisdrijven komen in aanmerking.²⁰⁸

Anderzijds situeert de beoordeling van de geestesstoornis zich bij de internering op een ander tijdstip. Enkel wanneer de ontoerekeningsvatbaar verklaarde persoon op het ogenblik van de strafrechtelijke vervolging eveneens lijdt aan een geestesstoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden tenietdoet of ernstig aantast en ook de andere interneringsvoorwaarden vervuld zijn, kan een internering bevolen worden.²⁰⁹

Dit leidt tot de conclusie dat de internering kan fungeren als een soort opvangnet ten aanzien van personen met een geestesstoornis die een gevaar betekenen, voor zichzelf of voor de maatschappij, en die op basis van de toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek vrijuit zouden gaan.

Bovendien mag niet uit het oog verloren worden dat de internering, overeenkomstig haar voorwaarden, ook opgelegd kan worden aan een delinquent die op het ogenblik van de feiten niet leed aan een geestesstoornis, maar wel op het ogenblik van zijn berechting.²¹⁰

d. Bijkomende gevolgen

De internering heeft verder voor gevolg dat de verdachte of de beschuldigde veroordeeld wordt in de kosten en, indien daartoe aanleiding bestaat, tot teruggave. Ook de bijzondere verbeurdverklaring kan uitgesproken worden.²¹¹

Het is opvallend dat deze veroordeling er enkel kan komen wanneer wordt overgegaan tot de internering²¹², wat mijn inziens vragen doet rijzen met

---

²⁰⁸ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 78; L. DUPONT, “Wisselwerking tussen artikel 71 Sw. en de wet van 9 april 1930” (noot onder Antwerpen 20 januari 1978), *RW 1977-1978*, 2070.

²⁰⁹ F. VERBRUGGEN en R. VERSTRAETEN, *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors – Deel I*, Antwerpen, Maklu, 2007, 78; L. DUPONT, “Wisselwerking tussen artikel 71 Sw. en de wet van 9 april 1930” (noot onder Antwerpen 20 januari 1978), *RW 1977-1978*, 2070-2071.

²¹⁰ Art. 7 wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, *BS 17 juli 1964*; Art. 11 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS 13 juli 2007*; Pol. Charleroi 11 juni 2009, *JLMB 2009*, afl. 30, 1412.

²¹¹ Art. 11 wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, *BS 17 juli 1964*; Art. 14 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS 13 juli 2007*.

²¹² Zowel de aanhef van artikel 11 van de wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers als de aanhef van artikel 14 van de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis luidt immers als volgt: «ingeval de internering wordt bevolen».

betrekking tot het gelijkheidsbeginsel. Een ontoerekeningsvatbare delinquent die niet geïnterneerd wordt, omdat geoordeeld wordt dat er geen recidivegevaar bestaat, kan aldus niet veroordeeld worden tot de kosten²¹³, de teruggave of de bijzondere verbeurdverklaring...

4.3.2. *Het opleggen van andere veiligheidsmaatregelen*

Behoudens de bijzondere verbeurdverklaring, mag geen andere straf opgelegd worden aan de geestesgestoorde delinquent die geïnterneerd wordt.²¹⁴ Het opleggen van bijkomende veiligheidsmaatregelen, zoals het verval van het recht tot sturen wegens lichamelijke ongeschiktheid, wordt daarentegen niet uitgesloten.²¹⁵

In de nieuwe interneringswet wordt tevens voorzien in drie bijkomende veiligheidsmaatregelen, die allen betrekking hebben op de bescherming van minderjarigen na feiten van seksueel misbruik.²¹⁶ Het verbieden van activiteiten die contacten met minderjarigen impliceren komt volgens de huidige interneringswet toe aan de Commissies ter Bescherming van de Maatschappij, wanneer zij beslissen over de invrijheidstelling op proef. Op advies van de Commissie Internering werd besloten deze bevoegdheid over te hevelen naar de rechter die de internering beveelt, zodat meteen duidelijk is welke veiligheidsmaatregelen opgelegd worden.²¹⁷

4.3.3. *De gevolgen van de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring voor de burgerlijke partij*

Omdat niet betwist kan worden dat ook een geestesgestoorde delinquent schade kan veroorzaken, stelt zich onvermijdelijk de vraag naar de burgerlijke belangen wanneer deze, op grond van artikel 4 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering, aanhangig gemaakt werden voor de strafrechter. Niettegenstaande de jurisprudentiële toevoegingen en de talrijke uitweidingen in de doctrine, wordt het antwoord op deze vraag in het Belgische recht gekenmerkt door vele leemtes die leiden tot een ongelijke behandeling van slachtoffers van geestesgestoorde delinquenten.

Het staat vast dat de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van een ontoerekeningsvatbare delinquent beoordeeld moet worden aan de hand van

---

²¹³ Nog opmerkelijker is het dat artikel 16 van de nieuwe interneringswet de onderzoeksgerechten en vonnisgerechten vervolgens dan weer wel de bevoegdheid toekent om uitspraak te doen over de kosten op grond van artikel 71 van het Strafwetboek.

²¹⁴ Zie onder meer Cass. 4 december 1944, *Arr. Cass.* 1945, 53 en Cass. 14 januari 1946, *Arr. Cass.* 1946, 15.

²¹⁵ Corr. Eupen 22 april 2009, *JLMB* 2011, afl. 6, 282.

²¹⁶ Art. 15 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

²¹⁷ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St.* Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 27-28.

artikel 1386bis van het Burgerlijk Wetboek. De burgerrechtelijke aansprakelijkheid houdt immers enkel rekening met de geestestoestand van de schadeverwekker op het ogenblik dat de schade werd veroorzaakt.²¹⁸

Over alle andere aspecten van de verdere regeling van de burgerlijke rechtsvordering die aanhangig werd gemaakt voor de strafrechter ten aanzien van een geestesgestoorde delinquent bestaat echter veel onduidelijkheid.

In de rechtspraak werd meermaals bevestigd dat de vrijspraak op grond van artikel 71 van het Strafwetboek de strafrechter niet ontdoet van de verplichting om uitspraak te doen over de burgerlijke vordering.²¹⁹ Wat deze uitspraak inhoudt, is echter niet altijd even duidelijk geweest: moet de rechter zich onbevoegd verklaren, de burgerlijke vordering ongegrond verklaren of kan hij zich daadwerkelijk uitspreken over de burgerlijke vordering en een schadevergoeding toekennen?

Wanneer een vonnisgerecht aanvankelijk besloot tot de ontoerekeningsvatbaarheid van de beklaagde of de beschuldigde op grond van artikel 71 van het Strafwetboek, zonder daarbij de internering te bevelen, verklaarde de strafrechter zich doorgaans onbevoegd om uitspraak te doen over de burgerlijke vordering.²²⁰ Nochtans benadrukte advocaat-generaal E. LIEKENDAEL in haar conclusie bij een arrest van het Hof van Cassatie in 1983 reeds dat «*de onbevoegdverklaring alleen betekent dat op basis van de telastelegging de vordering tot goedmaking van de schade ongegrond is (...)*».²²¹ De strafrechter zou de burgerlijke vordering dus beter ongegrond verklaren, wat ook bevestigd werd in andere arresten van het Hof van Cassatie.²²²

De verklaring voor deze ongegrondheid bestond er, volgens het Hof van Cassatie, in dat de burgerlijke vordering voor de strafrechter moet steunen op de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, die uiteraard niet aanwezig kan zijn in hoofde van de geestesgestoorde delinquent.²²³

De doctrine was het niet eens met deze stelling en ging ervan uit dat een objectief ongeoorloofde daad diende te volstaan voor de toepassing van artikel

---

²¹⁸ F. SWENNEN, "Het lot van de burgerlijke rechtsvordering in het geval van een geestesstoornis van de verdachte of beklaagde" (noot onder Cass. 1 februari 2000), *T. Strafr.* 2000, 118; Vred. Doornik 28 maart 2006, *JT* 2006, afl. 6234, 534; VAN OMMESLAGHE, P., "La réforme de la loi de défense sociale et l'article 1386bis du Code Civil", *Rev. dr. pén.* 1999, 474-476.

²¹⁹ Cass. 1 februari 2000, AR 98.0545.N, *Arr.Cass.* 2000, afl. 2, 267; *T.Strafr.* 2000, 117, noot F. SWENNEN; Antwerpen 1 februari 2006, *NC* 2007, afl. 1, 73.

²²⁰ F. SWENNEN, "Het lot van de burgerlijke rechtsvordering in het geval van een geestesstoornis van de verdachte of beklaagde" (noot onder Cass. 1 februari 2000), *T. Strafr.* 2000, 120.

²²¹ Conclusie adv.-gen. E. Liekendael bij Cass. 11 januari 1983, *R.W.* 1982-1983, 2129-2130.

²²² Zie bijvoorbeeld Cass. 1 februari 2000, *T. Strafr.* 2000, 117-118, noot F. SWENNEN.

²²³ E., K., (noot onder Cass. 25 mei 1973), *Arr.Cass.* 1973, 936; F. SWENNEN, "Het lot van de burgerlijke rechtsvordering in het geval van een geestesstoornis van de verdachte of beklaagde" (noot onder Cass. 1 februari 2000), *T. Strafr.* 2000, 120.

4 van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering.²²⁴ Bovendien volgt uit de in het vorige hoofdstuk besproken misdrijfstructuur duidelijk dat de strafrechter, die uitspraak doet op grond van artikel 71 van het Strafwetboek, het misdrijf weldegelijk bewezen acht.²²⁵ Deze stelling werd uiteindelijk toch bijgetreden door het Hof van Cassatie.²²⁶ Dit betekent met andere woorden dat de vonnisrechter bevoegd is om, wanneer hij besluit tot de vrijspraak op grond van de ontoerekeningsvatbaarheid van de beklaagde of de beschuldigde, alsnog uitspraak te doen over de burgerlijke vordering die bij hem aanhangig werd gemaakt.

Daarnaast maakt artikel 11 van de huidige interneringswet (de wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers) het voor de onderzoeksgerechten en de vonnisgerechten waarbij de burgerlijke vordering aanhangig is gemaakt, mogelijk om, ingeval de internering wordt bevolen, te beslissen over deze vordering overeenkomstig artikel 1386bis van het Burgerlijk Wetboek. Deze bevoegdheid is bijgevolg verbonden aan twee cumulatieve voorwaarden:

- de internering moet bevolen worden
- en de uitspraak over de burgerlijke vordering moet gebeuren op grond van artikel 1386bis van het Burgerlijk Wetboek, wat impliceert dat de geestesgestoorde delinquent zich ook op het ogenblik van de feiten in een staat van krankzinnigheid bevond (en dus ontoerekeningsvatbaar was).²²⁷ Dit betekent dat de onderzoeksgerechten en de vonnisgerechten zich niet over de burgerlijke vordering kunnen uitspreken wanneer wordt vastgesteld dat een delinquent, die op het ogenblik van de feiten niet leed aan een geestesstoornis, op het ogenblik van zijn berechting wel lijdt aan een geestesstoornis. De beoordeling van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van deze delinquent vergt immers de toepassing van artikel 1382-1383 van het Burgerlijk Wetboek.

De bevoegdheid van de onderzoeksgerechten om uitspraak te doen over de burgerlijke vordering werd later in een arrest van het Hof van Cassatie uitgebreid tot het geval waar geen internering bevolen wordt omwille van het feit dat de betrokkene op het ogenblik van de beslissing geen gevaar meer betekent.²²⁸ Deze beslissing kan, naar de mening van het Hof van Cassatie,

---

²²⁴ F. SWENNEN, "Het lot van de burgerlijke rechtsvordering in het geval van een geestesstoornis van de verdachte of beklaagde" (noot onder Cass. 1 februari 2000), *T. Strafr.* 2000, 120.

²²⁵ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.4.).

²²⁶ Cass. 1 februari 2000, *T. Strafr.* 2000, 117-118, noot F. SWENNEN.

²²⁷ Art. 11 wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, *BS* 17 juli 1964; Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St.* Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 28.

²²⁸ Cass. 11 januari 1983, AR 6780, Concorde-Minerve N.V. / Van Molhem, *Arr.Cass.* 1982-83, 610, concl. E. LIEKENDAEL.

immers beschouwd worden als een eindbeslissing over de strafvordering, en niet als een buitenvervolginstelling.²²⁹

Met uitzondering van dit specifieke geval, verhindert artikel 128 van het Wetboek van Strafvordering echter dat het onderzoeksgerecht uitspraak zou doen over de burgerlijke vordering wanneer zij besluit tot de buitenvervolginstelling op grond van artikel 71 van het Strafwetboek en niet overgaat tot de internering.²³⁰ In zijn noot bij een (ander) arrest van het Hof van Cassatie verzet F. SWENNEN zich tegen deze stelling: hij pleit ervoor om de buitenvervolginstelling op grond van artikel 71 van het Strafwetboek altijd als een einduitspraak over de strafvordering te beschouwen, aangezien er «geen rechtvaardiging bestaat om deze buitenvervolginstelling anders te beoordelen dan de beslissing om niet te interneren bij gebreke van gevaar».²³¹

Pas bij de inwerkingtreding van de nieuwe interneringswet zullen alle bovenstaande jurisprudentiële constructies kunnen verdwijnen. Artikel 16 van deze wet luidt als volgt: «De onderzoeks- of vonnisgerichten doen op grond van deze wet of van artikel 71 van het Strafwetboek uitspraak over de strafvordering; tegelijkertijd doen zij uitspraak over de bij hen op regelmatige wijze ingestelde burgerlijke rechtsovername, alsook over de kosten».

Eenzijds zal de eenvoudige weglating van de vermelding van artikel 1386bis van het Burgerlijk Wetboek het voor de onderzoeksgerechten en de vonnisgerichten mogelijk maken om naar gelang het geval uitspraak te doen over de burgerlijke vordering op grond van artikel 1382-1383 dan wel op grond van artikel 1386bis van het Burgerlijk Wetboek.²³² Anderzijds krijgen de onderzoeksgerechten en de vonnisgerichten ook de bevoegdheid om, bij de loutere toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek, uitspraak te doen over de bij hen op regelmatige wijze ingestelde burgerlijke vordering.²³³

4.4. CONCLUSIE

Terwijl in het eerste hoofdstuk nog voornamelijk de gedachtegang van de klassieke leer centraal stond, bleek in dit hoofdstuk dat ook de invloed van het positivisme en het sociaal verweer niet verloochend mag worden in de materie van de ontoerekeningsvatbaarheid. Aanvankelijk gaf de

---

²²⁹ Cass. 11 januari 1983, AR 6780, Concorde-Minerve N.V. / Van Molhem, *Arr.Cass.* 1982-83, 610, concl. E. LIEKENDAEL; A. DE NAUW, "De internering en de burgerlijke partij in het daglicht van het cassatiearrest van 11 januari 1983", *RW* 1983-84, 625-628.

²³⁰ Cass. 11 januari 1983, AR 6780, Concorde-Minerve N.V. / Van Molhem, *Arr.Cass.* 1982-83, 610, concl. E. LIEKENDAEL.

²³¹ F. SWENNEN, "Het lot van de burgerlijke rechtsovername in het geval van een geestesstoornis van de verdachte of beklagde" (noot onder Cass. 1 februari 2000), *T. Strafr.* 2000, 121.

²³² Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St.* Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 29-30.

²³³ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St.* Kamer 2006-2007, nr.2841/001, 29-30.

ontorekeningsvatbaarheid enkel aanleiding tot de buitenvervolginstelling door de onderzoeksgerechten en tot de vrijspraak voor de vonnisgerechten, waarna de delinquent in vrijheid gesteld werd. Het sociaal verweer heeft een einde gesteld aan deze werkwijze en een afzonderlijke beschermingsmaatregel voor geestesgestoorde delinquenten tot stand gebracht: de internering. Ook de techniek van de verminderde toerekeningsvatbaarheid als verzachtende omstandigheid werd verlaten ingevolge de groeiende aandacht voor de sociale gevaarlijkheid van de delinquent en de bescherming van de maatschappij.

Vervolgens werd in dit hoofdstuk ook vastgesteld dat uit het beknopte artikel 71 van het Strafwetboek vier bestaansvoorwaarden afgeleid kunnen worden, die verder uitgewerkt werden door de rechtspraak en de rechtsleer. De ontorekeningsvatbaarheid vereist dat een misdrijf werd gepleegd door een beklaagde of een beschuldigde die zich op het ogenblik van de feiten in een staat van krankzinnigheid bevond en dat er tevens in concreto een causaal verband bestaat tussen het gepleegde misdrijf en de geestesstoornis. Ondanks de vage wettelijke omschrijving van de ontorekeningsvatbaarheid kan besloten worden dat een vrij grote consensus bestaat over deze bestaansvoorwaarden, die overigens op onaantastbare wijze beoordeeld worden door de feitenrechter. De ontorekeningsvatbaarheid is onmiskenbaar een juridisch begrip.

Tot slot werd ook stilgestaan bij de gevolgen die de ontorekeningsvatbaarheidsverklaring, zowel voor de geestesgestoorde delinquent als voor de burgerlijke partij, met zich mee kan brengen. De internering, waarvan het toepassingsgebied duidelijk onderscheiden moet worden van dat van de ontorekeningsvatbaarheid, is uiteraard de belangrijkste, doch niet de enige beschermingsmaatregel die opgelegd kan worden ten aanzien van de geestesgestoorde delinquent.

Niettegenstaande de vastgestelde consensus inzake de bovenstaande eigenschappen van de ontorekeningsvatbaarheid, duiken nog regelmatig hiaten op in de actuele wetgeving. De inwerkingtreding van de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis zou alvast een antwoord kunnen bieden op een aantal van deze lacunes.

5. EEN PROBLEEMANALYSE VAN ARTIKEL 71 VAN HET BELGISCHE STRAFWETBOEK

In deze uiteenzetting wordt geopteerd voor een uitsluitend juridische benadering van de moeilijkheden die het beknopte artikel 71 van het Strafwetboek teweegbrengt in de Belgische rechtspraak, waarmee bedoeld wordt op de ontstentenis van een afdoende wettelijke definiëring en de

inherente dichotomie van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip en de rechtsonzekerheid en -ongelijkheid die daarmee gepaard gaan.

Naast de in dit hoofdstuk behandelde juridische complicaties, bestaan er uiteraard ook talloze veelbesproken praktische problemen bij de toepassing van de ontoerekeningsvatbaarheid, zoals de moeizame realisatie en de dubieuze kwaliteit van het psychiatrisch deskundigenonderzoek, het gebrek aan een gekwalificeerde opleiding voor gerechtspsychiaters en – *last but not least* – de penibele uitvoering van de internering als beschermingsmaatregel ten aanzien van geestesgestoorde delinquenten waarvoor België het afgelopen jaar alleen al verschillende malen werd veroordeeld door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens²³⁴.²³⁵ Deze zullen echter verder niet aan bod komen in deze uiteenzetting.

Tot slot mag ook de kracht van de publieke opinie in deze materie niet genegeerd worden. Vanuit de maatschappij klinkt nog vaak een roep om vergelding, een bestraffing ter compensatie van het onrecht dat werd veroorzaakt door het misdrijf. De ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring zou hier, ondanks de interneringsmogelijkheid, niet aan tegemoet komen.²³⁶ Ook dit maatschappelijk struikelblok wordt echter verder niet behandeld.

5.1. DE ONTSTENTENIS VAN EEN AFDOENDE WETTELIJKE DEFINIËRING

Dat de wetgever er destijds bewust voor gekozen heeft de staat van krankzinnigheid in artikel 71 van het Strafwetboek niet verder te definiëren, heeft uiteraard een groot voordeel. Op deze manier werd immers ruimte gelaten voor een adequate materiële en temporele toepassing van de wetsbepaling, rekening houdende met de talrijke wijzigingen die de psychopathologie alsook de maatschappelijke opvattingen betreffende de krankzinnigheid kenmerken. De wetgever wou vermoedelijk voorkomen dat de in artikel 71 van het Strafwetboek gehanteerde terminologie al snel als gedateerd zou aanvoelen, waardoor systematische wijzigingen, welke de

---

²³⁴ EHRM 2 oktober 2012, L.B. t. België; EHRM 10 januari 2013, Claes t. België; EHRM 10 januari 2013, Swennen T. België; EHRM 10 januari 2013, Dufoort t. België.

²³⁵ Zie onder meer N. COLETTE-BASECQZ, "Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 102; H. HEIMANS, "Is er nog hoop voor geïnterneerden?", *Orde dag* 2001, afl. 15, 7-24; C. DILLEN, "Het kalf is bijna verdronken!", *Panopticon* 2001, 529-540; P. COSYNS, S. KOECK, en R. VERELLEN, "De justitiabele met een psychische stoornis in Vlaanderen", *Tijdschrift voor psychiatrie* 2008, 65-66; E. MICHIELS, "De gespannen relatie tussen Justitie en Psychiatrie: een beschrijvend onderzoek", *Fatik* 2007, nr. 115, 5; C. DILLEN, "Requiem voor een kalf", *Orde dag* 2006, afl. 34, 7-12; N. METTIOU, *Tussen Vrouwe Justitia en Vrouwe Holle*, Herentals, VU Boskat, 2011, 54-56 en www.boskat.be.

²³⁶ K. HANOUÛLE, "Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht" in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 372; A. DE CLERCK en W. VAN STEENBRUGGE, "Het wetsontwerp internering: het lijden eindelijk verlicht?", *Fatik* 2007, nr. 114, 17.

rechtszekerheid in het gedrang zouden kunnen brengen, zich zouden opdringen.²³⁷

Nu de staat van krankzinnigheid zich, bij gebreke aan een concrete wettelijke definiëring, laat interpreteren in haar gangbare betekenis, heeft dit begrip steeds de tendensen en medisch-wetenschappelijke ontwikkelingen in de psychopathologie kunnen volgen. Dit kan dan ook verklaren waarom artikel 71 van het Strafwetboek al die jaren ongewijzigd is gebleven.

Toch houdt de afwezigheid van een afdoende wettelijke definiëring van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip ook nadelen in. De betekenis van de staat van krankzinnigheid gaat immers verder dan een loutere interpretatie van het begrip in zijn gangbare betekenis. De beoordeling van de geestestoestand van een beklagde of een beschuldigde vergt inzicht in de geestesgesteldheid van de mens, een onmiskenbaar prerogatief van de psychiatrie.

5.1.1. *Schoenmaker (penalist of psychiater) blijf bij uw leest?*

Omwille van de toenemende techniciteit van de wetgeving, wint het deskundigenonderzoek in tal van juridische aangelegenheden aan belangstelling. De rechter zal zich steeds vaker genoodzaakt zien bepaalde technische vragen uit te besteden aan deskundigen.²³⁸ Zoals F. HUTSEBAUT opmerkt, «*is het deskundigenonderzoek volgens sommigen hét onderzoeksmiddel bij uitstek geworden en is in het proces van strafrechtelijke waarheidsvinding zo'n grote rol gaan spelen dat men zich kan afvragen in hoeverre het bewijssysteem van de "innerlijke overtuiging van de rechter" in vele gevallen niet ongemerkt wijkt voor een wetenschappelijk bewijssysteem*».²³⁹ Ook wat de ontoerekeningsvatbaarheid betreft, is dit niet anders.

Hoewel de ontoerekeningsvatbaarheid onmiskenbaar een juridisch begrip is²⁴⁰, speelt de beoordeling ervan zich desalniettemin af op een trefpunt tussen het strafrecht en de psychiatrie. Een strafrechter, die zich geconfronteerd ziet met een beklagde of een beschuldigde wiens geestesvermogen twijfels doet rijzen bij zijn schuldbequaamheid, zal meestal een beroep doen op een deskundige, een gerechtspychiater.²⁴¹ Het mag zelfs opmerkelijk wezen dat het

²³⁷ J. CONSTANT, *Précis de droit pénal : principes généraux du droit pénal positif belge*, Luik, Imprimeries Nationales, 1967, 210.

²³⁸ F. HUTSEBAUT, "Het deskundigenonderzoek in strafzaken: een lange weg afgelegd maar toch het eindstation nog niet bereikt" in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 173.

²³⁹ F. HUTSEBAUT, "Het deskundigenonderzoek in strafzaken: een lange weg afgelegd maar toch het eindstation nog niet bereikt" in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 173.

²⁴⁰ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.5.).

²⁴¹ N. COLETTE-BASECQZ, "Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure,

psychiatrisch deskundigenonderzoek tot nader orde überhaupt niet verplicht is bij de toepassing van artikel 71 van het Strafwetboek.²⁴²

Recht en psychiatrie zijn evenwel niet eenvoudig met elkaar te verzoenen, zo blijkt uit de verschillende denkwijzen en doelstellingen van beide disciplines.²⁴³ De gerechtelijke psychiatrie is, als onderdeel van de algemene psychiatrie, een medische wetenschap, maar geen exacte wetenschap.²⁴⁴ Of zoals P. COSYNS stelt: «*Psychiaters-deskundigen zijn geen orakels die onomstotelijke waarheden uitspreken. (...) Psychiaters werken en redeneren volgens een logica eigen aan de medische wetenschappen en komen tot besluiten die wisselende niveaus van zekerheden kunnen inhouden.*».²⁴⁵ Het recht daarentegen vergt steeds een absoluut antwoord.

Maar ook taalkundig botsen recht en psychiatrie nopens het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip: de diagnose waarbij de aanwezigheid van een psychische stoornis wordt vastgesteld, impliceert niet noodzakelijkerwijze dat de persoon in kwestie ook ontoerekeningsvatbaar is.²⁴⁶ «*De klinisch psychiatrische diagnoses werden niet opgebouwd in functie van deze vraagstelling. Voorzichtigheid is geboden als een taxonomisch systeem gebruikt wordt in een gerechtelijke setting. Gevaar voor misbruik is niet denkbeeldig als een bestaande en gekende psychische stoornis zomaar gelijk gesteld wordt met een ziektebeeld zoals bedoeld door de wet. (...) De wet bedoelt geen specifieke psychische stoornis en de psychiater zal in elk individueel geval, na de diagnose gesteld te hebben, nagaan in welke mate bepaalde vermogens bij de beklagde ontbreken zodat hij niet in staat zou zijn om zijn daden te controleren. (...) Er bestaat geen automatisch verband tussen een psychiatrische diagnose en de toerekeningsvatbaarheid van de persoon bij wie die diagnose gesteld geweest is.*»²⁴⁷

2011, 99 ; N. METTIOUI, *Tussen Vrouwe Justitia en Vrouwe Holle*, Herentals, VU Boskat, 2011, 28 en www.boskat.be.

²⁴² Bij de inwerkingtreding van de nieuwe interneringswet zal het deskundigenonderzoek wél verplicht worden. (Art. 8 Wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, BS 13 juli 2007; Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St.* Kamer 2006-2007, nr. 2841/001, 24.)

²⁴³ Voor een overzicht van deze verschillende denkwijzen en doelstellingen, zie onder meer P. COSYNS, “Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 25-28; C. DILLEN, *Forensische psychiatrie*, Brussel, Dienst Uitgaven VUB, 2012, 10-14.

²⁴⁴ P. COSYNS, “Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 25; C. DILLEN, “Het kalf is bijna verdronken!”, *Panopticon* 2001, 533; D. LEESTMANS, “Men geeft ons meer expertise dan we hebben”, *Juristenkrant* 22 mei 2013, 9.

²⁴⁵ P. COSYNS, “Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 21.

²⁴⁶ P. COSYNS, “Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 29-30.

²⁴⁷ P. COSYNS, “Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 29-30.

Het zijn aldus de gerechtspychiaters die zullen onderzoeken of de beklaagde of de beschuldigde zich op het ogenblik van de feiten in een staat van krankzinnigheid bevond. Een onderzoek naar de aanwezigheid van een psychische stoornis op het ogenblik van de feiten volstaat echter niet, aangezien de ontoerekeningsvatbaarheid – hoewel niet geëxpliciteerd – tevens een causaal verband veronderstelt tussen de geestesstoornis en het gepleegde misdrijf. Daarom zal de gerechtspychiater ook moeten nagaan of de beklaagde of de beschuldigde, ingevolge zijn geestestoestand, al dan niet in staat was zijn wil te controleren.²⁴⁸ Bij deze beoordeling heerst evenzeer onenigheid tussen recht en psychiatrie: de psychiatrische beschouwing van causaliteit verschilt danig van de juridische causaliteit zoals vereist voor de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring. Terwijl het recht slechts aandacht heeft voor de welbepaalde verhouding tussen de geestesstoornis en het misdrijf, zijn oorzakelijke factoren in de psychiatrie veelal meervoudig en moeilijk te herleiden tot één specifiek verband.²⁴⁹ Volgens psychiaters wordt de medische toestand van de beklaagde of de beschuldigde op deze manier in «*een ontwricht perspectief*» geplaatst.²⁵⁰

De vraag naar de strafrechtelijke verantwoordelijkheid daarentegen behoort tot de onaantastbare bevoegdheid van de rechter, die zijn overtuiging uiteraard kan steunen op de resultaten van het psychiatrisch deskundigenverslag.^{251 252} Bijgevolg zal ook de rechter geconfronteerd worden met psychiatrische diagnoses, medische terminologieën en ideeën die niet noodzakelijkerwijze stroken met de juridische denkwijze.

Het lijkt hoe dan ook weinig twijfel dat, hoewel de rechter in theorie niet gebonden is door het advies van de deskundige, dit advies toch een belangrijke – potentieel doorslaggevende – rol zal spelen bij de besluitvorming.²⁵³ De

---

²⁴⁸ P. COSYNS, “Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 49; C. DILLEN, “Requiem voor een kalf”, *Orde dag* 2006, afl. 34, 8.

²⁴⁹ P. COSYNS, “Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 27-28; C. DILLEN, *Forensische psychiatrie*, Brussel, Dienst Uitgaven VUB, 2012, 12; N. COLETTE-BASECQZ, “Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 102-103; C. DILLEN, “Het kalf is bijna verdronken!”, *Panopticon* 2001, 533.

²⁵⁰ P. COSYNS, “Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 28.

²⁵¹ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.5.).

²⁵² P. COSYNS, “Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 49; P. COSYNS, S. KOECK, en R. VERELLEN, “De justitiabele met een psychische stoornis in Vlaanderen”, *Tijdschrift voor psychiatrie* 2008, 64.

²⁵³ N. COLETTE-BASECQZ, “Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 103; E. MICHIELS, “De gespannen relatie tussen Justitie en Psychiatrie: een beschrijvend onderzoek”, *Fatik* 2007, nr. 115, 7; D. LEESTMANS, “Men geeft ons meer expertise dan we

gerechtspychiater wordt zelfs, meer dan de strafrechter, beschouwd als de spilfiguur van de ontoerekeningsvatbaarheidsbeoordeling.²⁵⁴ Het onderzoek naar de aard en de ernst van de geestesstoornissen behoort immers onmiskenbaar tot de prerogatieven van de psychiater, die als enige de vereiste opleiding heeft genoten om tot een betamelijke beoordeling te komen.²⁵⁵

5.2. HET CONFLICT VAN DE DICHOTOMIE IN HET BELGISCHE STRAFRECHT

Met de dichotomie van het Belgische ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip wordt verwezen naar het binaire standpunt dat vertolkt wordt in artikel 71 van het Strafwetboek, wat leidt tot een alternatieve keuze tussen bestraffing en bescherming: de delinquent is ofwel volledig toerekeningsvatbaar, ofwel volledig ontoerekeningsvatbaar.²⁵⁶ Het is voornamelijk deze tweeledigheid die gestadig gehokeld wordt.

De toepassing van het dichotoom ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip zou vergeleken kunnen worden met een weegschaal die op een bepaald punt, een bepaalde mate van geestesstoornis, overhelt naar de ene of de andere zijde (de toerekeningsvatbaarheid of de ontoerekeningsvatbaarheid van de beklagde of de beschuldigde). De belangrijkste en meest dubieuze vraag is dan ook “hoeveel” geestesstoornis aanwezig moet zijn opdat een beklagde of een beschuldigde ontoerekeningsvatbaar verklaard moet worden.

Op het kantelpunt van de weegschaal situeren zich ampele discussies. Het is immers niet ondenkbaar dat verschillende gerechtspychiaters tot uiteenlopende inzichten komen: volgens de ene helt de weegschaal net over naar de ontoerekeningsvatbaarheid, volgens de andere net niet.²⁵⁷ De psychiatrie hecht belang aan nuances, terwijl het recht, zoals in de

---

hebben”, *Juristenkrant* 22 mei 2013, 9; N. METTIOUL, *Tussen Vrouwe Justitia en Vrouwe Holle*, Herentals, VU Boskat, 2011, 56 en www.boskat.be.

²⁵⁴ P. COSYNS, “Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 40.

²⁵⁵ P. COSYNS, “Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 40.

²⁵⁶ P. COSYNS, “Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 50; K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, “Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 320; K. HANOULLE, “Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht” in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 370.

²⁵⁷ P. COSYNS, “Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken” in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 49; N. COLETTE-BASECQZ, “Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 103; D. LEESTMANS, “Men geeft ons meer expertise dan we hebben”, *Juristenkrant* 22 mei 2013, 8.

bovenstaande titel reeds werd aangegeven, een absoluut antwoord veronderstelt. Penalisten maken slechts het onderscheid tussen zwart en wit, tussen schuld en onschuld. De medische realiteit is veel genuanceerder dan deze juridische, fictieve realiteit: er zijn veel gradaties mogelijk tussen enerzijds het volledige oordeels- en controlevermogen en anderzijds het volledige verlies van elk geestelijk bewustzijn.²⁵⁸ P. COSYNS verwoordt dit probleem als volgt: «*In geval van aanwezigheid van een psychiatrische stoornis moet de deskundige besluiten of de aard of de ernst ervan de toepassing van de wet verantwoordt. In de grijze zone tussen 100% geschiktheid tot het controleren van zijn daden en 100% ongeschiktheid bestaan er geen objectieve criteria om te bepalen waar de scheidingslijn geplaatst kan worden. De meningen van deskundigen kunnen over dit probleem verschillen, en dus ook hun besluiten.*».²⁵⁹ Er ontbreekt met andere woorden een algemene en uitdrukkelijke maatstaf om de grens te bepalen tussen de toerekeningsvatbaarheid en de ontoerekeningsvatbaarheid.

De aandacht voor en de kritiek op de dichotomie van het Belgische ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip is zeker geen recent fenomeen dat zou voortvloeien uit de ontwikkeling van de psychopathologie en de medische wetenschap. Uit de doctrine blijkt zeer duidelijk dat dit steeds als een heikel punt werd beschouwd bij de bespreking van artikel 71 van het Strafwetboek. Men heeft altijd gesteld dat het onderscheid tussen toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar niet absoluut kon zijn, zoals ook het onderscheid tussen ziek en gezond niet absoluut is.²⁶⁰

De dichotomie van de ontoerekeningsvatbaarheid naar Belgisch recht is niet meer dan één van de zovele juridische ficties. Het geestesvermogen van de mens is geen zwart-witgegeven, maar moet vanuit juridisch standpunt wel zo beoordeeld worden. Het schoentje gaat pas knellen wanneer bij deze beoordeling externe actoren betrokken worden, voor wie deze juridische fictie onverenigbaar is met de denkwijze binnen hun eigen vakgebied of, zoals P. COSYNS stelt, «*een goed deskundig onderzoek of advies begint met een correcte vraag, d.w.z. een vraag die in het competentiebereik ligt van de*

---

²⁵⁸ C. DILLEN, *Forensische psychiatrie*, Brussel, Dienst Uitgaven VUB, 2012, 12; N. COLETTE-BASECQZ, "Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 103; K. HANOUILLE en F. VERBRUGGEN, "Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 330; C. DILLEN, "Het kalf is bijna verdronken!", *Panopticon* 2001, 533.

²⁵⁹ P. COSYNS, "Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 51.

²⁶⁰ H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht*, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1896, 42; F. PASSELECQ, "De la position pratique du problème de la responsabilité atténuée dans le droit pénal belge actuel", *Rev.dr.pén.* 1913, 353-371; L. CORNIL, "Les avocats et la loi de défense sociale", *Rev.dr.pén.* 1932, 9; N. COLETTE-BASECQZ, "Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 99.

deskundige». ²⁶¹ Toch moeten gerechtspsychiaters een vraag die niet beantwoord kan worden met ja of neen, alzo beantwoorden. ^{262 263}

5.2.1. En wat met verminderd toerekeningsvatbare delinquenten?

Wanneer men de doctrine erop nagaat, blijkt zeer duidelijk dat de categorie van de verminderd toerekeningsvatbare delinquenten en hun afwezigheid in artikel 71 van het Strafwetboek reeds bij het prille begin van de Belgische wetgeving vraagtekens opriep. ²⁶⁴ Aanvankelijk bestond de rechtspraktijk erin deze verminderde toerekeningsvatbaarheid te aanvaarden als een verzachtende omstandigheid, zodat verminderd toerekeningsvatbare delinquenten slechts gestraft werden in verhouding tot de mate waarin zij verantwoordelijk geacht konden worden voor het door hen gepleegde misdrijf. Gelet op de felle kritiek die, in het kader van de opkomst van het positivisme en het sociaal verweer, rees tegen deze techniek, werd deze verder geweerd uit de Belgische rechtspraktijk. ²⁶⁵

De laatste decennia laaide de aandacht voor de juridisch verwaarloosde categorie van de verminderd toerekeningsvatbare delinquenten echter opnieuw op. De huidige juridische strategie ten aanzien van geestesgestoorde delinquenten kan steeds moeilijker in overeenstemming gebracht worden met de realiteit. ²⁶⁶ Talrijke voor de hoven en rechtbanken gevoerde confrontaties tussen contrasterende psychiatrische deskundigenverslagen verzwakken bovendien de positie van de gerechtspsychiaters en ondermijnen de geloofwaardigheid van de rechtspraak. ²⁶⁷

---

²⁶¹ P. COSYNS, "Themis en aesculapius. Beginselen van een gedwongen huwelijk" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 27.

²⁶² M. VANDENBROUCKE, "De nieuwe interneringswet : enkele kanttekeningen", *Fatik* 2007, nr. 114, 22; D. LEESTMANS, "Men geeft ons meer expertise dan we hebben", *Juristenkrant* 22 mei 2013, 8.

²⁶³ Dat dit aanleiding kan geven tot merkwaardige taferelen, werd nog maar eens pijnlijk duidelijk voor het Hof van Assisen in de zaak K. DE GELDER. De gerechtspsychiaters waren het niet met elkaar eens en verwoorden hun conclusie met betrekking tot de toerekeningsvatbaarheid uiteindelijk als volgt: «Als het ja of neen moet zijn, dan is het ja.». (X., "Te weinig gradaties om toerekeningsvatbaarheid De Gelder te omschrijven", *Het nieuwsblad* 15 maart 2013, www.nieuwsblad.be.)

²⁶⁴ H. DE HOON, *Grondbeginselen van het Belgisch strafrecht*, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1896, 42; J. GOETHALS, "De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief" in J. CASSELMAN en P. COSYNS (eds.), *Interneringswet*, Leuven, Garant, 1997, 12; M. BOUVERNE-DE BIE en K. KLOECK (red.), *Handboek forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 2002, 549; F. PASSELECQ, "De la position pratique du problème de la responsabilité atténuée dans le droit pénal belge actuel", *Rev.dr.pén.* 1913, 353-371.

²⁶⁵ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.1.).

²⁶⁶ K. HANOULLE, "Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht" in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 371; C. DILLEN, "Het kalf is bijna verdronken!", *Panopticon* 2001, 533.

²⁶⁷ P. COSYNS, "Psychiatrisch deskundigenonderzoek in strafzaken" in P. COSYNS en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke Psychiatrie*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 1999, 49; H. MAASSEN, "Stoornis en delict, een complexe relatie", *Medisch contact* 15 april 2011, nr. 15, 908 en

De verschillende oplossingen die reeds naar voren werden geschoven door zowel penalisten als gerechtspsychiaters, hebben tot op heden echter niet kunnen leiden tot een nieuw gradueel beleid ten aanzien van de geestesgestoorde delinquenten.²⁶⁸

K. HANOULLE concludeert als volgt: «*Het Belgische strafrecht vertoont dus een grote lacune wanneer het aankomt op de gepaste omgang met deze bijzondere categorie van delinquenten die slechts deels schuld treffen voor de delicten die ze op hun palmares hebben. Een alternatieve keuzemogelijkheid tussen straf en maatregel biedt een onvoldoende antwoord op hun noden en die van de maatschappij. Indien voor een straf geopteerd wordt, wordt de behandelingsbehoefte schromelijk genegeerd. Bij de keuze voor een internering blijft de geschokte maatschappij verweesd achter.*».²⁶⁹

5.3. EEN AANSLAG OP DE RECHTSZEKERHEID EN DE RECHTSGELIJKHEID?

Uit de voorgaande hoofdstukken kan besloten worden dat er enigszins afdoende omschrijvingen voorhanden zijn van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip zoals bedoeld in artikel 71 van het Strafwetboek, maar dat deze steeds vaag blijven zodat er voldoende vrijheid blijft bestaan om het begrip in ruimte en tijd met de nodige interpretatiemarge te kunnen hanteren. Dit heeft echter tot gevolg dat in zekere mate een willekeur, rechtsonzekerheid en rechtsongelijkheid in de hand gewerkt worden.

Noch voor de strafrechter, noch voor de gerechtspsychiaters bestaan duidelijke richtlijnen die hen in staat stellen de ontoerekeningsvatbaarheid op een juridisch correcte en gelijke manier te beoordelen. Bij gebrek aan eenduidige richtlijnen bestaat de kans dat met verschillende maten en gewichten gemeten wordt. K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN spreken van een loterijgevoel bij het ontoerekeningsvatbaarheidsoordeel en verklaren dit als volgt: «*Juristen vragen psychiaters advies over een begrip dat de geneeskundigen nog steeds als een juridisch begrip beschouwen en dat niet eenvoudig te vertalen valt in de gekende psychopathologieën, persoonlijkheidsstoornissen en mentale*

<http://medischcontact.artsennet.nl/archief-6/tijdschriftartikel/94419/stoomis-en-delict-een-complexe-relatie.htm>.

²⁶⁸ K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, “Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 330-335; K. HANOULLE, “Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht” in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 371.

²⁶⁹ K. HANOULLE, “Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht” in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 372.

*handicaps. Het gaat ook om een zwart-witoordeel (toerekeningsvatbaar of niet), terwijl de geestelijke gezondheidszorg werkt met continua van geestestoestanden zonder duidelijk overslagpunt.».*²⁷⁰

M. VANDENBROUCKE verkiest te stellen dat het antwoord van de psychiater op de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid niet willekeurig is, maar wel relatief.²⁷¹ Een belangrijke en mijns inziens correcte nuance. Maar hoe relatief de beoordeling van de geestestoestand van de beklagde of de beschuldigde ook moge zijn, het gevolg dat eraan verbonden wordt, is juridisch en bijgevolg absoluut. Voor relativiteit is immers geen plaats in het strafrecht, daar zij synoniem is voor rechtsonzekerheid.

Bijgevolg zijn de verschillen tussen geestesgestoorde delinquenten die vrijgesproken worden, geestesgestoorde delinquenten die geïnterneerd worden en geestesgestoorde delinquenten die veroordeeld worden niet altijd even groot.²⁷² Zo is bijvoorbeeld gebleken dat Vlaanderen en Wallonië geen gelijk beleid voeren: terwijl Vlaamse rechters vaker de internering bevelen van psychopaten en delinquenten met een persoonlijkheidsstoornis, worden deze delinquenten door Waalse rechters vaker veroordeeld tot een gevangenisstraf.²⁷³

5.4. EEN CONCRETISERING VAN DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID IN DE NIEUWE INTERNERINGSWET

Ook in de nieuwe interneringswet wordt geopteerd voor een vrij ruim begrip om de geestestoestand van een ontoerekeningsvatbare delinquent te beschrijven: de geestesstoornis. In de parlementaire voorbereiding wordt deze keuze onder meer verantwoord door de vaststelling dat het begrip geestesstoornis voldoende omvattend zou zijn om verder te kunnen gebruiken in functie van de toekomstige evoluties van de wetenschappelijke kennis ter zake.²⁷⁴ Deze terminologische “*update*” voegt verder weinig toe aan het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip, maar sluit wel beter aan bij de huidige

---

²⁷⁰ K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, “Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 326.

²⁷¹ M. VANDENBROUCKE, “De nieuwe interneringswet : enkele kanttekeningen”, *Fatik* 2007, nr. 114, 22-23.

²⁷² K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, “Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid” in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 326-327 en 330.

²⁷³ K. HANOULLE, “Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht” in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 372; M. VANDENBROUCKE, “De nieuwe interneringswet : enkele kanttekeningen”, *Fatik* 2007, nr. 114, 22-23; E. MICHIELS, “De gespannen relatie tussen Justitie en Psychiatrie: een beschrijvend onderzoek”, *Fatik* 2007, nr. 115, 7.

²⁷⁴ Wetsontwerp betreffende de internering van personen die lijden aan een geestesstoornis, *Parl.St. Kamer 2006-2007*, nr.2841/001, 7 en 21.

maatschappelijke beleving en wordt bovendien ook erkend in medische middens.²⁷⁵

Echter zou, overeenkomstig de nieuwe interneringswet, aan artikel 71 van het Strafwetboek tevens worden toegevoegd dat deze geestesstoornis het oordeelsvermogen of het controlevermogen van de beklaagde of de beschuldigde teniet heeft gedaan of ernstig heeft aangetast.²⁷⁶ Deze toevoeging kan mijns inziens ervaren worden als een zekere concretisering van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip.

Eenzijds houdt de wijziging van artikel 71 van het Strafwetboek in dat het causaal verband tussen de geestesstoornis en het gepleegde misdrijf beter, doch niet eenduidig, geëxpliciteerd wordt.²⁷⁷ Voor de rechtspraktijk zal deze wijziging vermoedelijk weinig betekenen, aangezien de causaliteit steeds als een voorwaarde van de ontoerekeningsvatbaarheid werd beschouwd.²⁷⁸ Nochtans draagt de uitdrukkelijke vermelding van de aantasting van het oordeelsvermogen of het controlevermogen bij tot een duidelijke omschrijving van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip.

Anderzijds wordt uit deze wijziging ook een aanvaarding van een – weliswaar uiterst beperkte – vorm van verminderde toerekeningsvatbaarheid afgeleid. Het zou immers volstaan dat het oordeelsvermogen of het controlevermogen ernstig werd aangetast door de geestesstoornis.²⁷⁹ Desalniettemin doet deze wijziging geen afbreuk aan de dichotomie van de ontoerekeningsvatbaarheid, aangezien de ernstig verminderde toerekeningsvatbaarheid gelijkgesteld wordt met de volledige ontoerekeningsvatbaarheid.²⁸⁰ Deze wijziging beantwoordt mijns inziens dan ook in onvoldoende mate aan de vele verzuchtingen van zowel penalisten als gerechtspsychiaters, die pleiten voor de invoering van een

---

²⁷⁵ N. COLETTE-BASECQZ, "Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 106 en 109.

²⁷⁶ Art. 123 wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

²⁷⁷ N. COLETTE-BASECQZ, "Quel devenir pour les malades mentaux délinquants?" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw : het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 109; K. HANOULLE en F. VERBRUGGEN, "Ivorentorenmentaliteit in de kerkers? Het problematische begrip toerekeningsvatbaarheid" in F. DERUYCK en M. ROZIE (red.), *Liber amicorum Alain De Nauw: het strafrecht bedreven*, Brugge, Die Keure, 2011, 331.

²⁷⁸ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.).

²⁷⁹ K. HANOULLE, "Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht" in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 371; A. DE CLERCK en W. VAN STEENBRUGGE, "Het wetsontwerp internering: het lijden eindelijk verlicht?", *Fatik* 2007, nr. 114, 16-17.

²⁸⁰ K. HANOULLE, "Te gek om los te lopen of net niet? De vergeten groep van de verminderde toerekeningsvatbare daders in het Belgische strafrecht" in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE *et al.* (red.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, 371; A. DE CLERCK en W. VAN STEENBRUGGE, "Het wetsontwerp internering: het lijden eindelijk verlicht?", *Fatik* 2007, nr. 114, 16-17.

graduele (on)toerekeningsvatbaarheid die beter aansluit bij de psychopathologische realiteit en waaraan diverse juridische gevolgen gehecht kunnen worden.

Al het enthousiasme nopens deze wetswijziging ten spijt, blijft het nog steeds onzekere toekomstmuziek.

5.5. CONCLUSIE

Het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip naar Belgisch recht wordt gestadig gehemeld omwille van haar vage begripsomschrijving en inherente dichotomie.

Zo bleek in dit hoofdstuk dat de vage omschrijving van de ontoerekeningsvatbaarheid in artikel 71 van het Strafwetboek niet alleen gezorgd heeft voor een adequate materiële en temporele toepassing van de wetsbepaling, maar ook onzekerheid en ongelijkheid veroorzaakt heeft omdat strafrechters, bij gebrek aan eenduidige richtlijnen, meten met verschillende maten en gewichten. Wie in het ene gerechtelijke arrondissement toerekeningsvatbaar is, is dat niet noodzakelijk ook in het andere gerechtelijke arrondissement.

Het voornaamste probleem speelt zich in deze materie echter af op het trefpunt tussen twee moeilijk met elkaar te verzoenen disciplines: het recht en de psychiatrie. Terwijl het recht steeds een absoluut antwoord vereist, is de medische realiteit veel genuanceerder.

De rechtsonzekerheid en rechtsongelijkheid die het vage ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip teweegbrengt, worden bijgevolg nog meer geaccentueerd door de dichotome benadering van de ontoerekeningsvatbaarheid in het Belgische recht. Het betreft een juridische fictie die steeds moeilijker te bestendigen is, gelet op de toenemende invloed van gerechtspsychiaters bij de beoordeling van de toerekeningsvatbaarheid van de beklagde of de beschuldigde.

De wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis zou een en ander kunnen oplossen en misschien zelfs de negatieve spiraal, waarin de Belgische benadering van geestesgestoorde delinquenten in verzeild is geraakt, doorbreken. Alvorens het zo ver kan komen, zullen echter vooreerst de nodige middelen gevonden moeten worden zodat de nieuwe interneringswet in werking kan treden.

6. DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID VAN GEESTESGESTOORDE DELINQUENTEN NAAR FRANS RECHT

Na deze uitgebreide beschouwing omtrent het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip naar Belgisch recht, is het tijd geworden om het gezichtsveld te verruimen en een blik te werpen op het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip over de zuidelijke landsgrenzen heen. Is het gras werkelijk groener aan de overzijde?

In de zoektocht naar een antwoord op deze vraag, keren we in dit hoofdstuk terug naar de oorsprong van artikel 71 van het Strafwetboek: artikel 64 van de Franse Code Pénal (1810).²⁸¹ Hoewel we eerder konden vaststellen dat het Belgische recht zich eenzelfde formulering toe-eigende als haar Franse tegenhanger, heeft de ontoerekeningsvatbaarheid in het Franse recht een ander beloop gekend. Dit contrast kan voornamelijk verklaard worden doordat het Franse recht veel langer dan het Belgische recht is blijven vasthouden aan de principes van de klassieke leer.²⁸² Betreffende de ontoerekeningsvatbaarheid vond het gedachtegoed van het positivisme en het sociaal verweer pas ingang met de Code Pénal van 1992 en de wet van 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*.²⁸³ Deze wetwijzigingen hebben niet alleen gezorgd voor de wettelijke verankering van de figuur van de verminderde toerekeningsvatbaarheid, maar hebben, vanuit Belgisch perspectief, ook andere interessante alteraties aangebracht.

6.1. INLEIDING

Net zoals in het Belgische recht, relateert de ontoerekeningsvatbaarheid in het Franse recht aan de verwijtbaarheid of de toerekenbaarheid en aan de strafrechtelijke verantwoordelijkheid.²⁸⁵

De toerekening van een concreet misdrijf aan de dader (*l'imputabilité*) veronderstelt de aanwezigheid van het onderscheidingsvermogen (*le*

---

²⁸¹ J. S. G. NYPELS, *Le Code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique* (vol. 1), Bruxelles, Bruylant, 1896, 225.

²⁸² A. WYVEKENS, "La rétention de sûreté en France: une défense sociale en trompe l'œil (ou les habits neufs de l'empereur)", *Déviance et société* 2010, vol. 34, nr. 4, 503-505.

²⁸³ Wet 25 februari 2008 relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental, *JORF* 26 februari 2008, 3266.

²⁸⁴ A. WYVEKENS, "La rétention de sûreté en France: une défense sociale en trompe l'œil (ou les habits neufs de l'empereur)", *Déviance et société* 2010, vol. 34, nr. 4, 503-504.

²⁸⁵ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 308 ; Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 485 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 325 ; J.L. SENON, "Troubles psychiques et réponses pénales", *Champ pénal* 2008, §8, <http://champpenal.revues.org/77>.

discernement), de vrijheid om te handelen (*la liberté d'agir*) en de kennis van de feitelijke en juridische realiteit (*la connaissance de la réalité factuelle ou juridique*).²⁸⁶ Het Franse recht onderkent aldus vier redenen die ervoor kunnen zorgen dat een misdrijf niet toegerekend (of verweten) kan worden aan de dader: de minderjarigheid, de geestesstoornis, de dwang en de dwaling.²⁸⁷

Volgens de misdrijfstructuur naar Belgisch recht die eerder in dit werk werd toegelicht, betreft het hier met andere woorden een samentrekking van de schuldsluitingsgronden en de gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid, een voorstelling die ook in België gehanteerd wordt door bepaalde auteurs.²⁸⁸

Volgens het Franse recht impliceert de ontoerekeningsvatbaarheid het ontbreken van het onderscheidingsvermogen omwille van een geestesstoornis of de minderjarigheid van de delinquent.²⁸⁹ Het onderscheidingsvermogen (*discernement, libre arbitre*) verwijst in dit geval naar het bewustzijn dat, als instrument van de perceptie en het oordeelsvermogen, ervoor zorgt dat men een onderscheid kan maken tussen goed en kwaad.²⁹⁰ Het onderscheidingsvermogen is primordiaal voor de strafrechtelijke verantwoordelijkheid: wanneer deze ontbreekt heeft de betrokkene namelijk geen besef van het schadelijke effect van zijn daden, waardoor zijn handelingen hem ook niet verweten kunnen worden.²⁹¹ Het recht om te straffen vervalt.²⁹²

Gelijkaardige inzichten nopens de ontoerekeningsvatbaarheid vonden we reeds terug in het Belgische recht. Over de zuidelijke landsgrenzen heen zijn dus dezelfde principes bewaard gebleven. Deze vaststelling is, het rechtsvergelijkende opzet van dit werk indachtig, alvast gunstig voor het vervolg van de uiteenzetting.

6.2. HISTORISCH KADER

Het oorspronkelijke artikel 64 van de Franse Code Pénal (1810) bepaalde dat *«il n'y a ni crime, ni délit, lorsque le prévenu était en état de démence au temps de l'action»* (er is geen misdaad noch wanbedrijf wanneer de beschuldigde zich op het ogenblik van de feiten in een toestand van dementie bevond). Ondanks de misleidende aanhef van dit artikel, leed het nooit enige twijfel dat ook overtredingen tot het toepassingsgebied van het artikel

---

²⁸⁶ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 374-375.

²⁸⁷ B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 358.

²⁸⁸ Zie supra hoofdstuk I (titel 1.4.2.).

²⁸⁹ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 486.

²⁹⁰ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 485 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 362.

²⁹¹ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 486 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 362.

²⁹² Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 486 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 362.

behoorden.²⁹³ De ontoerekeningsvatbaarheid is een algemeen principe dat van toepassing is op alle misdrijven.²⁹⁴

Ook de Franse wetgever koos ervoor om het begrip dementie niet verder te definiëren, zodat de bepaling geïnterpreteerd kon worden in haar meest ruime betekenis en volgens de evoluerende opvattingen van de psychiatrische wetenschap.²⁹⁵ Het begrip dementie bleef dan ook geruime tijd behouden, maar werd in de praktijk steeds ruimer geïnterpreteerd.²⁹⁶

In 1992 werd het oude artikel 64 uiteindelijk toch vervangen door het huidige artikel 122-1 van de Code Pénal, dat bepaalt dat «*la personne qui était atteinte, au moment des faits, d'un trouble psychique ou neuropsychique ayant aboli son discernement ou le contrôle de ses actes, n'est pas pénalement responsable*» (de persoon die op het ogenblik van de feiten leed aan een psychische of neuropsychische stoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden teniet deed, strafrechtelijk onverantwoordelijk is).

Ook in deze nieuwe bepaling kan men de gelijkenissen met het Belgische recht duidelijk vaststellen. Een gelijkaardige wijziging van artikel 71 van het Strafwetboek wordt immers in het vooruitzicht gesteld door de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis.²⁹⁷ Het feit dat deze wijziging in het Franse recht voor weinig problemen zorgt, zou een hoopvol voorteken kunnen zijn voor het mogelijk toekomstige Belgische recht.

Een opmerkelijk verschil tussen beide bepalingen is echter dat men in het Franse recht gekozen heeft voor het beklemtonen van de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid als gevolg van de ontoerekeningsvatbaarheid, terwijl de Belgische wetgever het in de nieuwe interneringswet houdt bij de stelling dat er geen misdrijf is. Mijns inziens zou het benadrukken van de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid ook in artikel 71 van het Strafwetboek heel wat verwarring kunnen wegnemen.²⁹⁸

6.3. ARTIKEL 122-1 C.P. EN HAAR TOEPASSINGSVOORWAARDEN

Volgens de huidige definitie van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip in artikel 122-1 van de Code Pénal veronderstelt de ontoerekeningsvatbaarheid naar Frans recht het bestaan van een psychische of neuropsychische stoornis

²⁹³ J.A. ROUX, *Cours de droit criminel français*, Parijs, Sirey, 1927, 171 ; R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 198 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 305 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 362.

²⁹⁴ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 198.

²⁹⁵ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 201.

²⁹⁶ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 381.

²⁹⁷ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.6.).

²⁹⁸ Zie supra hoofdstuk 1 (titel 1.4.1.): de verwarring tussen het moreel bestanddeel en de ontoerekeningsvatbaarheid.

die het oordeelsvermogen of de handelingscontrole van de delinquent teniet heeft gedaan op het ogenblik waarop het misdrijf werd gepleegd.

6.3.1. Een psychische of neuropsychische stoornis die het oordeelsvermogen of de handelingscontrole teniet doet

Zoals men dit in het Franse recht reeds eerder deed met het begrip dementie, moet ook de psychische of neuropsychische stoornis in haar meest ruime betekenis geïnterpreteerd worden in het strafrecht.²⁹⁹ Deze begripsomschrijving klinkt nochtans veel specifiekier dan bijvoorbeeld het begrip geestesstoornis, waar de Belgische wetgever voor opteerde in de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis.³⁰⁰

Toch meent het Franse recht dat ook de psychische of neuropsychische stoornis alle vormen van geestesstoornis (*aliénation mentale*) kan omvatten, op voorwaarde dat deze het oordeelsvermogen of de handelingscontrole teniet doet op het ogenblik van de feiten.³⁰¹ Ook een tijdelijke geestesstoornis of een geestesstoornis die slechts betrekking heeft op een specifiek aspect van het denken of het handelen kan in aanmerking genomen worden, op voorwaarde uiteraard dat ook voldaan wordt aan de andere toepassingsvoorwaarden.³⁰²

Het is belangrijk te benadrukken dat niet elke psychische of neuropsychische stoornis in aanmerking komt om de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid van de delinquent uit te lokken. Artikel 122-1 van de Code Pénal preciseert immers dat deze stoornis voor gevolg moet hebben dat het oordeelsvermogen of de handelingscontrole van de delinquent teniet gedaan werd op het ogenblik van de feiten. Het gevolg van de geestesstoornis wordt dus strenger beoordeeld in het Franse recht dan in de toekomstige Belgische wetgeving, waar ook een ernstige aantasting van het oordeelsvermogen of de handelingscontrole kan volstaan om tot de ontoerekeningsvatbaarheid te leiden.³⁰³

6.3.2. Op het ogenblik van de feiten

Net zoals in het Belgische recht, staat het ook in het Franse recht vast dat de geestesstoornis zich moet voordoen op het ogenblik van de feiten. Dit heeft voor gevolg dat rekening gehouden moet worden met tijdelijke heldere

---

²⁹⁹ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 381.

³⁰⁰ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.6.).

³⁰¹ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 306 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 381 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 360 ; S. TRIBOLET en G. DESOUS, *Droit et psychiatrie : guide pratique*, Heures de France, 1995, 178.

³⁰² J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 306 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 381 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 360.

³⁰³ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.6.).

momenten die de geestesstoornis doorbroken kunnen hebben.³⁰⁴ Telkens zal in concreto nagegaan moeten worden of de delinquent op het ogenblik waarop het misdrijf werd gepleegd, weldegelijk leed aan een geestesstoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden teniet deed.³⁰⁵ Ook de burgerlijke onbekwaamheidsverklaring leidt bijgevolg niet automatisch tot de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid, aangezien hieruit niet noodzakelijkerwijze blijkt dat de geestesstoornis zich daadwerkelijk op het ogenblik van de feiten manifesteerde.³⁰⁶

Daarnaast wordt in het Franse recht echter ook rekening gehouden met de geestesstoornis die zich voordoet na het plegen van het misdrijf.³⁰⁷ In dit geval staat niet de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, maar wel het strafproces of de strafuitoeyering ter discussie. Wanneer de geestesstoornis zich voordoet voor de berechting, wordt het strafproces geschorst.³⁰⁸ Op grond van artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens is men er namelijk van overtuigd dat de berechting van een geestesgestoorde delinquent een schending zou betekenen van de rechten van verdediging.³⁰⁹ Deze doctrinaire creatie werd in 2007 aanvaard door het Franse Hof van Cassatie.³¹⁰

Wanneer de geestesstoornis pas optreedt na de veroordeling van de delinquent, staat deze enkel de uitvoering van de vrijheidsstraffen in de weg.³¹¹ De veroordeelde zal daarom opgenomen worden in een bijzondere instelling.³¹² De uitvoering van pecuniaire straffen, alsook de ontzetting uit bepaalde burgerlijke rechten wordt daarentegen niet belet door het optreden van de geestesstoornis na de veroordeling.³¹³

---

³⁰⁴ J.A. ROUX, *Cours de droit criminel français*, Parijs, Sirey, 1927, 169 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 363.

³⁰⁵ J.A. ROUX, *Cours de droit criminel français*, Parijs, Sirey, 1927, 169.

³⁰⁶ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 205-206 ; J.A. ROUX, *Cours de droit criminel français*, Parijs, Sirey, 1927, 169 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 360.

³⁰⁷ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 495 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 363 ; S. TRIBOLET en G. DESOUS, *Droit et psychiatrie : guide pratique*, Heures de France, 1995, 179.

³⁰⁸ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 495 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 363 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 310 ; S. TRIBOLET en G. DESOUS, *Droit et psychiatrie : guide pratique*, Heures de France, 1995, 179.

³⁰⁹ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 495.

³¹⁰ Crim. 11 juli 2007, nr. 07-83056, *Bull. Crim.* 2007, nr. 183.

³¹¹ B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 363 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 310-311 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 383.

³¹² B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 363 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 311 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384.

³¹³ B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 363 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 311 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384.

Een dergelijke regeling is in het Belgische recht niet uitgewerkt, maar is mijns inziens ook niet vereist. Immers, wanneer een delinquent op het ogenblik van de berechting lijdt aan een geestesstoornis, wordt in België hoe dan ook geen straf, maar een interneringsmaatregel opgelegd.³¹⁴ Daarbij is het irrelevant of de delinquent ook op het ogenblik van de feiten leed aan deze geestesstoornis. Ook wanneer de delinquent na zijn veroordeling, maar tijdens zijn hechtenis, een geestesstoornis ontwikkelt, bestaat bovendien de mogelijkheid om deze delinquent te interneren.³¹⁵

Of deze werkwijze de rechten van verdediging zou schenden, laat ik in het midden.

6.3.3. Causaliteit?

Volgens J. PRADEL moet de vereiste van het bestaan van een causaal verband tussen de geestesstoornis en het gepleegde misdrijf gelezen worden in de voorwaarde dat de geestesstoornis zich voordeed op het ogenblik van de feiten.³¹⁶ Bovendien blijkt de causaliteit van de ontoerekeningsvatbaarheid ook impliciet uit artikel C.345 de *l'instruction générale prise pour l'application du Code de Procédure Pénale*, waarin bepaald wordt dat de rechter aan de deskundige moet vragen of het misdrijf verband houdt met de geestesstoornis van de beschuldigde.³¹⁷

6.3.4. De ontoerekeningsvatbaarheid is een feitenkwestie

Het is tot slot nog belangrijk op te merken dat ook het Franse recht geen vermoeden van strafrechtelijke onverantwoordelijkheid omwille van een geestesstoornis kent.³¹⁸ De aanwezigheid van de toepassingsvoorwaarden bepaald in artikel 122-1 van de Code Pénal is, net zoals in het Belgische recht³¹⁹, een feitenkwestie die telkens in concreto soeverein beoordeeld moet

---

³¹⁴ Art. 7 Wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, *BS* 17 juli 1964; Art. 8 Wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

³¹⁵ Art. 21 Wet van 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, *BS* 17 juli 1964; Art. 82 Wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, *BS* 13 juli 2007.

³¹⁶ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 310-311 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 383. Zie ook S. TRIBOLET en G. DESOUS, *Droit et psychiatrie : guide pratique*, Heures de France, 1995, 179.

³¹⁷ Art. C.345 de *l'instruction générale prise pour l'application du Code de Procédure Pénale* ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 311 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384.

³¹⁸ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 307 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 381 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 360 ; S. TRIBOLET en G. DESOUS, *Droit et psychiatrie : guide pratique*, Heures de France, 1995, 179.

³¹⁹ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.2.5.).

worden door de rechter.³²⁰ Hoewel het psychiatrisch deskundigenadvies niet bindend is en de rechter verder alle bewijsmiddelen in acht kan nemen bij de beoordeling van de geestestoestand van de delinquent, wordt ook in de Franse doctrine de feitelijke macht van de psychiater-deskundige niet ontkend.³²¹

Reeds in 1909 stelde R. GARRAUD (toen nog met betrekking tot het veel algemenere begrip dementie) dat het antwoord op de vraag omtrent het bestaan van een geestesstoornis toebehoorde aan een psychiater. Hij meende dat de rechter, omwille van zijn onwetendheid terzake, gedwongen werd een medische expertise te bevelen wanneer er twijfels rezen bij de geestesvermogens van de delinquent, ook al werd dit niet verplicht door de wet.³²² R. GARRAUD was er dan ook van overtuigd dat de pathologie steeds belangrijker zou worden in het strafrecht en dat de tussenkomst van de psychiatrie vele problemen en juridische controverses kon oplossen.³²³ Deze stelling moet uiteraard genuanceerd worden, aangezien het weldegelijk nog steeds de strafrechter is die besluit tot de ontoerekeningsvatbaarheid – een juridisch en geen medisch begrip. De verwarring tussen de opdracht van de psychiater-deskundige en de beslissingsbevoegdheid van de strafrechter blijkt echter van alle tijden. Dat de pathologie steeds belangrijker geworden is, kan daarentegen niet ontkend worden. Maar dan is het nog de vraag of deze tussenkomst niet evenveel problemen heeft veroorzaakt als ze heeft opgelost?

6.4. DE GEVOLGEN VAN DE ONTOEREKENINGSVATBAARHEID

6.4.1. De buitenvervolginstelling of vrijspraak: de aanvankelijke onmacht van de strafrechter

Aanvankelijk kon de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring enkel aanleiding geven tot de buitenvervolginstelling (*non-lieu*) door de onderzoeksgerechten of tot de vrijspraak (*acquittement* of *relaxe*) door de vonnisgerechten.³²⁴ De geestesgestoorde delinquent diende met andere woorden in vrijheid gesteld te worden.³²⁵ De strafrechter werd volledig buitenspel gezet, omdat de

---

³²⁰ Crim. 28 januari 1998, nr. 97-81676, *Bull. Crim.* 1998, nr. 34; Crim. 21 maart 2012, nr. 12-80178, *Bull. Crim.*, 2012, nr. 77. J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 307; Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 495; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 360.

³²¹ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 493; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 307; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 381-382; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 360.

³²² R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 201.

³²³ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 201.

³²⁴ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 199-200; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 308.

³²⁵ B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR G., *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 362; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 308; R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 199-200.

gedwongen opname beschouwd werd als een exclusieve bevoegdheid van de administratieve overheid.³²⁶

Wanneer het onderzoeksgerecht of het vonnisgerecht van oordeel was dat de ontoerekeningsvatbaar verklaarde delinquent medische zorgen nodig had en de veiligheid van andere personen in gevaar bracht of de openbare veiligheid op ernstige wijze zou kunnen aantasten, moest de vertegenwoordiger van de Staat in het departement (i.e. de politieprefect) alsook de departementale Commissie voor Psychiatrische Zorgen, op grond van artikel L.3213-7 van de Code de la Santé publique, onmiddellijk op de hoogte gebracht worden. Zij zouden dan op hun beurt de nodige maatregelen treffen.³²⁷

In de praktijk namen de onderzoeksgerechten en de vonnisgerechten reeds contact op met de bevoegde instanties, alvorens de buitenvervolginstelling of de vrijspraak uit te spreken, zodat deze onmiddellijk konden ageren bij de invrijheidsstelling van de geestesgestoorde delinquent.³²⁸

Op deze omslachtige procedure kwam veel kritiek. J. PRADEL was er bijvoorbeeld van overtuigd dat de gerechtelijke autoriteiten veel beter geplaatst waren om in het kader van een beslissing tot strafrechtelijke onverantwoordelijkheid een gedwongen opname te bevelen, aangezien zij in de eerste plaats kennis hadden van het dossier en de geestestoestand van de betrokkene.³²⁹ Een justitiële beslissing zou tevens bij het publiek de indruk wekken dat het misdrijf werd vastgesteld en gesanctioneerd.³³⁰

Daarnaast werd er via deze administratieve procedure ook helemaal geen onderscheid gemaakt tussen personen met een geestesstoornis die misschien wel sociaal gevaarlijk waren, maar die geen misdrijven gepleegd hadden, en geestesgestoorde delinquenten. Zij werden, net zoals in het Belgische recht voor de totstandkoming van de eerste interneringswet³³¹, allen volgens dezelfde procedure gedwongen opgenomen door dezelfde autoriteiten en kwamen zelfs in dezelfde instellingen terecht.³³²

---

³²⁶ B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR G., *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 362; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 308; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 382.

³²⁷ Art. 3213-7 C. santé publ.

³²⁸ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 309.

³²⁹ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 309.

³³⁰ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 309.

³³¹ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.1.).

³³² J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 309.

6.4.2. De strafrechtelijke onverantwoordelijkheid en de gerechtelijke gedwongen opname in een psychiatrische instelling

Met de wet van 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*³³³ werd getracht een antwoord te bieden op deze aanhoudende en, vanuit Belgisch perspectief, enigszins terechte kritiek.³³⁴ Door deze wet werd een nieuwe titel toegevoegd aan de Code de Procédure Pénale, die de beslissing tot strafrechtelijke onverantwoordelijkheid en de daarop volgende procedure regelt.³³⁵

Een eerste belangrijke wijziging lijkt op het eerste zicht slechts taalkundig te zijn, maar is dit geenszins. Wanneer een onderzoeksgerecht of een vonnisgerecht thans de ontoerekeningsvatbaarheid van de beschuldigde of de beklagde vaststelt, wordt een rechterlijke beslissing uitgevaardigd tot de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid van de betrokkene op grond van een geestesstoornis.³³⁶ Een geestesgestoorde delinquent wordt aldus niet langer buiten vervolging gesteld of vrijgesproken, deze begrippen zouden immers de indruk kunnen wekken dat er geen misdrijf gepleegd werd of dat de beklagde of de beschuldigde vrijuit gaat.³³⁷ Een afzonderlijke juridische term voor de rechterlijke beslissing waarin de schuldontkenningswaarde van een geestesgestoorde delinquent wordt vastgesteld, zou ook in het Belgische recht bevorderlijk kunnen werken.

Daarnaast wordt in het nieuwe artikel 706-135 van de Code de Procédure Pénale, volgend op de beslissing tot strafrechtelijke onverantwoordelijkheid van de geestesgestoorde delinquent, voorzien in de bevoegdheid tot het bevelen van een gedwongen opname in een instelling door de gerechtelijke autoriteiten. Onverminderd de toepassing van de artikelen L.3213-1 en L.3213-7 van de Code de la Santé publique, kan de Kamer van Inbeschuldigingstelling of een vonnisgerecht, bij gemotiveerde beslissing, de gedwongen opname van de betrokkene bevelen in een instelling zoals bedoeld bij artikel 3222-1 van de Code de la Santé publique.³³⁸

Aan deze bevoegdheid werden wel een aantal voorwaarden gesteld. Zo moet uit het psychiatrisch deskundigenonderzoek blijken dat de betrokkene

³³³ Wet 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*, *JORF* 26 februari 2008, 3266.

³³⁴ *Projet de loi relatif à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*, Assemblée Nationale 2007-2008, nr. 442, 9-12.

³³⁵ Art. 3 Wet 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*, *JORF* 26 februari 2008, 3266.

³³⁶ Art. 706-119 (voor de onderzoeksrechter), 706-125 (voor de Kamer van Inbeschuldigingstelling), 706-129 (voor het Hof van Assisen) en 706-133 (voor de correctionele rechtbank) C.P.P.; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 382.

³³⁷ Zie supra voetnoot 190.

³³⁸ Art. 706-135 C.P.P.

medische zorgen nodig heeft en dat de veiligheid van andere personen in gevaar is of dat de openbare veiligheid op een ernstige wijze aangetast wordt.³³⁹ Vervolgens moet de vertegenwoordiger van de Staat in het departement (i.e. de politieprefect) onmiddellijk op de hoogte gebracht worden van de beslissing tot gedwongen opname.³⁴⁰

Het is belangrijk om op te merken dat het stelsel van de gedwongen opname bevolen door de gerechtelijke autoriteiten dezelfde is als deze bepaald bij artikel L.3213-1 van de Code de la Santé publique.³⁴¹ Er wordt met andere woorden in het Franse recht nog steeds geen onderscheid gemaakt tussen de administratieve gedwongen opname van personen met een geestesstoornis die weliswaar een gevaar kunnen betekenen voor de openbare veiligheid, maar die geen misdrijf gepleegd hebben, en de gerechtelijke gedwongen opname van personen met een geestesstoornis die wel een misdrijf pleegden. Er bestaat in het Franse recht dus nog steeds geen van de gedwongen opname te onderscheiden interneringsmaatregel, zoals wij deze in het Belgische recht kennen.

Toch zou de betrokkenheid van de gerechtelijke autoriteiten bij de gedwongen opname van ontoerekeningsvatbare delinquenten volgens J. PRADEL de publieke opinie reeds gunstig stemmen.³⁴²

6.4.3. *Het opleggen van bijkomende veiligheidsmaatregelen*

Sinds de wet van 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*³⁴³ kunnen de onderzoeksgerechten en de vonnisgerechten, na een psychiatrisch deskundigenonderzoek, ook bijkomende veiligheidsmaatregelen opleggen aan de geestesgestoorde delinquent.³⁴⁴ Deze bijkomende veiligheidsmaatregelen worden opgesomd in artikel 706-136 van de Code de Procédure Pénale. Het betreft onder meer het verbod om contact op te nemen met het slachtoffer van het misdrijf, het verbod om bepaalde plaatsen te betreden of een bepaalde professionele activiteit uit te oefenen en de opheffing van het rijbewijs.

De duur van de bijkomende veiligheidsmaatregelen moet vastgelegd worden en kan in ieder geval niet langer zijn dan 10 jaar in correctionele zaken en 20 jaar in criminele zaken of wanneer het misdrijf bestraft wordt met minstens 10 jaar gevangenisstraf.³⁴⁵

---

³³⁹ Art. 706-135 C.P.P.

³⁴⁰ Art. 706-135 C.P.P.

³⁴¹ Art. 706-135 C.P.P.

³⁴² J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 383.

³⁴³ Wet 25 februari 2008 relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental, *JORF* 26 februari 2008, 3266.

³⁴⁴ Art. 706-136 C.P.P.

³⁴⁵ Art. 706-136 C.P.P.

De Belgische wetswijziging door artikel 15 van de nieuwe interneringswet indachtig³⁴⁶, zijn de bijkomende veiligheidsmaatregelen in het Franse recht duidelijk veel ruimer opgezet. Daar waar het Belgische recht enkel voorziet in extra beschermingsmaatregelen ten aanzien van minderjarigen, is de bescherming in het Franse recht veel meer gericht op de volledige maatschappij.

6.4.4. De gevolgen van de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring voor de burgerlijke partij

In tegenstelling tot de vele discussies en onduidelijkheden die in het Belgische recht bestaan³⁴⁷, wordt in het Franse recht uitdrukkelijk bepaald dat de persoon met een geestesstoornis die aan een ander persoon schade toebrengt evenzeer gehouden is tot het vergoeden van deze schade.³⁴⁸

Door de wet van 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*³⁴⁹ werd bovendien een procedure vastgelegd die ervoor moet zorgen dat de belangen van de burgerlijke partij, in het geval van een verklaring van strafrechtelijke onverantwoordelijkheid, alsnog onmiddellijk voor de strafrechter gebracht kunnen worden. Wanneer de Kamer van Inbeschuldigingstelling de ontoerekeningsvatbaarheid van de beklaagde of de beschuldigde vastlegt in de verklaring van strafrechtelijke onverantwoordelijkheid, kan de zaak, op verzoek van de burgerlijke partij, alsnog verwezen worden naar de bevoegde correctionele rechtbank, opdat deze zich zou uitspreken over de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de geestesgestoorde delinquent en, in voorkomend geval, een schadevergoeding toekennen.³⁵⁰ Ook het Hof van Assisen (in afwezigheid van de jury) en de Correctionele Rechtbank moeten zich uitspreken over de burgerrechtelijke aansprakelijkheid en de schadevergoeding, wanneer ze in hun vonnis of arrest besluiten tot de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid van een geestesgestoorde delinquent.³⁵¹

Een dergelijke uitdrukkelijke en eenduidige regeling zou in het Belgische recht meer dan welkom zijn.

---

³⁴⁶ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.3.2.).

³⁴⁷ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.3.3.).

³⁴⁸ Art. 414-3 C.Civ. (oud artikel 489-2 C.Civ.)

³⁴⁹ Wet 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental*, *JORF* 26 februari 2008, 3266.

³⁵⁰ Art. 706-125, 3° C.P.P.

³⁵¹ Art. 706-131 (voor het Hof van Assisen) en 706-133, 3° (voor de correctionele rechtbank) C.P.P.

6.5. DE WETTELIJKE ERKENNING VAN DE VERMINDERDE TOEREKENINGSVATBAARHEID

In Frankrijk werd, onder invloed van de ontwikkelingen in de psychiatrie, al snel het bestaan van “*demi-fous*” aanvaard.³⁵² Volgens de interpretatie van het oorspronkelijke artikel 64 van de Code Pénal (1810), dat uiteindelijk toch van kracht bleef tot 1994³⁵³, diende het onderscheidingsvermogen van de delinquent volledig afwezig te zijn en kon de loutere aantasting van de verstandelijke vermogens niet volstaan om de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid uit te lokken.³⁵⁴ In latere doctrine werd deze stelling getemperd, omdat het volledige verlies van de verstandelijke vermogens als zeer zeldzaam werd beschouwd.³⁵⁵ Toch werd vastgehouden aan de idee dat de geestesstoornis voldoende ernstig diende te zijn.³⁵⁶ In de praktijk werd de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid enkel uitgesproken in de meest extreme gevallen.³⁵⁷

Volgens de letter van de wet kon bijgevolg geen rekening gehouden worden met delinquenten wiens geestesvermogen slechts in beperktere mate aangetast werd.³⁵⁸ Net zoals tegenwoordig het geval is in België, werd de juridische verwaarlozing van deze tussen categorie fel bekritiseerd. Men was het er in Frankrijk, veel sneller dan in België, over eens dat de mens niet opgedeeld kon worden in een dergelijke dichotomie, maar dat er ook delinquenten bestonden wiens geestesvermogen gedeeltelijk of licht aangetast werd, waardoor hun strafrechtelijke verantwoordelijkheid in vraag gesteld moest worden.³⁵⁹

Dat deze geestesgestoorde delinquenten, net als alle andere, gewone delinquenten, als strafrechtelijk verantwoordelijk beschouwd werden, werd dermate onrechtvaardig geacht dat zich een praktijk ontwikkelde waarbij rechters het aangetaste geestesvermogen van de beklaagde of de beschuldigde beoordeelden als een verzachtende omstandigheid.³⁶⁰ Zoals we eerder konden vaststellen, bestond een gelijkaardige techniek in het Belgische recht.³⁶¹ Maar

---

³⁵² R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 204 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312.

³⁵³ De nieuwe Code Pénal (1992) trad pas in werking op 1 maart 1994.

³⁵⁴ J.A. ROUX, *Cours de droit criminel français*, Parijs, Sirey, 1927, 169 ; A. WYVEKENS, "La rétention de sûreté en France: une défense sociale en trompe l'œil (ou les habits neufs de l'empereur)", *Déviante et société* 2010, vol. 34, nr. 4, 504.

³⁵⁵ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 311 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384.

³⁵⁶ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 311 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384.

³⁵⁷ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384.

³⁵⁸ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 204 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384.

³⁵⁹ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 204.

³⁶⁰ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 204 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 384-385.

³⁶¹ Zie supra hoofdstuk 2 (titel 2.1.).

terwijl de idee van de verminderde toerekeningsvatbaarheid als verzachtende omstandigheid in het Belgische recht, onder invloed van de opkomst van het positivisme en het sociaal verweer, snel werd verlaten, gebeurde dit niet in het Franse recht. Meer nog, de idee werd bevestigd: reeds in de Circulaire Chaumié van 12 december 1905 werd aan psychiaters-deskundigen aanbevolen om aan te geven in welke mate de delinquent strafrechtelijk verantwoordelijk was.³⁶² Om te voorkomen dat rechters hier weinig gevolg aan zouden kunnen geven, werd in deze Circulaire tevens het systeem van de verminderde strafrechtelijke verantwoordelijkheid (*la responsabilité atténuée*) uitgewerkt. Dit betekende dat de delinquent met een aangetast geestesvermogen weldegelijk strafrechtelijk verantwoordelijk werd verklaard, maar dat de rechter verzachtende omstandigheden kon toepassen waardoor de strafmaat werd verlaagd.³⁶³

Later werden bij deze techniek echter enkele vraagtekens geplaatst, voornamelijk omdat helemaal geen rekening gehouden werd met het gevaar voor de maatschappij die de geestesgestoorde delinquent kon vormen.³⁶⁴ Louter op basis van de aantasting van zijn geestesvermogen, werd de delinquent minder streng gestraft. Bovendien werd, naast de gevangenisstraf, geen enkele therapeutische maatregel voorgeschreven.³⁶⁵ Zonder een waardeoordeel te willen vestigen, lijkt het – vanuit Belgisch perspectief – inderdaad niet erg logisch om de strafmaat aan te passen aan de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de delinquent, zonder rekening te houden met diens sociale gevaarlijkheid en zonder enig voornemen om de oorzaak van zijn ontoerekeningsvatbaarheid aan te pakken.

Daarnaast werd deze werkwijze ook als bijzonder arbitrair beschouwd, omdat er geen enkel (wetenschappelijk) criterium voorhanden was om de rechter te helpen bij de beoordeling van de relatie tussen de geestesstoornis, de mate van strafrechtelijke onverantwoordelijkheid en de daaruit voortvloeiende mate van strafvermindering.³⁶⁶

---

³⁶² J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 385 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 359 ; A. WYVEKENS, "La rétention de sûreté en France: une défense sociale en trompe l'œil (ou les habits neufs de l'empereur)", *Déviante et société* 2010, vol. 34, nr. 4, 505.

³⁶³ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312 ; A. WYVEKENS, "La rétention de sûreté en France: une défense sociale en trompe l'œil (ou les habits neufs de l'empereur)", *Déviante et société* 2010, vol. 34, nr. 4, 505.

³⁶⁴ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 205 ; J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312.

³⁶⁵ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 385.

³⁶⁶ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 385.

6.5.1. De wettelijke verankering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid

Om het hoofd te kunnen bieden aan de aanhoudende kritiek nopens de juridische verwaarlozing van de “*demi-fous*” en de daaruit ontstane praktijk van toekenning van verzachtende omstandigheden op grond van de geestesstoornis, werd in 1992 een wettelijk onderscheid ingevoerd tussen de volledige ontoerekeningsvatbaarheid en de verminderde toerekeningsvatbaarheid.³⁶⁷

Het tweede lid van het artikel 122-1 van de Code Pénal bepaalt sindsdien dat «*la personne qui était atteinte, au moment des faits, d'un trouble psychique ou neuropsychique ayant altéré son discernement ou entravé le contrôle de ses actes demeure punissable; toutefois, la juridiction tient compte de cette circonstance lorsqu'elle détermine la peine et en fixe le régime*» (de persoon die op het ogenblik van de feiten getroffen is door een psychische of neuropsychische stoornis die zijn oordeelsvermogen aantast of de controle over zijn daden hindert, strafbaar blijft, maar dat de rechtspraak wel rekening houdt met deze omstandigheden bij de bepaling van de straf en haar modaliteiten).³⁶⁸

De Franse wet erkent in dit artikel met andere woorden het bestaan van verschillende gradaties in de strafrechtelijke verantwoordelijkheid en maakt het voor de rechter ook mogelijk om hier gevolgen aan te hechten.³⁶⁹

6.5.2. De wettelijke verankering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid: tussen twee kwaden het beste?

Ook de wettelijke inschrijving van de verminderde toerekeningsvatbaarheid oogst nu echter kritiek.

In de eerste plaats werd vastgesteld dat het vrij moeilijk is om een onderscheid te maken tussen de loutere aantasting van het oordeelsvermogen of de handelingscontrole en de volledige afwezigheid ervan, wat leidt tot veel onzekerheid. Dit onderscheid legt de feitelijke macht opnieuw bij de psychiater-deskundige en niet bij de strafrechter.³⁷⁰

Daarnaast zijn ook de eerder aangehaalde kritieken, die reeds bestonden ten aanzien van de Circulaire Chaumié, blijven bestaan. Nog steeds kan

---

³⁶⁷ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 385 ; P. RAPPARD, *L'Etat et la psychose : coupables mais pas responsables*, Parijs, Editions L'Harmattan, 2000, 225-226 ; M. DAVID, *L'expertise psychiatrique pénale*, Parijs, Editions L'Harmattan, 2006, 29-30.

³⁶⁸ Enkele voorbeelden van de toepassing van dit artikel kunnen gevonden worden in: Crim. 31 maart 1999, nr. 98-83586, *Bull. Crim.* 1999, nr. 66. ; Crim. 6 november 2012, nr. 12-82190, *Bull. Crim.* 2012.

³⁶⁹ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 491 ; B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 364.

³⁷⁰ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 385.

strafvermindering toegekend worden in functie van de aantasting van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid door de geestesstoornis, zonder rekening te houden met de sociale gevaarlijkheid van de delinquent en zonder aan deze strafvermindering een verplichte behandeling te verbinden.³⁷¹

Tot slot blijkt de toepassing van de verminderde toerekeningsvatbaarheid in de praktijk ook een pervers effect teweeg te brengen. Verschillende onderzoeken hebben namelijk vastgesteld dat zich in de Franse gevangenissen steeds meer geestesgestoorde delinquenten bevinden.^{372 373} Hoewel het de bedoeling was dat de aantasting van het onderscheidingsvermogen een lagere straf tot gevolg zou hebben, blijkt in de praktijk een omgekeerd effect gerealiseerd te worden.³⁷⁴ Geestesgestoorde delinquenten worden immers ervaren als gevaarlijke delinquenten, omdat ze geen besef hebben van of controle hebben over hun daden. Zij worden zwaarder gestraft om de maatschappij veilig te stellen.³⁷⁵

Deze overwegingen in acht genomen, stelt J. PRADEL voor om het onderscheid tussen de volledige ontoerekeningsvatbaarheid en de verminderde toerekeningsvatbaarheid opnieuw te verlaten en terug te keren naar een eenvormig systeem zoals het Belgische, waar (alle) geestesgestoorde delinquenten (in theorie) geïnterneerd kunnen worden in gespecialiseerde instellingen die zowel een repressief als een therapeutisch karakter hebben.³⁷⁶ Indien het onderscheid toch behouden zou blijven, adviseert J. PRADEL om de geestesstoornis van de delinquent alsnog te beschouwen als een wettelijke

³⁷¹ B. BOULOC, G. STEFANI en G. LEVASSEUR, *Droit pénal général*, Parijs, Dalloz, 2007, 364.

³⁷² J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 385-386 ; Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 22-24.

³⁷³ De vaststellingen van deze onderzoeken moeten echter genuanceerd worden door verschillende factoren, zoals de voortuitgang van de medische wetenschap waardoor de geestesstoornis tegenwoordig beter vastgesteld kan worden en de mogelijke stijging van het aantal personen met een geestesstoornis binnen de algemene bevolking. (Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 28.)

³⁷⁴ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 385-386 ; Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 28-30 en 77 ; M. DAVID, *L'expertise psychiatrique pénale*, Parijs, Editions L'Harmattan, 2006, 30.

³⁷⁵ M. DAVID, *L'expertise psychiatrique pénale*, Parijs, Editions L'Harmattan, 2006, 30 ; Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 30-31.

³⁷⁶ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 386.

strafverminderende omstandigheid die ervoor zorgt dat de maximumstraf verlaagd wordt.³⁷⁷

De vaststelling dat geestesgestoorde delinquenten alsmaar vaker in de gevangenis terechtkomen, heeft uiteindelijk ook geleid tot de oprichting van een werkgroep «*sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions*». ³⁷⁸ In haar informatierapport pleitte deze werkgroep voor het behoud van het onderscheid tussen de volledige ontoerekeningsvatbaarheid en de verminderde toerekeningsvatbaarheid, maar werden wel twee mogelijke aanpassingen naar voren gebracht.³⁷⁹

Een eerste voorstel bestond uit de aanvulling van het tweede lid van artikel 122-1 van de Code Pénal in die zin dat de verminderde toerekeningsvatbaarheid zou leiden tot een wettelijke strafvermindering van een derde tot de helft van de opgelopen straf.

In het andere voorstel werd de kwestie van de wettelijke strafvermindering vermeden. Men voerde aan dat de verminderde toerekeningsvatbaarheid ook voor gevolg zou kunnen hebben dat een derde tot de helft van de straf uitgesproken wordt met uitstel, op voorwaarde van het verplicht volgen van een behandeling.³⁸⁰ Dit idee haalde het uiteindelijk en werd in 2011 zelfs voorgedragen in het wetsvoorstel «*relative à l'atténuation de responsabilité pénale applicable aux personnes atteintes d'un trouble mental ayant altéré leur discernement au moment des faits*». ³⁸¹ Het is echter steeds bij een voorstel gebleven.

Daarnaast deed de werkgroep ook verschillende suggesties met betrekking tot de territoriale reorganisatie van de psychiatrie, het versterken van de psychiatrische opleiding, het verbeteren van de deskundigenverslagen en de

---

³⁷⁷ J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 386.

³⁷⁸ Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 120 p.

³⁷⁹ Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 75-81.

³⁸⁰ Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 75-81.

³⁸¹ Proposition de loi relative à l'atténuation de responsabilité pénale applicable aux personnes atteintes d'un trouble mental ayant altéré leur discernement au moment des faits, Sénat 2010-2011, nr. 216.

aanzienlijke verruiming van de middelen die ter beschikking staan voor de behandeling van geestesgestoorde delinquenten.³⁸²

6.6. DE GEVOLGEN VAN DE VERMINDERDE TOEREKENINGSVATBAARHEID

6.6.1. *Strafbaar, doch strafindividualisering*

Zoals uit bovenstaande titel blijkt, blijft de persoon die op het ogenblik van de feiten getroffen werd door een psychische of neuropsychische stoornis die zijn oordeelsvermogen aantast of de controle over zijn daden hindert, strafbaar. De rechtspraak kan evenwel rekening houden met deze omstandigheden bij de bepaling van de straf en haar modaliteiten.³⁸³

Het tweede lid van artikel 122-1 van de Code Pénal maakt het voor de strafrechter met andere woorden mogelijk om een lagere straf op te leggen aan verminderd toerekeningsvatbare delinquenten. Meerdere arresten bevestigen echter dat dit artikel, in tegenstelling tot de omzendbrief Chaumié, geen wettelijke strafverminderende grond inhoudt.^{384 385} Sommige auteurs beschouwen het artikel om deze reden als een wettelijke inschrijving van de strafindividualisering die de rechter verplicht rekening te houden met de concrete omstandigheden van het misdrijf en de persoonlijkheid van de dader bij de strafbepaling³⁸⁶, wat ook werd bevestigd door de Conseil Constitutionnel³⁸⁷. Nochtans werd dit principe reeds vastgelegd in artikel 132-24 van de Code Pénal.³⁸⁸ Het is dan ook onduidelijk wat dan wel de exacte meerwaarde is van het tweede lid van artikel 122-1 van de Code Pénal. Al is een uitdrukkelijke herhaling van de strafindividualisering in de concrete toepassing op de verminderde toerekeningsvatbaarheid uiteraard niet overbodig.

Deze vaststelling leidt mijns inziens echter tot een aantal bedenkingen betreffende de toedracht van de verminderde toerekeningsvatbaarheid in het Franse recht. Door de loutere aantasting van het oordeelsvermogen of de

---

³⁸² Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 81-94.

³⁸³ Artikel 122-1 C.P.

³⁸⁴ Dit heeft voor gevolg dat de rechter in het Hof van Assisen geen vragen kan stellen aan de juryleden met betrekking tot de toepassing van dit artikel. (Crim. 28 januari 1998, *Bull. Crim.* 1998, nr. 34; Crim. 31 maart 1999, *Bull. Crim.* 1999, nr. 66; Crim. 18 februari 2004, *Bull. Crim.* 2004, nr. 46.)

³⁸⁵ Crim. 28 januari 1998, *Bull. Crim.* 1998, nr. 34; Crim. 31 maart 1999, *Bull. Crim.* 1999, nr. 66; Crim. 18 februari 2004, *Bull. Crim.* 2004, nr. 46.

³⁸⁶ A. JEURISSEN, "Het morele element in hoofdte van de geestesgestoorde delinquent", *NC* 2011, 170; Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 492.

³⁸⁷ Cons. Const. 9 augustus 2007, nr. 2007-554 DC.

³⁸⁸ Y. MAYAUD, *Droit pénal général*, Parijs, Presses universitaires de France, 2007, 492.

handelingscontrole lijkt mijns inziens namelijk niet enkel de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, maar voornamelijk de strafwaardigheid in vraag gesteld te worden. De rechter kan immers rekening houden met de verminderde toerekeningsvatbaarheid bij de bepaling van de straf en haar modaliteiten. Ook het voorstel van de werkgroep «*sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions*» om een wettelijke strafvermindering in te schrijven in het tweede lid van artikel 122-1 van de Code Pénal versterkt dit vermoeden.

Men zou zich om deze reden de vraag kunnen stellen of het wel opportuun is om te spreken over verminderde toerekeningsvatbaarheid. Is de (gedeeltelijke) strafrechtelijke onverantwoordelijkheid immers niet inherent aan de ontoerekeningsvatbaarheid en kan deze (gedeeltelijke) strafrechtelijke onverantwoordelijkheid ook blijken uit de loutere strafindividualisering?

6.6.2. *Dan toch een psychiatrische behandeling mogelijk?*

Hoewel het tweede lid van artikel 122-1 van de Code Pénal geen verdere gevolgen verbindt aan de verminderde toerekeningsvatbaarheid, hoeft dit niet te betekenen dat de gerechtelijke autoriteiten het volgen van een psychiatrische behandeling niet verplicht kunnen opleggen aan een verminderd toerekeningsvatbare delinquent. De laatste decennia wordt in het Franse recht immers steeds meer aandacht besteed aan de behandeling van delinquenten om recidive tegen te gaan en de maatschappij te beschermen.

Het aanvullen van een straf met het volgen van een verplichte psychiatrische behandeling is niet meer volledig vreemd aan het Franse recht, maar wordt vooralsnog niet systematisch verbonden aan de verminderde toerekeningsvatbaarheid. Het is echter niet uitgesloten dat een verminderd toerekeningsvatbare delinquent in aanmerking komt voor een strafrechtelijk opgelegde behandeling (*des soins pénalement ordonnés*), en in het bijzonder de injunctie van een psychiatrische behandeling (*l'injonction de soins*).³⁸⁹ Aanvankelijk bleef het toepassingsgebied van deze maatregel beperkt tot de zedendelinquentie, maar in verschillende recente wetten werd dit verder uitgebreid tot andere, ernstige misdrijven.³⁹⁰

Daarnaast heeft de wet van 25 februari 2008 *relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale* voorzien in een strafaanvullende

---

³⁸⁹ Artikel 131-36-4 C.P.

³⁹⁰ N. ZOUTINA, B. ROLLAND, M. WILQUIN, C. THEVENON, P. DESMARAI, P. THOMAS en O. COTTENCIN, "Les soins ordonnés par la Justice en France : principes des procédures et place du médecin", *Rev. Epidemiol Santé Publique* 2013, 4-6 en <http://dx.doi.org/10.1016/j.respe.2012.10.008>; J. DANET en C. SAAS, C., "De l'usage des notions de délinquants anormaux et délinquants d'habitude dans les législations allemande, belge, française et suisse", *Champ pénal* 2010, §22, <http://champpenal.revues.org/7955>; CORNIER, K., "Les soins pénalement ordonnés", *Les tribunes de la santé* 2007, afl. 4, nr. 17, 87-95 en <http://www.cairn.info/revue-les-tribunes-de-la-sante-2007-4-page-87.htm>.

opsluiting uit veiligheidsoverwegingen (*la rétention de sûreté*), te vergelijken met een terbeschikkingstelling in het Belgische recht.³⁹¹ Artikel 706-53-13 van de Code de Procédure Pénale bepaalt sindsdien dat «à titre exceptionnel, les personnes dont il est établi, à l'issue d'un réexamen de leur situation intervenant à la fin de l'exécution de leur peine, qu'elles présentent une particulière dangerosité caractérisée par une probabilité très élevée de récidive parce qu'elles souffrent d'un trouble grave de la personnalité, peuvent faire l'objet à l'issue de cette peine d'une rétention de sûreté selon les modalités prévues par le présent chapitre, à la condition qu'elles aient été condamnées à une peine de réclusion criminelle d'une durée égale ou supérieure à quinze ans pour les crimes, (...) La rétention de sûreté consiste dans le placement de la personne intéressée en centre socio-médico-judiciaire de sûreté dans lequel lui est proposée, de façon permanente, une prise en charge médicale, sociale et psychologique destinée à permettre la fin de cette mesure.» (Wanneer na een herevaluatie van de toestand van de delinquent bij het beëindigen van zijn straf vastgesteld wordt dat hij nog steeds een zeker gevaar inhoudt dat gepaard gaat met een grote kans op recidive omdat hij lijdt aan een ernstige persoonlijkheidsstoornis, dan kan deze delinquent uitzonderlijk het voorwerp uitmaken van een rétention de sûreté, op voorwaarde dat hij veroordeeld werd tot een gevangenisstraf van minstens 15 jaar voor één van de limitatief opgesomde misdrijven. (...) De rétention de sûreté bestaat in de opname van de delinquent in een sociaal-medisch-juridisch centrum waar hij een permanente medische, sociale en psychologische behandeling aangeboden krijgt). De rétention de sûreté heeft een subsidiair karakter en kan enkel bevolen worden wanneer andere maatregelen, zoals de *injonction de soins*, niet volstaan.³⁹²

6.7. CONCLUSIE

Hoewel het Franse ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip weinig verschilt van het Belgische, wordt in het Franse recht wel een onderscheid gemaakt tussen de volledige ontoerekeningsvatbaarheid en de verminderde toerekeningsvatbaarheid. In Frankrijk kan enkel sprake zijn van strafrechtelijke onverantwoordelijkheid wanneer de geestesstoornis het oordeelsvermogen of de handelingscontrole teniet heeft gedaan. Dit in tegenstelling tot het Belgische recht, waar bij de inwerkingtreding van de nieuwe interneringswet ook een ernstige aantasting van het oordeelsvermogen of de handelingscontrole kan leiden tot de volledige ontoerekeningsvatbaarheid. Door de loutere aantasting van het oordeelsvermogen of de handelingscontrole lijkt in het Franse recht

³⁹¹ Wet van 25 februari 2008 relative à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental, *JORF* 26 februari 2008, 3266. Zie ook J. DANET en C. SAAS, C., "De l'usage des notions de délinquants anormaux et délinquants d'habitude dans les législations allemande, belge, française et suisse", *Champ pénal* 2010, §20, <http://champpenal.revues.org/7955>.

³⁹² Projet de loi relatif à la rétention de sûreté et à la déclaration d'irresponsabilité pénale pour cause de trouble mental, Assemblée Nationale 2007-2008, nr. 442, 5.

mijns inziens niet enkel de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, maar voornamelijk de strafwaardigheid in vraag gesteld te worden.

Het bestaan van de verminderde toerekeningsvatbaarheid leidt bovendien tot veel kritiek. Naar mijn mening zijn de aangehaalde kritieken en vastgestelde pijnpunten echter in eerste instantie het gevolg van het ontbreken van een aangepast opvangmechanisme voor sociaal gevaarlijke (gedeeltelijk) ontoerekeningsvatbare delinquenten, eerder dan van het in artikel 122-1 van de Code Pénal bepaalde onderscheid tussen de volledige ontoerekeningsvatbaarheid en de verminderde toerekeningsvatbaarheid.

Reeds in 1909 poneerde R. GARRAUD dat een “*demi-fou*” naast schuldig ook ziek was, en dat het bijgevolg niet aan de orde was een keuze te maken tussen de straf en de behandeling.³⁹³ Een “*demi-fou*” diende zowel gestraft als behandeld te worden.³⁹⁴ Ook J. PRADEL verwijst naar het Belgische recht en de wet tot bescherming van de maatschappij, waar via de interneringsmaatregel straf en therapie gecombineerd kunnen worden.³⁹⁵ De werkgroep «*sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions*» bevestigde in 2010 opnieuw deze visie, maar toch blijft het Franse recht schijnbaar vasthouden aan de idee dat straf en zorg niet gecombineerd kunnen worden in een specifieke maatregel voor geestesgestoorde delinquenten.³⁹⁶

7. RECHTSVERGELIJKENDE BESCHOUWINGEN

Hoewel artikel 71 van het Strafwetboek sterk verwant is met artikel 122-1 van de Code Pénal, kunnen naast heel wat gelijkenissen ook een aantal tegenstellingen vastgesteld worden tussen het Belgische en het Franse recht. Men kan zich moeilijk van de indruk ontdoen dat het Franse recht de laatste

---

³⁹³ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 205.

³⁹⁴ R. GARRAUD, *Précis de droit criminel*, Parijs, Sirey, 1909, 205.

³⁹⁵ J. PRADEL, *Droit pénal*, Parijs, Cujas, 1973, 312 ; J. PRADEL, *Droit pénal général*, Parijs, Cujas, 2010, 386.

³⁹⁶ De mogelijkheid tot de oprichting van een gespecialiseerde penitentiaire inrichting waar medische, psychologische en psychiatrische diensten aangeboden kunnen worden, werd eerder besproken bij de voorbereiding van de nieuwe Code Pénal. Dit voorstel werd toen afgewezen om twee redenen. Enerzijds vreesde men dat het moeilijk tot zelfs onmogelijk zou zijn om de penitentiaire en de psychiatrische gedachte te combineren binnen eenzelfde structuur. Anderzijds wees men er ook op dat een veroordeling definitief is en bijgevolg achteraf niet gewijzigd zou kunnen worden in functie van de evolutie in de geestestoestand van de veroordeelde. Wanneer zijn toestand slechter zou worden, zou hij niet overgeplaatst kunnen worden naar een ziekenhuis. Omgekeerd zou de betrokkene ook niet meer overgebracht kunnen worden naar de gevangenis wanneer hij later genezen blijkt te zijn. (Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales et de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale, par le groupe de travail sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions 5 mei 2010, Sénat session ordinaire de 2009-2010, nr. 434, 79-80.)

decennia een flinke voorsprong heeft genomen in de ontwikkeling van een juridische benadering die beter aangepast is aan de specifieke categorie van de geestesgestoorde delinquenten.

Alvorens echter een dergelijk waardeoordeel te vellen, is het essentieel om alle bevindingen naast elkaar te plaatsen en met elkaar te vergelijken, rekening houdende met de eigenschappen van elk rechtsstelsel. Laten we daarom, in dit hoofdstuk, alles nog een keer op een rijtje zetten.

7.1. HET ONTOEREKENINGSVATBAARHEIDSBEGRIIP

De verwantschap tussen het Belgische en het Franse recht blijkt in de eerste plaats onmiskenbaar uit de definiëring van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip in beide landen. Eertijds bepaalden zowel artikel 64 van de Franse Code Pénal (1810) als artikel 71 van het Belgische Strafwetboek immers dat er geen misdrijf is wanneer de beklaagde of de beschuldigde zich op het ogenblik van de feiten in een staat van krankzinnigheid bevond.

Intussen moet echter vastgesteld worden dat, terwijl artikel 71 van het Strafwetboek nog steeds bestendigt in deze definitie, het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip in het Franse recht reeds in 1992 werd geactualiseerd. Artikel 122-1 van de Code Pénal (1992) bepaalt tegenwoordig dat de persoon die op het ogenblik van de feiten leed aan een psychische of neuropsychische stoornis die zijn oordeelsvermogen of handelingscontrole teniet deed, niet strafrechtelijk verantwoordelijk is.

De wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis zou in het Belgische recht een vergelijkbare actualisering tot stand kunnen brengen, ware het niet dat deze nieuwe interneringswet nog steeds niet in werking is getreden.

Hoewel vergelijkbaar kan toch een belangrijk verschil waargenomen worden tussen de huidige Franse definitie van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip en de toekomstige Belgische definitie. Het Franse ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip handelt immers over een psychische of neuropsychische stoornis, wat onmiskenbaar specifiek is dan het begrip geestesstoornis waar de Belgische wetgever voor opteerde.

Dit verschil welbeschouwd, kan desalniettemin vastgesteld worden dat de nieuwe wettelijke omschrijving van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip naar Belgisch recht, zoals voorzien in de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, positief benaderd wordt in zowel juridische als psychiatrische middens. De wetgever koos dan wel opnieuw voor een ruim begrip (de geestesstoornis), maar preciseerde vervolgens dat deze geestesstoornis er ook toe dient te leiden dat het

oordeelsvermogen of het controlevermogen teniet wordt gedaan of ernstig wordt aangetast.

7.2. DE VERMINDERDE TOEREKENINGSVATBAARHEID

De actualisering van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip was echter niet de enige ingrijpende wijziging die in 1992 werd doorgevoerd in het Franse recht. Op datzelfde ogenblik werd namelijk de verminderde toerekeningsvatbaarheid wettelijk verankerd in het tweede lid van artikel 122-1 van de Code Pénal (1992). Het feit dat het Franse recht nooit is afgestapt van de praktijk die erin bestaat strafvermindering toe te kennen in functie van de mate van geestesstoornis van de delinquent, maakt de invoeging van de verminderde toerekeningsvatbaarheid in de wet evident. De persoon die op het ogenblik van de feiten leed aan een psychische of neuropsychische stoornis die zijn oordeelsvermogen aantast of de controle over zijn daden hindert, blijft volgens het Franse recht strafbaar. Doch de rechtspraak houdt met deze vaststelling wel rekening bij de bepaling van de straf en haar modaliteiten.

Men kan, omwille van deze werkwijze, vraagtekens plaatsen bij manier waarop de verminderde toerekeningsvatbaarheid in het Franse recht benaderd moet worden: gaat het om een aantasting van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid dan wel om een aantasting van de strafwaardigheid van de delinquent? Terwijl de theorie stelt dat de strafrechtelijke verantwoordelijkheid wordt aangetast door de geestesstoornis, blijkt uit de rechtsgevolgen eerder een aantasting van de strafwaardigheid.

Deze bedenking terzijde gelaten, is het alvast duidelijk dat terwijl men in het Franse recht overtuigd is van onafwendbaarheid van de verminderde toerekeningsvatbaarheid, men in het Belgische recht terughoudender reageert. De aanvulling van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip in de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis voorziet weliswaar in een beperkte erkenning van de verminderde toerekeningsvatbaarheid door te aanvaarden dat ook de ernstige aantasting van het oordeelsvermogen of de handelingscontrole volstaat. Doch de Belgische wetgever heeft deze ernstige aantasting ook meteen gelijkgesteld met de volledige ontoerekeningsvatbaarheid. De dichotomie van het Belgische ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip blijft aldus behouden.

Men moet zich echter de vraag stellen hoe lang deze tweeledigheid nog stand zal kunnen houden, rekening houdende met de toenemende invloed van gerechtspsychiaters in het strafproces. De belangrijke inbreng van de gerechtspsychiaters bij de beoordeling van de ontoerekeningsvatbaarheid van de beklaagde of de beschuldigde heeft immers voor gevolg dat de paradoxale tegenstelling tussen de graduele psychiatrische benadering en de dichotome juridische benadering steeds moeilijker te bestendigen is.

Ook in het Belgische recht wordt de figuur van de verminderde toerekeningsvatbaarheid om deze reden steeds vaker in de schijnwerpers geplaatst als “mirakeloplossing”. Nochtans, toen de invoering van deze verminderde toerekeningsvatbaarheid in het Belgische recht ter sprake kwam tijdens de Commissie Internering, waar de aanleg van een nieuwe interneringswet werd voorbereid, werd deze idee verder niet weerhouden omwille van twee bezwaren. Vanuit juridisch standpunt meende men dat de internering een strafvervangende maatregel diende te blijven en geen strafaanvullende maatregel, terwijl psychiaters het dan weer niet eens waren met het feit dat de strafrechter een beklaagde of beschuldigde zou kunnen veroordelen tot een psychiatrische behandeling.³⁹⁷ Dit laatste argument zou men echter ook kunnen tegenwerpen ten aanzien van de huidige juridische werkwijze, waarbij de internering – een beschermingsmaatregel die de opname in een gespecialiseerde psychiatrische instelling en het volgen van een psychiatrische behandeling veronderstelt – wordt opgelegd door de strafrechter. Ook het eerste, juridische argument kan weerlegd worden. Dat de verminderde toerekeningsvatbaarheid niet onvermijdelijk samen hoeft te gaan met een tweesporige sanctioneringstechniek, waarbij straf en internering elkaar aanvullen, is immers maar een eerste vaststelling die blijkt uit de beschouwing van het Franse recht.

Een andere, mindere positieve, vaststelling is dat de invoering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid als tussenstap tussen de volledige toerekeningsvatbaarheid en de volledige ontoerekeningsvatbaarheid geen “mirakeloplossing” is. Zo stelt men aldaar vast dat ook het onderscheid tussen de loutere aantasting van het oordeelsvermogen of de handelingscontrole (de verminderde toerekeningsvatbaarheid) en de volledige afwezigheid ervan (de ontoerekeningsvatbaarheid) moeilijk te maken is. De vraag naar objectieve criteria en uitdrukkelijke richtlijnen bij de beoordeling van de ontoerekeningsvatbaarheid zal dus ook na een invoering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid niet van tafel geveegd kunnen worden.

Daarenboven blijkt uit de rechtspraktijk dat de verminderde toerekeningsvatbaarheid slechts zelden benut wordt. Omwille van de sociale gevaarlijkheid van (gedeeltelijk) geestesgestoorde delinquenten worden net zwaardere straffen uitgesproken.

De huidige Franse benadering ten aanzien van verminderd toerekeningsvatbare delinquenten transponeren naar het Belgische recht lijkt hoe dan ook uitgesloten. Dit zou slechts een terugkeer inhouden naar een verouderde en reeds geruime tijd afgewezen rechtspraktijk. Zoals vastgesteld, heeft het

---

³⁹⁷ P. COSYNS, “De forensische geestelijke gezondheidszorg in Vlaanderen op een keerpunt: het licht schijnt in de duisternis?” in W. BRUGGEMAN, E. DE WREE, J. GOETHALS et.al. (eds.), *Van pionier naar onmisbaar. Over 30 jaar Panopticon*, Antwerpen, Maklu, 2009, 388; P. COSYNS, S. KOECK, en R. VERELLEN, “De justitiabele met een psychische stoornis in Vlaanderen”, *Tijdschrift voor psychiatrie* 2008, 63-64.

gedachtegoed van het sociaal verweer veel sneller en krachtiger ingegrepen in het Belgische recht. Reeds in de vorige eeuw kwamen Belgische penalisten en medici tot het besluit dat geestesgestoorde delinquenten een gevaar betekenen en dat de maatschappij bijgevolg onvoldoende wordt beschermd door het opleggen van kortere straffen.

Het is onmiskenbaar dat ook heden ten dage nog een strafrecht gebaseerd op de sociale gevaarlijkheid van de delinquent en de bescherming van de maatschappij, de publieke opinie genegen is. Wie hier afbreuk aan zou willen doen door strafvermindering toe te kennen aan geestesgestoorde delinquenten, begeeft zich met andere woorden onvermijdelijk op glad ijs.

Bovendien kent het Belgische recht al sinds de vorige eeuw een afzonderlijke maatregel op maat van de geestesgestoorde delinquent: de internering. Dit terwijl in het Franse recht nog steeds geen onderscheid gemaakt wordt tussen de gedwongen opname van een persoon met een geestesstoornis en de gedwongen opname van een geestesgestoorde delinquent, waardoor geen rekening gehouden kan worden met diens sociale gevaarlijkheid.

Een interessant voorstel waarbij rekening gehouden wordt met de nood aan behandeling van een geestesgestoorde delinquent, komt van de Franse werkgroep *sur la prise en charge des personnes atteintes de troubles mentaux ayant commis des infractions*: de verminderde toerekeningsvatbaarheid zou voor gevolg kunnen hebben dat een derde tot de helft van de straf wordt uitgesproken met uitstel, op voorwaarde van het verplicht volgen van een behandeling. Een dergelijk voorstel zou ook door de Belgische wetgever overwogen kunnen worden. Op deze manier blijft de internering een strafvervangende maatregel die enkel ten aanzien van volledig ontoerekeningsvatbare delinquenten opgelegd kan worden, wat tegemoet komt aan de eerdere eisen van juristen tijdens de Commissie Internering.

7.3. EN DIVERSE ANDERE BELANGWEKKENDE VASTSTELLINGEN

De bovenstaande vaststellingen zouden kunnen volstaan om een afdoende antwoord te formuleren op de onderzoeksvragen van dit werk, doch een aantal andere bevindingen zijn mijns inziens dermate interessant dat ze onmogelijk genegeerd kunnen worden. Ik denk hierbij in de eerste plaats aan de verklaring van strafrechtelijke onverantwoordelijkheid, die veel beter aansluit bij het daadwerkelijke gevolg van de ontoerekeningsvatbaarheid dan de buitenvervolginstelling of de vrijspraak. Ook het uitdrukkelijk vermelden van de strafrechtelijke onverantwoordelijkheid in artikel 71 van het Strafwetboek zou een en ander verduidelijken, daar waar de huidige aanhef (“er is geen misdrijf”) veel verwarring veroorzaakt.

Tot slot is ook de duidelijke regeling betreffende de burgerlijke aansprakelijkheid van geestesgestoorde delinquenten en het voortbestaan van

de burgerlijke partijstelling voor de strafrechter na de ontoerekeningsvatbaarheidsverklaring benijdenswaardig vanuit het huidige Belgische standpunt.

7.4. CONCLUSIE

Na dit rechtsvergelijkende overzicht is de conclusie onafwendbaar: het Franse recht heeft de afgelopen decennia een flinke voorsprong op het Belgische recht bewerkstelligd. Ooit was de juridische benadering van geestesgestoorde delinquenten in België nochtans een lichtend voorbeeld voor andere Europese landen.³⁹⁸ Ondertussen moet vastgesteld worden dat, terwijl in België een processie van Echternach aan de gang lijkt te zijn, het Franse recht een enorme inhaalbeweging heeft gemaakt.

Het is echter niet alleen de wetgevende macht die moet opdraaien voor dit debacle, ook de uitvoerende macht heeft haar deuk in het zakje gedaan. De wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis zou een stap in de juiste richting kunnen zijn om het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip te actualiseren en minstens gedeeltelijk tegemoet te komen aan de grieven van zowel gerechtspsychiaters als penalist. Helaas is het ondertussen al zes jaar wachten op de inwerkingtreding van deze nieuwe interneringswet.

Desalniettemin is deze conclusie niet absoluut. Het Belgische recht kent immers, in tegenstelling tot het Franse recht, een afzonderlijke en aangepaste beschermingsmaatregel die opgelegd kan worden aan ontoerekeningsvatbare delinquenten. De interneringsmaatregel maakt het in België – althans in theorie – mogelijk om zowel rekening te houden met de sociale gevaarlijkheid van de delinquent en het misdrijf dat werd gepleegd, als met de geestesstoornis van de delinquent en de behandeling die deze vereist. In Frankrijk daarentegen wordt een geestesgestoorde delinquent onderworpen aan eenzelfde regime als personen met een geestesstoornis die geen misdrijf gepleegd hebben, waardoor geen rekening gehouden kan worden met de specifieke karakteristieken en noden van de delinquent in de persoon van de geestesgestoorde.

8. ALGEMEEN BESLUIT

Toerekeningsvatbaar of ontoerekeningsvatbaar? Het antwoord op deze vraag is complex, schijnbaar complexer dan het Belgische recht op dit ogenblik erkent.

De wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis kan bij haar inwerkingtreding alvast zorgen voor een

---

³⁹⁸ J. BAEKE, “Voorwoord” in LIGA VOOR MENSENRECHTEN (ed.), *Geïnterneerd: cel of zorg?*, Gent, Liga voor Mensenrechten, 2012, 9.

enthousiast onthaalde actualisering en precisering van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip naar Belgisch recht, waardoor een herdefiniëring niet noodzakelijk lijkt. Gelet op de twijfels die heden ten dage gezaaid worden betreffende de inwerkingtreding van deze nieuwe interneringswet, lijkt een pleidooi voor een gedeeltelijke inwerkingtreding van de nieuwe wetsbepalingen met betrekking tot de ontoerekeningsvatbaarheid mijns inziens niet aangewezen. Met de geïsoleerde inwerkingtreding van specifieke wetsbepalingen gaat immers het risico gepaard dat het recht moet inboeten aan overzichtelijkheid en duidelijkheid, wat onvermijdelijk ook een effect heeft op de rechtszekerheid.

Terwijl een herdefiniëring van het ontoerekeningsvatbaarheidsbegrip niet noodzakelijk is, lijkt een herijking van de ontoerekeningsvatbaarheid zich daarentegen op te dringen. De Belgische wetgever mag in de wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis dan wel vastgehouden hebben aan het absolute onderscheid tussen toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar, de aandacht voor de figuur van de verminderde toerekeningsvatbaarheid wordt in de praktijk steeds groter.

De tijd lijkt dan ook rijp te zijn om ook in het Belgische recht gehoor te schenken aan de vele verzuchtingen nopens de huidige tweeledige benadering van de ontoerekeningsvatbaarheid. Als er evenwel één conclusie getrokken kan worden uit de beschouwingen omtrent het Franse recht, dan is het wel dat de enkele invoering van een wettelijk onderscheid tussen de volledige en de verminderde toerekeningsvatbaarheid niet volstaat. Een absoluut onderscheid maken tussen volledig toerekeningsvatbaar, volledig ontoerekeningsvatbaar en verminderd toerekeningsvatbaar blijft immers een zware opgave. De vraag naar objectieve criteria en uitdrukkelijke richtlijnen bij de beoordeling van de ontoerekeningsvatbaarheid zal dan ook na een invoering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid niet van tafel geveegd kunnen worden.

Zonder een oordeel te willen vellen over wat goed, beter of het beste is, lijkt de invoering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid in het Belgische recht desalniettemin het overwegen waard. Maar nog belangrijker is welke gevolgen men hieraan wenst te verbinden. Rekening houdende met de bestaande opvattingen in de Belgische rechtspraak én in de Belgische maatschappij, alsook met de bestaande benadering van geestesgestoorde delinquenten, lijkt het toekennen van een strafvermindering in functie van de mate van geestesstoornis van de delinquent, naar het voorbeeld van het Franse recht, alvast uitgesloten. Deze werkwijze houdt immers onvoldoende rekening met zowel de sociale gevaarlijkheid van de delinquent als met diens nood (en recht) op een behandeling. Over een voorstel waarbij de strafvermindering wordt vervangen door een (gedeeltelijk) probatie-uitstel, met als voorwaarde het volgen van een intensieve psychiatrische behandeling, zou daarentegen wel gereflecteerd kunnen worden.

Wanneer men zich het nobele doel voor ogen stelt delinquenten een juiste en gepaste straf op te leggen, die niet alleen in verhouding staat tot hun strafrechtelijke verantwoordelijkheid maar die ook de noodzaak van een psychiatrische behandeling in aanmerking neemt, dan moet men ook de nodige modaliteiten voorzien, niet enkel bij de beoordeling van de toerekeningsvatbaarheid van de beklaagde of de beschuldigde, maar ook en vooral bij de sanctionering en haar uitvoering. De invoering van de verminderde toerekeningsvatbaarheid in het Belgische recht zou nutteloos zijn, wanneer er niet de gepaste gevolgen aan gehecht kunnen worden. En zo komen we onvermijdelijk toch terecht bij de praktische problemen die de ontoerekeningsvatbaarheid en de internering in België kenmerken: de nodige (financiële) middelen blijken te ontbreken. Het is hier, meer dan waar ook in het Belgische ontoerekeningsvatbaarheidsbeleid, dat het schoentje gaat knellen.

Vijf minuten politieke moed en het loutere tot stand brengen van een nieuwe interneringswet, die vervolgens dode letter blijft, zullen alvast niet volstaan om tegemoet te komen aan de vele bezwaren en problemen die heden ten dage bestaan ten aanzien van de ontoerekeningsvatbaarheid en de interneringsmaatregel. Het is immers enkel het spreekwoord dat stelt dat veel beloven en weinig geven de gekken in de vreugde doet leven...